

Informantbehandling i politiet

*En kartlegging av konsekvenser og
faktorer, som påvirker effektiviteten ved
politiets bruk av informanter*

Anders Rasch-Olsen

POLITIHØGSKOLEN

MASTER I POLITIVITENSKAP 2008

Sammendrag

Hovedtittel: Informantbehandling i politiet
Undertittel: En kartlegging av konsekvenser og faktorer, som påvirker effektiviteten ved politiets bruk av informanter
Student: Anders Rasch-Olsen
Veileder: Ivar Fahsing
Årstell: 2008

Politiet er avhengig av informasjon fra forskjellige kilder for å kunne iverksette etterforskning eller tiltak av mer forebyggende karakter. En viktig kilde for denne informasjonen er de kriminelle selv, som gjennom samarbeid med politiet blir kalt for informanter. Informantbehandling er en metode som hører inn under feltet etterretning. Metoden kan beskrives som skjult og bedrager, fordi personene den rettes mot ikke er klar over at de har politiets søkelys på seg, og informanten som brukes naturlig nok ikke tilkjennegir sin egentlige hensikt.

I politiet måles som regel effektivitet ut ifra antall produserte saker og saksbehandlingstid, og andre konsekvenser blir sjelden evaluert. I denne oppgaven blir effektiviteten sett på ved å belyse både ønskede og uønskede konsekvenser ved bruk av informanter. I tillegg gir oppgaven en beskrivelse av hvordan informantbehandling praktiseres ved å se på forhold rundt informanten, informantbehandleren, og de forskjellige fasene av etterretningsprosessen.

Hovedundersøkelsen er en kvantitativ spørreundersøkelse, hvor utvalget består av 60 informantbehandlere (N=60) fra ni forskjellige politidistrikter. Svarprosenten var 86%.

I tillegg til den kvantitative spørreundersøkelsen er det foretatt analyse av saker med alvorlig narkotikakriminalitet. Det er gjennomgått 344 (N=344) saker for å se på i hvilken grad informanter har vært involvert. Sakene som er gjennomgått er anmeldelser begått i 2007, og tilsvarer 23% av alle saker med alvorlig narkotikakriminalitet på landsbasis.

For kriminalitetsbekjempelse totalt sett brukes informanter i liten grad, men ved anmeldelser for alvorlig narkotikakriminalitet er informanter av stor eller avgjørende betydning i en av tre saker. Resultater i form av antall produserte straffesaker tilhører de konsekvenser som kan karakteriseres som ønskede. Resultater sier imidlertid lite om effektiviteten totalt sett, fordi de øvrige konsekvensene ikke er tatt med i vurderingen.

Det er utvilsomt mange uønskede konsekvenser forbundet med bruken av informanter, noe også dette studiet avdekker. Politiet godtar til en viss grad en del uønskede konsekvenser for å oppnå resultater med informanter. Som eksempler på slike uønskede og tilsiktede konsekvenser er bruk av manipulasjon for å få informanter til å samarbeide, informantbelønning, oppfordring til svik og lisensiering av kriminalitet.

I tillegg til uønskede og tilsiktede konsekvenser, kan det oppstå uønskede konsekvenser som er utilsiktede. Uønskede og utilsiktede konsekvenser er effekter som politiet på forhånd ikke vurderer når man bruker informanter, og som ikke kan godtas. Korrupsjon, justismord og represalier mot informanter er eksempler på konsekvenser i denne kategorien.

Bruk av informanter kan altså gi gode resultater i kriminalitetsbekjempelsen, selv om effektiviteten totalt sett kan karakteriseres som lav. Det som gir politiet størst utfordringer er

saker hvor det både er mulighet for gode resultater, men samtidig finnes mange uønskede konsekvenser. Dette er en "etisk gråsoner", hvor det må vurderes nøye hva som kan aksepteres i streben etter resultater.

I tillegg til informantens informasjonstilgang og motivasjon, er det en rekke forhold som er avgjørende for effektiviteten ved bruk av informanter. Politiets kontroll med informantene og med metoden generelt er viktig med tanke på å redusere graden av uønskede konsekvenser. I tillegg er selvfølgelig bruken av informasjonen som samles inn avgjørende. Resultatene tyder på at ressursene politidistriktene bruker til både informantbehandling, analyse og bruk av informasjon kunne vært bedre utnyttet. Politidistriktenes kontroll og kompetanse med informantbehandling synes også å være mangelfull, og kan føre til flere uønskede konsekvenser enn det som er nødvendig.

Selv om oppgaven trekker frem mange negative sider ved hvordan informantbehandling praktiseres, er det viktig å understreke at det er mye bra informantarbeid som utføres i de forskjellige politidistriktene. Tjenestemenn som driver med informantbehandling utsetter seg for mye ekstra belastninger, og bruker mye av fritiden sin på å være tilgjengelig for informantene. Informantbehandling er utvilsomt et krevende arbeidsfelt, og konsekvenser av uheldig praksis er noe politidistriktene bør ta alvorlig.

Forord

Arbeidet med masteroppgaven har vært en ensom prosess, og det har dessuten vært mer omfattende enn det jeg forestilte meg da prosessen startet opp. Det er spesielt avslutningen som har tatt mye tid. Etter gjennomlesninger og tilbakemeldinger har oppgaven foreligget i fire forskjellige utkast, og til sammen har mer enn 70 sider blitt ”redigert bort”.

Selv om arbeidet har vært ensomt, er samarbeid og velvillighet fra en rekke personer nødvendig for at oppgaven har latt seg gjennomføre. Først og fremst er det respondentene, de 60 informantbehandlerne som tok seg tid til å gjennomføre spørreundersøkelsen, som i det hele tatt har gjort det mulig å få svar på de spørsmål som danner utgangspunktet for oppgaven.

Vel så viktige er de tjenestemenn som har hjulpet til med utlevering / innsamling av spørreskjemaer eller hjulpet til med kodingen av straffesakene. Hjelpen har vært avgjørende. Uten dere hadde ikke oppgaven kunne vært gjennomført slik den ble.

Enhver masteroppgave krever et vist samarbeid mellom student og veileder, og jeg er meget godt fornøyd med dette samspillet. En stor takk til Ivar Fahsing som har bidratt med gode innspill og kritiske tilbakemeldinger. Ivar ”den grusomme” har hele tiden vist stor interesse og engasjement, og var uten tvil den riktige veileder for dette prosjektet.

Det er tatt utgangspunkt i en del statistikk fra STRASAK i forbindelse med noen av resultatene som kommer frem i oppgaven. Takk til Hege Bøhn Ottar for hjelp med STRASAK, og tilbakemeldinger på oppgavens 1ste utkast.

Etter oppgavens 2dre utkast ble det gjort til dels store strukturelle forandringer. Forruten veileder, må Asbjørn Rachlew trekkes frem i denne prosessen. Takk for gode tilbakemeldinger og hjelp med riktig akademisk struktur.

Sist, men helt avgjørende for arbeidet med denne masteroppgaven, er Asker og Bærum politidistrikt, som på en eksemplarisk måte har tilrettelagt muligheten for å studere. I den forbindelse har jeg lyst til å kritisere andre politidistrikter som har tjenestemenn på masterutdanningen. Ingen politidistrikter har vært i nærheten av å legge til rette for tjenestemenn på samme måte som Asker og Bærum, noe som er meget beklagelig når personell velger å utdanne seg videre. Med målsetting om et kunnskapsstyrt politi, og økt kompetanse til egne arbeidstagere, bør det i større grad tilrettelegges for ansatte til å utdanne seg videre.

Oslo, september 2008
Anders Rasch-Olsen

INNHALDSFORTEGNELSE

1	INNLEDNING	9
1.1	Introduksjon av tema	9
1.2	Etterretning	10
1.2.1	Generelt om etterretning	10
1.2.2	Etterretningsprosessen	11
1.3	Informantbehandling	13
1.3.1	Regulering	13
1.3.2	Etikk	15
1.3.3	Informanter	17
1.3.3.1	Motivasjon og aksess	19
1.3.3.2	Svik, represalier og velferd	21
1.3.4	Informantbehandler	23
1.3.4.1	Kontroll	24
1.3.4.2	Arbeidssituasjonen	24
1.3.5	Informantveileder/ kontrollør	25
1.3.6	Konflikter som følge av informantbehandling	25
1.3.6.1	Interne konflikter	26
1.3.6.2	Lokale konflikter	26
1.3.6.3	Eksterne konflikter	27
1.4	Informantbehandling i etterretningsprosessens forskjellige faser	28
1.4.1	Innsamlingsfasen	28
1.4.1.1	Rekrutteringsstrategier	28
1.4.1.2	Vederlag	30
1.4.2	Evalueringsfasen	31
1.4.3	Analysefasen	32
1.4.4	Bruksfasen	34
1.4.4.1	Korrupsjon	35
1.4.4.2	Ledelse	36
1.5	Effektivitet	37
1.5.1	Effektivitet i politiet	38
1.5.2	Informantbehandling og effektivitet	40
1.6	Problemstilling	43
2	METODE	44
2.1	Forberedelser	44
2.1.1	Forskerrollen	44
2.1.2	Undersøkelsesopplegget	45
2.1.3	Etiske overveielser	47
2.1.4	Søknader	48
2.2	Strukturert utspørring (spørreundersøkelse)	49
2.2.1	Respondentene	49
2.2.2	Spørreskjemaet	51

2.2.3	Produksjon av data (datainnsamling)	53
2.2.4	Analyse av data	53
2.3	Kvantitativ innholdsanalyse	54
2.3.1	Utvalgte saker.....	55
2.3.2	Kodeskjemaet	55
2.3.3	Produksjon av data (datainnsamling)	56
2.3.4	Analyse av data	57
2.4	Statistikk fra Indicia	58
3	RESULTATER	59
3.1	Informanter	59
3.1.1	Motivasjon.....	59
3.1.2	Tilgang på informasjon (aksess).....	60
3.1.3	Opphør av samarbeid.....	60
3.1.4	Sikkerhet og velferd	61
3.1.5	Represalier mot informanter.....	61
3.2	Informantbehandlere	62
3.2.1	Har informantbehandlere kontroll?	62
3.2.2	Kompetanse og opplæring.....	64
3.2.3	Tilrettelegging av arbeidet.....	65
3.2.4	Følelse av stress.....	67
3.3	Innsamlingsfasen	68
3.3.1	Rekruttering.....	68
3.3.2	Belønning	69
3.4	Evalueringsfasen	69
3.4.1	Evaluering av informasjon	69
3.4.2	Evaluering av informantene	70
3.4.3	Rapportering av informasjon.....	70
3.5	Analysefasen	72
3.5.1	I hvilken grad analyseres informasjonen.....	72
3.5.2	”Konkurransse” mellom forskjellige innsamlingsmetoder	72
3.6	Bruk av informasjon	73
3.6.1	Informasjon som ikke brukes	73
3.6.2	Hva blir samlet inn?	75
3.6.3	Hva slags resultater gir informantarbeidet?.....	75
3.6.4	Utfordringer i forbindelse med bruken av informanter	78
3.6.4.1	Menneskerettigheter og rettssikkerhet.....	78
3.6.4.2	Lisensiering av kriminelle	80
3.6.4.3	Tillatelse til å gjøre noe kriminelt i politiets tjeneste	81
3.6.5	Ledelse og kontroll	81
3.6.5.1	Registrering av informanter.....	83
3.6.5.2	Tillit til ledelse og påtalemyndighet	83

4	DISKUSJON AV FUNNENE	84
4.1	Effektivitet og informanten	84
4.1.1	Informanters motivasjon er i stor grad av negativ karakter.....	84
4.1.2	Aksess bør vies mer oppmerksomhet.....	87
4.1.3	Lav motivasjon eller dårlig aksess er årsaker til at samarbeid opphører.....	87
4.1.4	Sikkerheten til informantene er prioritert.....	88
4.1.5	Lite fokus på informantenes velferd.....	89
4.2	Informantbehandlere og effektivitet.....	90
4.2.1	Mangelfull kontroll med informantene	92
4.2.2	Opplæring gir følelse av kompetanse.....	94
4.2.3	Informantbehandlerens arbeidssituasjon	95
4.2.4	Informantbehandlere utsettes for ”press”	96
4.3	Effektivitet i innsamlingsfasen.....	97
4.3.1	Hvor frivillig er informanten?	97
4.3.2	Informantbehandling er en byttehandel med kriminelle.	99
4.4	Effektivitet i evalueringsfasen.....	102
4.4.1	Evalueringsfasen kan forbedres.....	102
4.4.2	Informantene blir sjelden evaluert.....	104
4.4.3	Formidling av innsamlet informasjon kan bli bedre.....	105
4.5	Effektivitet i analysefasen	106
4.5.1	Analyse synes å være lite prioritert i distriktene	106
4.5.2	Informanter blir nedprioritert	107
4.6	Effektivitet ved bruk av informasjon fra informanter.	108
4.6.1	Informanter brukes i hovedsak mot narkotikakriminalitet.	109
4.6.2	Effektivitet og legitimitet ved informantbehandling	110
4.6.2.1	Bruk av informanter fører til rettssikkerhetsmessige utfordringer	111
4.6.2.2	Nobel sak korrupsjon er utbredt blant informantbehandlere	114
4.6.3	Politidistriktenes kontroll med informantbehandler-tjenesten.....	115
4.6.3.1	Politidistriktene følger ikke gjeldende retningslinjer	116
4.6.3.2	Tre av fire informanter som benyttes er ikke registrert.....	116
4.6.3.3	Informantbehandlere har lite tillit til ledelse og påtalemyndighet.....	117
4.7	Metodekritikk	118
4.8	Oppsummering	120
4.8.1	Konsekvensklassifisering av informantarbeid.....	122
4.8.2	Hva avgjør effektiviteten av informantbehandlingen?.....	124
4.8.3	Konklusjon	126
5	REFERANSELISTE	128
	Vedlegg A. Spørreskjemaet med frekvensfordeling av svarene	135
	Vedlegg B. Bakgrunn for saker med alvorlig narkotikakriminalitet	170
	Vedlegg C. Tiltak for å effektivisere informantbehandlingen.....	171
	<i>Vedlegg D. Normalinstruksen er unndratt offentligheten</i>	
	Vedlegg E. Vederlag til politiets kilder og provokasjon som etterforskningsmetode.....	186

FIGUROVERSIKT

Figur 1	Etterretningshjulet.....	12
Figur 2	Innsamlingsmetoder.....	12
Figur 3	Arbeidsmodell.....	43
Figur 4	Kodeskjema.....	55
Figur 5	I hvilken grad styrer informantene det politiet tar tak i?.....	63
Figur 6	Hva slags opplæring har du i informantarbeid?.....	64
Figur 7	Har du tilstrekkelig kompetanse til å behandle informanter?.....	64
Figur 8	Har du tid til å følge opp informantene dine?.....	66
Figur 9	Hva slags informasjon bidrar informantene med.....	75
Figur 10	Bakgrunn for narkotikasaker.....	76
Figur 11	Informanters betydning for narkotikasaker.....	77
Figur 12	I hvilken grad er informantbehandlere nødt til å ”tøye” regelverket for å oppnå suksess med informanter?.....	78
Figur 13	Er det riktig å si at informanter som er viktige for politiets arbeid, sjeldnere blir etterforsket?	80
Figur 14	Bør informanter tillates å gjøre mindre kriminelle forhold (eks. bruk av narkotika), for å opprettholde troverdigheten?	81
Figur 15	Har den nærmeste ledelsen nok kompetanse til å utnytte potensialet som ligger i bruken av informanter?	83
Figur 16	Har juristene tilstrekkelig med kunnskap om informantarbeid?.....	83
Figur 17	Kategorisering av motivasjon.....	85
Figur 18	Faktorer som virker inn på effekten av informantbehandling.....	124
Figur 19	Vurdering av effektivitet på bakgrunn av konsekvenser.....	127

TABELLOVERSIKT

Tabell 1	4x4 systemet.....	31
Tabell 2	Utvalget.....	50
Tabell 3	Viktigste kvalitet hos informantene.....	59
Tabell 4	Oversikt over de mest hyppige motivasjoner til informanter.....	60
Tabell 5	Årsak til at informantenes samarbeid med politiet ble oppdaget.....	61
Tabell 6	De viktigste egenskapene hos en informantbehandler	62
Tabell 7	Følelsen av kompetanse etter antall år som informantbehandler	65
Tabell 8	Følelse av kompetanse i forhold til erfaring og opplæring.....	65
Tabell 9	Mer effektiv informantbehandling.....	66
Tabell 10	Opplevd stress ovenfor kollegaer, ledelsen, informanten og seg selv.....	67
Tabell 11	Skyldfølelse ved bruk av ressurser på bakgrunn av informasjon som viser seg å være gale.....	67
Tabell 12	Strategier benyttet ved rekruttering av informanter.....	68
Tabell 13	Ytelser gitt til informanter.....	69
Tabell 14	Årsaker til at informasjon ikke blir skrevet i Indicia.....	71
Tabell 15	Hvor viktig er de forskjellige metodene ved oppklaring av alvorlig narkotikakriminalitet?.....	72
Tabell 16	Bruk av informasjon.....	73
Tabell 17	Hvorfor brukes ikke informasjonen fra informanter.....	74
Tabell 18	Føler du at troverdigheten din svekkes ovenfor informanter når det ikke gjøres noe med informasjonen de kommer med?.....	74
Tabell 19	Innsamlet og brukt informasjon ut fra kriminalitetstype.....	76
Tabell 20	Antall alvorlige narkotikasaker første halvår 2007 og 2008	78
Tabell 21	Hvordan kontrolleres informanttjenesten på ditt tjenestested.....	82
Tabell 22	Sammenligning av forskjellige informant motivasjonsteorier.....	84
Tabell 23	Sammenligning av forskjellige klassifiseringssystemer.....	103
Tabell 24	Konsekvensklassifisering av informantarbeid.....	123

1 INNLEDNING

1.1 Introduksjon av tema

Politiet er avhengig av informasjon for å kunne forebygge og bekjempe kriminalitet. Denne informasjonsinnsamlingen er en del av fagfeltet som tradisjonelt har blitt kalt etterretning. Den viktigste kilden til slik etterretningsinformasjon kommer ofte fra de kriminelle selv. Kriminelle som velger å samarbeide skjult med politiet kalles for informanter, og arbeidsmetoden blir omtalt som informantbehandling. Denne oppgaven skal forsøke å si noe om informanternes effektivitet gjennom å beskrive ønskede og uønskede konsekvenser ved informantbehandling. Faktorer som påvirker effekten skal også beskrives.

Det er mange eksempler på informantbehandling som har gitt svært gode resultater. Det var en informant og tidligere mafialeder, Tommaso Buscetta, som på begynnelsen av 1980-tallet nærmest egenhendig gjorde det mulig å tiltale og dømme mer enn 350 medlemmer av den sicilianske mafiaen (Stoler 1984). Et annet eksempel på vellykket informantbehandling er det som resulterte i pågripelsen av Ted Kaczynski, som fra 1978 -1995 terroriserte USA under navnet Unabomberen. Myndighetene hadde ingen løsning i sikte før en informant dukket opp og ”løste” saken (Madinger 2000: 13).

Det er dessverre også mange eksempler på dårlig informantbehandling. Blant de mer tragiske eksempler er informantbehandlere som blir drept av informantene sine, noe som skjedde med spesialagent Gonzales i Colombia 1976 (Madinger 2000: 201). Man finner uttalige eksempler på informanter som ikke lar seg kontrollere, legger feller for andre kriminelle eller påvirker informantbehandlere til å begå korrupsjon (Clark 2001: 38, Clark 2007: 445). I norsk sammenheng er Mensur Laiq trolig den informanten, som har gitt informantbehandling det dårligste rykte. Samarbeidet mellom politiet og Laiq fikk betegnelsen ”tysterskandalen”, og det har kommet frem at Laiq skal ha sluppet straffeforfølgning i en rekke grove kriminalsaker. Politiet skal videre ha gjennomført en ulovlig politiprovokasjon og bidratt til justismord, med hjelp fra Laiq.¹

Kontroll med informanttjenesten er vanskelig (Madinger 2000: 203, Roberts 2004: 11, Europol 2005: 6), spesielt med tanke på sensitiviteten og hemmeligholdelsen rundt metoden (Greer

¹ VG skrev flere artikler om dette i 2002. Se mer på <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/spesial.php?id=564>.

1995: 251). Det er derfor desto viktigere at det blir satt fokus på metoden, slik at forståelsen for forskjellige sider ved bruk av informanter øker, og at uønskede konsekvenser blir redusert til et minimum. I et samfunn hvor det i økende grad fokuseres på effektivitet, er det samtidig viktig å ikke undergrave rettssystemet. Det ensidige fokuset på å oppnå resultater i nåtid, vil kunne føre til at effektiviteten på lenger sikt vil være negativ (Dunninghan og Norris 1999: 293).

Riktig bruk av informanter og prioritering av metoden kan gi politiet førstehåndskunnskap i kriminalitetsbekjempelsen, bidra til et mer kunnskapsstyrt politi og øke effektiviteten. Det er viktig å videreutvikle kunnskapen om informantbehandling dersom man skal kunne utnytte og utvikle metoden på en bedre måte.

I Norge finnes det hittil ingen målrettet forskning som har sett på politiets bruk av informanter. Forhåpentligvis vil denne oppgaven bidra til å sette fokus på forhold som trenger mer oppmerksomhet. Den viktigste grunnen til å se nærmere på fagfeltet er imidlertid politiets behov for troverdighet i samfunnet. Metodene politiet bruker må tåle dagens lys, og politiet bør være i forkant av samfunnsutviklingen. Politiet er avhengig av legitimitet ved utførelsen av forskjellige arbeidsoppgaver, og graden av åpenhet kan være avgjørende for å få beholde informantbehandling som et redskap også i fremtiden. *Uten legitimitet i befolkningen, vil ingen politimetoder vise seg suksessfulle i det lengre løp* (Maquire og John 1995:1).

Informantbehandling er som nevnt en etterretningsmetode, og for å sette informantbehandling inn i et større perspektiv begynner innledningen med å ta for seg etterretningsbegrepet. Deretter vil forskjellige sider ved informantbehandlingen bli gjennomgått, før effektivitetsbegrepet blir satt i fokus. Innledningen avsluttes med oppgavens problemstilling.

1.2 Etterretning

1.2.1 Generelt om etterretning

I Politidirektoratets (2007: 5) rapport om nasjonal strategi for etterretning og analyse stadfestes det at politietaten skal domineres av en proaktiv² kultur. Etterretnings- og analyseprosessen trekkes frem som det essensielle i dette arbeidet, slik at innsatsen til politiet blir mer kunnskapsstyrt og dermed kan skape et grunnlag for best mulig effektivitet, både når det gjelder bruk av ressurser og resultatoppnåelse (Politidirektoratet 2007: 8).

² Proaktivt politiarbeid kan enkelt beskrives som målrette innsats for å forebygge kriminalitet, i motsetning til reaktivt politiarbeid som blir iverksatt etter det kriminelle forholdet har funnet sted.

I følge Politidirektoratet skal altså etterretning utgjøre kjernen i politiets visjon om et mer kunnskapsstyrt arbeid. Etterretning har tradisjonelt sitt utspring i militærstrategisk tenkning, men har i de siste tiår vært et begrep som også det norske politiet har tatt i bruk (Thoresen, Dyhre og Frøysa 1997: 4). Det finnes mange måter å definere etterretning (McDowell 1998:11). Begrepet kan bety både en aktivitet (å drive med etterretning) og være et produkt. I politimessig sammenheng synes følgende definisjon å være dekkende for begrepet:

Etterretninger er politiets produkt som et resultat av en prosess hvor man samler og vurderer informasjon om kriminelle og kriminalitet i hensikt å bedømme og trekke slutninger av kriminalitetsbildet, påpeke potensielle problemer og kriminell aktivitet med intensjon om straffeforfølgning, eller å påpeke kommende kriminelle trender (Thoresen, Dyhre og Frøysa 1997: 7).

Etterretning kan inndeles i forskjellige nivåer, og det er vanlig å skille mellom den strategiske, taktiske og operative etterretningen. Forskjellen mellom disse nivåene kan være overlappende (Sætre 2007: 17). Strategisk etterretning er mer langsiktig og er hovedsakelig regnet som et styringsverktøy for ledelsen. Den er altså rettet mot beslutningstagerne, og vil være et middel for å prioritere riktig bruk av ressurser for å forebygge kriminalitet på best mulige måte. Taktisk og operativ etterretning er saksrettet³, og skillet mellom de to nivåene kan best beskrives ved at taktisk etterretning er den kartleggingen og de forundersøkelser man gjennomfører før man starter det operative arbeidet i en konkret sak, mens operativ etterretning er mer målrettet og omfatter det etterretningsarbeidet som gjennomføres i pågående saker (McDowell 1998: 12). Dersom formålet med etterretningen er å *skaffe tilveie de nødvendige opplysninger for avgjørelsen av spørsmålet om tiltale, og tjene som forberedelse for sakens behandling i retten* (Straffeprosessloven § 226), vil arbeidet som gjøres falle inn under etterforskningsbegrepet. Det betyr blant annet at opplysninger fra etterretningsarbeidet (som et utgangspunkt) skal legges frem for mistenkte og hans forsvarer (Straffeprosessloven § 242).

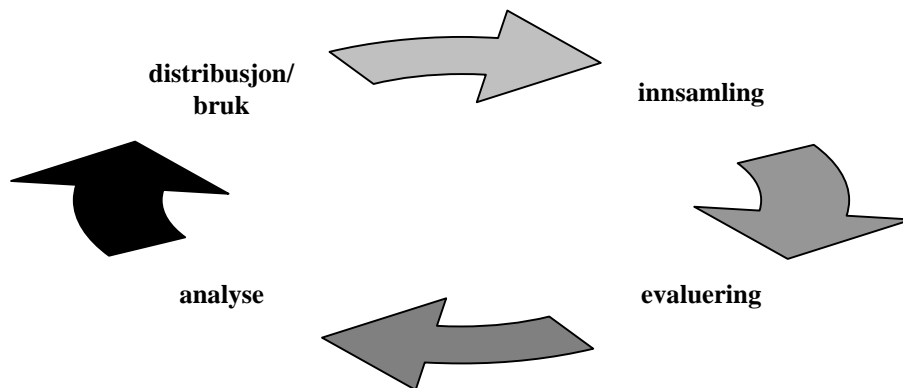
1.2.2 Etterretningsprosessen

Etterretningsprosessen kan beskrives som en serie av aktiviteter eller delprosesser, som leder til den mest eksakte og anvendbare slutningen som kan fås av tilgjengelig informasjon. Den ideelle prosessen starter med at beslutningstakere definerer hva man ønsker å finne ut. Ut ifra dette skisseres et informasjonsbehov, og innsamling av informasjon kan begynne. Etter at

³ I norsk sammenheng gjøres det som regel ikke noe skille mellom de to nivåene. Tor-Geir Myhrer (2001: 11) skiller kun mellom strategiske og taktiske etterretning. Han definerer taktisk etterretning som: "...mer målrettet informasjonsinnhenting om bestemte typer kriminell virksomhet i bestemte miljøer".

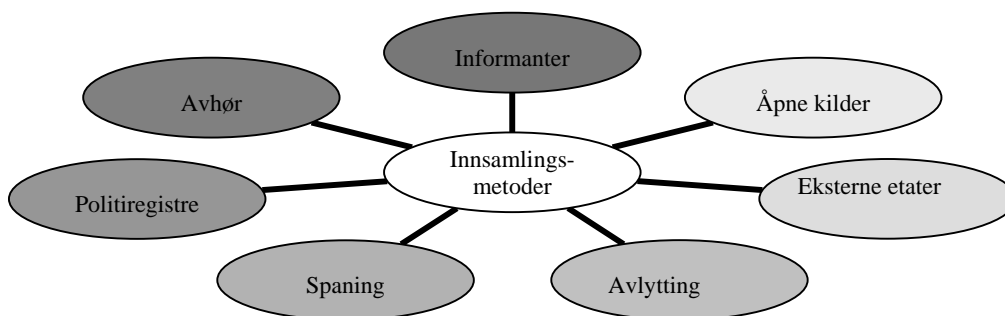
informasjon er samlet inn, må dette evalueres før informasjonen kan bearbeides videre. I analysefasen settes alle små informasjonsfragmenter sammen, og det forsøkes å skape et mest mulig riktig bilde av det som foregår. Etter at informasjonen så er satt sammen og analysert har man fått et etterretningsprodukt, som kan brukes til strategiske, taktiske eller operative tiltak. Det ferdige produktet vil i mange tilfeller utløse nye informasjonsbehov, og prosessen vil starte på nytt. Etterretningsprosessen blir ofte illustrert ved det såkalte "etterretningshjulet", som vises i figuren under.

Figur 1. Etterretningshjulet⁴

Dersom vi ser på informasjonen som danner grunnlaget for etterretningen, samles dette inn i innsamlingsfasen. I de fleste saker har det som regel vært flere innsamlingsmetoder i bruk, noe som fører til at effektiviteten for hver enkelt metode er vanskelig å måle (Maguire, John 1995: 52). Figuren under illustrerer forskjellige kilder politiet benytter seg av i innsamlingsfasen.

Figur 2. Innsamlingsmetoder⁵

⁴ I denne oppgaven har jeg valgt å dele prosessen inn på denne måten, men ofte blir den delt opp i flere nivåer Sætre (2007: 125).

⁵ Figuren er ikke uttømmende. For mer fullstendig oversikt, se Sætre (2007: 121-122).

1.3 Informantbehandling

Informantbehandling er, som nevnt over, en av innsamlingsmetodene innenfor fagfeltet etterretning. Tidligere studier viser imidlertid at polititjenestemenn ser på informanter som den viktigste kilden til informasjon (Kleiven 2005: 44).

Informantbehandling er en kynisk metode som kan typologiseres som skjult og bedragerisk (Halvorsen 2003: 181). Dette er også kjernen ved informantbehandling. Informasjonsinnhenting foregår uten at personen(e) søkelyset rettes mot er klar over inngrepet, og informanten lurer vedkommende til tro at han har ”gode” hensikter. Gjennom personlige relasjoner kan informanter i mange tilfeller fremskaffe bedre informasjon enn andre former for innhenting, fordi de har en unik posisjon i forhold til personen eller miljøet som er gjenstand for politiets oppmerksomhet. I en organisasjon som i stadig større grad etterspør kosteffektivitet, fremstår bruk av informanter som en forholdsvis rimelig politimetode (Cooper og Murphy 1997: 3).

1.3.1 Regulering

Grunnloven og den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) setter de ytterste rammene for hvordan politiets bruk av informanter reguleres⁶. Det må skilles mellom hva som anses som forbudt, og hva som ved visse forutsetninger kan tillates. Tortur⁷, frihetsberøvelse som pressmiddel⁸ eller selvinkriminering⁹ vil under alle omstendigheter være forbudt, mens krenkelse av privatlivets fred kun kan aksepteres under gitte forutsetninger. Når informantbehandlingen blir rettet mot konkrete personer, betyr det at den private rettssfæren til de personer metoden rettes mot kan bli krenket, noe som normalt ikke kan tillates etter EMK art. 8 (1). Under visse forutsetninger kan det imidlertid gjøres inngripen i den private sfære, jfr. EMK art 8 (2) og straffeprosessloven § 170a. Det må være hjemmel i lov, være begrunnet i et nærmere angitt forhold og anses som nødvendig i et demokratisk samfunn.

EMK art 6 (1), som stiller krav om rettferdig rettergang, innebærer blant annet at domstolen har rett til all relevant fakta i saken som fremmes. Informantbruk er imidlertid en skjult metode, og

⁶ De følgende fire avsnitt bygger på et foredrag av Tor-Geir Myhrer som ble holdt på masterutdanningen ved PHS 23.01.07.

⁷ Grunnloven § 96 annet pkt, EMK art. 3

⁸ EMK art. 5

⁹ EMK art 6, strprl. § 92, 2. ledd, påtaleinstruksen § 8-2

bruk av informanter kan derfor komme i konflikt med artikkel 6, som på grunn av hemmelighold sjelden fører til at domstolene blir orientert (Norris og Dunninghan 1999: 290).

Informantbehandling er ikke lovregulert i Norge, men anses å ligge klart innenfor de grenser som er trukket opp i rettspraksis¹⁰. Informantbehandling, alt etter graden av inngrep, forutsetter en viss grad av alvorlighet ved bruken av metoden¹¹. Et polisiært og prosessuelt grunnprinsipp er kravet om forholdsmessighet¹². Grunnforutsetningen er at nødvendighetskravet er oppfylt, fordi unødvendig bruk av en metode alltid vil bety uforholdsmessighet. Spørsmålet som må stilles er altså: Vil det være mulig å oppnå målet med mindre påtrengende metoder? Forholdsmessighet vil videre si at det må være proporsjonalitet mellom det å bruke informanter og den hensikten som kan oppnås. Er lovbruddet så alvorlig at en krenkelse av vedkommendes privatliv kan aksepteres?

Normalinstruks om politiets behandling av informanter (Politidirektoratet 2003b)(vedlegg D), regulerer bruken av informanter. De fleste politidistrikter har, med bakgrunn i normalinstruksen, utarbeidet egne instruksjoner som regulerer informanttjenesten nærmere. Normalinstruksen ramser blant annet opp en rekke forhold som informanten skal orienteres om før vedkommende registreres som informant. Politiet kan eksempelvis ikke gi informanten tillatelse til å begå straffbare handlinger eller gi særbehandling i vedkommendes egne saker. Videre kan ikke politiet garantere fullstendig anonymitet, og kan som et utgangspunkt heller ikke betale for opplysninger. Dersom vedkommende er under etterforskning, kan man orientere om muligheten for strafferabatt (straffeloven § 59, 2. ledd¹³), men det er opp til påtalemyndigheten om en slik rabatt skal tilståes i form av nedsatt straffepåstand, og til slutt er det domstolen som bestemmer den endelige straffen¹⁴. Informantbehandleren selv har få muligheter til å imøtekomme krav/ ønsker fra informantene, og må innhente tillatelser dersom noe skal innvilges.

¹⁰ Se for eksempel Rt-1990-531, Rt-1986-779, Rt.1984-1076.

¹¹ Det finnes ingen retningslinjer på dette området, men bruken av provokative metoder kan til en viss grad være veiledende for informantbehandling. Rettspraksis (Rt 1984 s. 473) har uttalt at provokative metoder kan aksepteres ved alvorlige lovovertridelser sett i forhold til strafferammen og den samfunnsmessige betydning av å bekjempe nettopp denne formen for kriminalitet.

¹² Politiloven § 6, 2. ledd og straffeprosessloven § 170a, annet pkt.

¹³ Strl. § 59, 2. ledd gir mulighet til strafferabatt ved bidrag til oppklaring av egne (uforbeholden tilståelse) saker. Rettspraksis viser imidlertid at det kan gis ytterligere rabatt for oppklaring/ informasjon om andre saker, men strl. § 59, 2. ledd hjemler ikke dette.

¹⁴ Problemet med en strafferabatt, er at andre lett kan få kjennskap om at vedkommende er informant for politiet.

Politidirektoratets rundskriv 2003/012 (Politidirektoratet 2003) legger rammene for hvordan informantbehandlingen skal organiseres. Hensikten med rundskrivet er å sikre notoritet og effektivisering av informantbehandlingen. Hensynet til trygghet og sikkerhet for informantene står også sentralt.

Informantbehandling kan sies å grense oppad mot ekstraordinære etterforskningsmetoder. Lov, rundskriv, instruksjer og høyesterettsavgjørelser om ekstraordinære etterforskningsmetoder blir således også noe informantbehandleren må forholde seg til. I følge *riksadvokatens Rundskriv 2/2000 om vederlag til kilder og provokasjon som etterforskningsmetode* (vedlegg E), foreligger det provokasjon når politiet ved infiltrasjon eller bruk av personer påvirker straffbare handlinger som andre foretar, for å bedre sin kunnskap om eller kontroll med et hendelsesforløp. Grunnvilkåret for å kunne benytte seg av provokasjon er at politiet ikke må fremkalle en straffbar handling som ellers ikke ville bli begått. I tilfeller hvor provokasjonen viser seg ulovlig, ved at politiet har fremkallet en straffbarhandling som ellers ikke ville funnet sted, vil dette kunne omtales som konstitutiv provokasjon (Hopsnes 2003: 65)

1.3.2 Etikk

Selv om informantbehandling anses å ligge innenfor de grenser som rettspraksis har trukket opp, er det mange etiske problemstillinger ved bruk av informanter. Informantbehandling er en kynisk metode som presser og bedrar de som får rollen som informanter (Cooper og Murphy 1995: 5), og bruk av informanter er en oppfordring fra politiet til å svike venner og bekjente (Madinger 2000: 41). Ved å motivere informantene til å arbeide for politiet, vil det samtidig være en oppfordring til informanten om å fortsette, og eventuelt utvide, sin omgang med andre kriminelle (Bean og Billingsley 2001: 30).

I artikkelen *Utradisjonelle etterforskningsmetoder i et samfunnsvitenskapelig og etisk perspektiv*, kommer Halvorsen (2003: 181-183) frem til at skjulte og bedragerske metoder, under visse vilkår, bør kunne aksepteres. Selv om informantbehandling ikke kan karakteriseres som en ekstraordinær politimetode, vil vurderingene på mange måter også gjelde for politiets bruk av informanter. Halvorsen stiller også spørsmål ved argumentet om at bruken av ekstraordinære etterforskningsmetoder er effektive i kriminalitetsbekjempelsen. Kost-nytte effekten synes klart overdrevet, og det vil være bedre å argumentere for bruk av metodene gjennom et rettferdighetsargument. Fremfor å begrunne metodebruken med et

effektivitetsperspektiv synes det med andre ord riktigere å begrunne bruken som et *kriminalpolitisk valg mellom å la visse kriminalitetsformer bli liggende mer eller mindre urørt, eller å ta i bruk utradisjonelle metoder i bekjempelsen av dem* (Halvorsen 2003: 184-185).

Williamson og Bagshaw (2001: 50-64) konkluderer med at informantbehandling trolig kan forsvares gjennom et utilitaristisk syn, dersom regler og etiske normer til enhver tid overholdes. Dette er forøvrig vanskelig, fordi retningslinjer ikke alltid samsvarer med hva informantbehandlerens personlige etikk krever (Dunninghan, Norris 1998: 21).

Det er viktig at bruk av informanter foregår på en mest mulig etisk forsvarlig måte, slik at prinsippet om rettferdig rettergang aldri kan betviles (Clark 2007: 439). Den enkelte informantbehandlers etiske ståsted vil på mange måter være avgjørende for hvordan metoden utøves. Dette er en av utfordringene ved informantarbeidet, og det kan illustreres ved å se på motsetningen mellom konsekvens- og pliktetikken.

Informantbehandlere, som for eksempel unnlater å gripe inn ved straffbare forhold begått av informantene, arbeider ut ifra filosofien at ”målet helliger middelet”. Dette kan føre til at informantbehandleren gjør seg skyldig i lovbrudd, men fordi konsekvensene oppfattes som bedre enn alternativet, vil det å overse visse lovbrudd kunne rettferdiggjøres av den enkelte. Suksessen med informanter vurderes med andre ord opp mot lovbrudd begått av informantene selv (Bean og Billingsley 2001: 28). Dette er en typisk utilitaristisk tankemåte hvor handlingen i seg selv ikke trenger å være god, så lenge den fører til noe godt. Strategier og handlingsvalg vurderes ut ifra de konsekvenser de respektive valg gir.

Motsatsen til en konsekvensetisk handlemåte er det som kan betegnes som pliktetikken. Det vil si at man er bundet av plikten uavhengig av konsekvensene en handling medfører. Plikten veier med andre ord mer enn konsekvensene og det er viljen for handlingen som er viktig. Dersom viljen er god, er også handlingen god. I pliktetikken går altså regler foran, mens konsekvensetikken fokuserer på følgene av en handling.

For informantbehandlere er motsetningen mellom disse etiske utgangspunktene meget aktuelt. I tilfeller hvor det aksepteres at informanter begår lovbrudd mot at de hjelper politiet, vil mange mene at den konsekvensetisk tankemåte er uakseptabel. Dersom man ser på forholdet mellom informantens sikkerhet og innsynsproblematikken, vil kanskje oppfatningen være en annen.

Selv om informantbehandlere i mange tilfeller vil være lovmessig forpliktet til å opplyse om at det har vært informanter involvert, blir rettsystemet sjelden informert om at informanter har vært i bruk. Domstolen kan således ikke utøve den nødvendige rettsikkerhetsmessige kontroll (Dunninghan og Norris 1998: 24). Det velges med andre ord å se bort ifra det pliktetiske og legger isteden konsekvensetiske vurderinger til grunn, for å ivareta informantenes sikkerhet.

1.3.3 Informanter

Politiet er avhengig av hjelp fra publikum for å kunne gjøre en god jobb, og etter hvert som kriminaliteten har utviklet seg, har politiet i økende grad tatt i bruk informanter i dette arbeidet (Haukaas og Sønstelid 1997: 37). Informant betyr *en person man får opplysninger fra* (ordnett.no), men dette er i polisier sammenheng noe unøyaktig. Studier som har sett på informanter, har definert og klassifisert dem på forskjellig måte (Greer 1995: 510, Madinger 2000: 27-30, South 2001: 68, Billingsley 2001: 83, Clark 2007: 433), som for eksempel etter grad av hemmelighold rundt informanten, informantens motivasjon, frekvens på informasjonsflyt eller etter informantens kriminelle bakgrunn.

Europol definerer en informant som *“a person who is treated with confidentiality and who passes information and/or gives assistance to Competent Authorities.”* (Europol 2005: 7) Informanter kan videre bli klassifisert som ”Dangerous”, ”High Risk” eller ”European High-Risk” hvis det er spesielle forhold som gjør at det er risiko forbundet med vedkommende.

I norske retningslinjer (Politidirektoratet 2003) gjøres det et skille mellom informanter og kilder; *En kilde er en person som gir politiet informasjon ved et engangstilfelle (informativ kilde)*. Kilden kan i sin videre kontakt med politiet bli en informant. *En informant er en person som på frivillig basis aktivt gir eller innhenter opplysninger under instruksjon fra politiet.*

I NOU 2004: 06 ”Mellom effektivitet og personvern” er definisjonene noe annerledes. Kilder er her definert som privatpersoner, private bedrifter, forvaltningsorganer og registre, mens en informant er en kilde som selv tilhører et kriminelt miljø. En informant nøyer seg med å gi informasjon til politiet. Dersom informanten på politiets oppdrag infiltrerer et kriminelt miljø, betegnes han som politiagent.

Politiet ber ofte informanter om å oppsøke situasjoner eller miljøer for og fremskaffe mer informasjon. Ved å påvirke informanter på denne måten, kan vedkommende ha inntatt rollen

som aktiv agent for politiet. Det går en grense mellom rollene som informant og agent, som ikke i noen særlig grad har vært diskutert i politiet. I NOU 2004:6 påpekes det at en informant kun gir politiet opplysninger, mens en som infiltrerer kriminelle miljøer betegnes som agent. Grensen mellom infiltrasjon og informantvirksomhet kan være vanskelig å dra (Haukaas og Sønstelid 1997: 21). I politiet gjøres det ofte et skille mellom informative og operative informanter, og det er kanskje slik at den operative informanten heller kan betraktes som en agent? Kan det tenkes at grensen for agentvirksomhet allerede kan trekkes i det informanten blir bedt om å fremskaffe mer informasjon? Hva man kaller hva, er riktignok et definisjonsspørsmål, men begrepet politiagent nærmer seg en form for ”ansettelsesforhold”. Det at politiet aktivt bruker mennesker for å gjøre sin egen jobb lettere, og i mange tilfeller mulig, bør utløse visse rettigheter til informanten, og visse forpliktelser for politiet. Grensen mellom informanter og agenter, eller agentbegrepet, vil av plassmessig hensyn ikke undersøkes noe nærmere i denne oppgaven.

Som nevnt over finnes det flere måter å klassifisere informanter, og enkelte informantkategorier vil falle utenfor informantbegrepet i denne oppgaven. Informanter som bevisst forsøker å skade politiet er en av disse informantkategoriene. I spionlitteraturen kan denne type informanter bli betegnet som såkalte ”dobbelte agenter”.

En annen kategori informanter som ikke vil undersøkes nærmere er de såkalte ”uvitende informantene” (Madinger 2000: 30). Dette er informanter som ikke selv vet at de gir informasjon til politiet. Uvitende informanter kan benyttes ved at polititjenestemannen som er i kontakt med informanten ikke har gjort seg til kjenne som politi.

Informanter som kan kalles for ”dusørinformanter” vil heller ikke omhandles i denne oppgaven. Dette er informanter som gir informasjon etter at det er utlovd dusør for uoppklarte straffesaker. ”Dusørinformanten” gir informasjon ved et engangstilfelle, og vil etter Politidirektoratets (2003b) definisjon være en kilde og ikke en informant.

Politiets sikkerhetstjeneste (PST) og etterretningssenheter i forsvaret benytter seg også av personer som informerer, selv om det brukes andre ord for å beskrive ”informanten”. Selv om mye er likt med tanke på hvordan de forskjellige organisasjonene utfører informantarbeidet, vil denne oppgaven kun forholde seg til informanter ut ifra det tradisjonelle politiets perspektiv om å forebygge og bekjempe kriminalitet.

I spørreundersøkelsen som ligger til grunn for denne oppgaven er det for øvrig ikke gjort noe tydelig skille mellom kilder og informanter, slik at respondentenes forståelse av informant kan bety både informant og kilde. Årsaken til dette er at det erfaringsmessig er en sammenblanding av begrepene og at bruken ikke er konsekvent.

Mindreårige informanter og informanter som gir informasjon om familiemedlemmer er to grupper av informanter som skaper ekstra utfordringer for politiet. Det skal gode grunner til for å benytte informanter mot vedkommendes egen familie. Foruten de rent juridiske problemstillingene, kan for eksempel presset og skyldfølelsen den enkelte opplever bli stort. Barn kan bli fratatt foreldrene, og vitnebeskyttelse vil i mange tilfeller være nødvendig (Nemitz 2001: 105). Bruken av mindreårige informanter er også etisk sett diskutabel (Maguire 1999: 326, Ballardie og Iganski 2001: 111). Selv om mindreårige i mange tilfeller kan gi verdifull informasjon om miljøer politiet har kunnskap om, er barn generelt mer sårbare og påvirkelige enn eldre, noe som i seg selv kan utsette dem for en større belastning ved å samarbeide med politiet. Politiet må dessuten aldri oppfordre mindreårige til å ha kontakt med kriminelle miljøer, noe som er tilfelle hvis de skal bli brukt som informanter. Problemstillinger rundt disse to typene informanter vil ikke bli omhandlet i denne oppgaven.

Informanter vil av og til gi forklaringer for domstolene. Informanten vil da bli et vitne, med de rettigheter og plikter det fører med seg¹⁵. Å fremstå som et vitne kan imidlertid være risikofyllt for en informant, fordi den tiltalte (og det kriminelle miljøet) skjønner hvilket bedrag informanten har begått. Dette kan i ytterste konsekvens føre til represalier mot informanten, og en rekke beskyttelsestiltak vil kunne iverksettes (Politidirektoratet 2003c)¹⁶.

1.3.3.1 Motivasjon og aksess

Uansett hvordan begrepet ”informanter” defineres er det to forhold som må være på plass for at vedkommende skal kunne brukes som en informant. Vedkommende må ha informasjon som er

¹⁵ Prosessuelle regler om vitner står omtalt i straffeprosesslovens (1981) kapittel 10 og i påtaleinstruksens (1985) § 8-5 – § 8-13. I de tilfeller informantene blir nødt til å vitne, vil spørsmålet om hva slags rettigheter informanten har blitt opplyst om kunne skape tvil omkring politiets bruk av informanter. Som eksempel kan man tenke seg at informanten vil prate om seg selv eller nær familie, men som et vitne vil vedkommende ha beskyttelse mot dette etter strprl. §§ 122, 123

¹⁶ Av rettslige beskyttelsestiltak kan blant annet nevnes Anonym vitneførsel (strprl. §§ 130a, 234a), skjernet dokumentinnsyn for mistenkte og hans forsvarer (strprl. § 242a), begrenset adgang til rettssalen (strprl §§ 245, 284), fjernavhør av vitner (strprl § 109a), besøksforbud (strprl. § 222a), hemmelighold av saksopplysninger/referatforbud (domstl. §§ 128, 129) og forbud mot offentliggjøring av rettsavgjørelser (domstoll. § 130). Av mer omfattende beskyttelsestiltak kan skifte av identitet, relokalisering, voldsalarm og fysisk beskyttelse nevnes som noen av tiltakene (Politidirektoratet 2003c).

av interesse for politiet, og samtidig ha en vilje til å gi fra seg denne informasjonen. Det sier seg selv at politiet ikke ønsker å benytte informanter som har dårlig informasjon, og at informanter som regel ikke gir fra seg informasjon før de tror at de selv har noe å vinne på det (Rosenfeldt, Jacobs og Wright, 2000: 301). Tilgjengelighet til informasjon og motivasjon¹⁷ er med andre ord grunnleggende for at en person skal kunne karakteriseres som informant.

Det er gjennomført flere studier rundt informanters motivasjon (Dunninghan og Norris 1996, Madinger 2000: 60, Billingsley 2001). Studiene viser at motivasjonen til det store flertallet av informanter er håp om goder/lavere straff eller penger. I en større undersøkelse i England fra 2000 (Billingsley 2001: 86), hvor informantene selv var respondenter, kom det frem at etter egen fortjeneste, var den nest største formen for motivasjonen at de mislikte typen kriminalitet de informerte om (14%). Kun 2,5% oppga ønske om å bli kvitt konkurrenter, og mindre enn 1 prosent oppga spenning som motivasjon for å gi informasjon. I en undersøkelse som er utført med bakgrunn i informantbehandleres antagelser om informanters motivasjon (Dunninghan og Norris 1996: 4), viser resultatene at hevn på andre kriminelle og spenning er en hyppigere årsak enn sosial motivasjon og ønsket om å hjelpe politiet.

I instruksene for informantbehandling slås det fast at informantens motiv skal tillegges vekt ved vurdering av om vedkommende skal bli brukt som informant eller ikke (Politidirektoratet 2003b: pkt. 2,3). Uten en klar forståelse av en informants motivasjon, vil samarbeidet bli mindre effektivt enn det ellers kan bli. Dersom man forstår motivet til informanten vil politiet unngå å selv bli kontrollert og besitter dermed selv nøkkelen til kontroll (Billingsley, 2001: 82, Madinger 2000: 61).

Personer som politiet ønsker å benytte som informanter må som sagt være i en posisjon hvor de har eller kan skaffe informasjon, som er av interesse for politiet. Tilgjengelighet til denne informasjonen skapes gjennom relasjoner vedkommende har til personer eller miljøer, og tilgjengeligheten omtales på fagspråket som aksess. Informanter med den beste aksessen er naturlig nok ofte også de som er mest involvert i kriminalitet.

Det er aksessen og ikke motivasjonen, som hovedsakelig er avgjørende for hvordan de enkelte informantene bør brukes. Dersom vedkommende ikke har tilgang til interessant informasjon,

¹⁷ Det finnes mange forskjellige motivasjonsteorier. Hos mennesker er motiv noe vi slutter oss til når det blir utført en målrettet aktivitet (Bunkholdt 1989: 27)

bør det ikke brukes unødige ressurser på informanten, med mindre motivasjonen er så høy at man kan plassere informanten i en posisjon for å skape bedre aksess (Madinger 2000: 111).

Det er stor forskjell på om informanten forteller om ting han har hørt via flere ledd, og for eksempel observasjoner han selv nylig har gjort. Desto flere ledd informasjonen har gått gjennom, jo mer perifer og dermed mindre pålitelig kan den sies å være. Det er derfor viktig at informantbehandlere søker å klarlegge de forskjellige aspektene ved aksessen til informantene, for lettere å kunne evaluere informasjonen. I tillegg til at kriminalitet på kort tid kan bli upålitelig, vil aksessen forandre seg hele tiden. Det å ha god aksess til noe informasjon, vil ikke si at aksessen til annen informasjon nødvendigvis trenger å være av like god kvalitet.

1.3.3.2 Svik, represalier og velferd

Informant er i seg selv et nøytralt ord, men andre ord som ganske så ofte brukes er av mer negativ karakter. ”Judas”, ”tyster”, ”sviker”, ”rotte”, ”angiver” og ”synger” er negative og forbindes med noe de fleste tar avstand fra. Informanter misbruker tilliten til mennesker de vet noe om, og uansett om dette vurderes å være etisk riktig ut i fra et samfunnsansvar, eller galt sett ifra et medmenneskelig standpunkt, innebærer det at en eller flere blir sveket av informanten. Ingen liker svikere og det er noe de fleste ikke aksepterer. Svik er like fullt grunnleggende ved bruk av informanter, og en forutsetning for at politiet skal få informasjon fra dem som velger å samarbeide. I boka Narkotikamiljøet blir synet på tystere beskrevet slik:

Selv om politiet gjør alt de kan for å få folk til å snakke, er en som sladrer på kameraten sin ikke likt av politiet heller. Jeg kjenner folk som har blitt banket opp rett utenfor politistasjonen etter at de har vært inne og tystet. Politiet har sett dette, men ikke løftet en finger for å hjelpe vedkommende (Smith-Solbakken og Tunglund 2005: 107).

Sviket informanter gjennomfører medfører en fare for at de kan bli utsatt for represalier. Dersom politiet ikke i tilstrekkelig grad ivaretar sikkerheten til informanten, vil politiet kunne bli stilt til ansvar for dette. I enkelte andre land, som for eksempel Storbritannia, skal det gjøres en risikovurdering før informantene blir autorisert for bruk, noe som tillegges vekt om politiet senere anklages for å ha utvist skjodesløshet ovenfor informanter (Billingsley 2005: 211, 216).

Det første budet i kriminelle miljøer sies å være at man aldri må tyste. Tystere kan vente seg strenge ”straffer”, og fysiske avstraffelser som knuste kneskåler og ufrivillige overdoser. Kun rykter om at en har pratet med politiet kan føre til reaksjoner (Smith-Solbakken og Tunglund

2005: 107). Det finnes eksempler på at informanter har blitt utsatt for represalier¹⁸, og i mange sammenhenger vil det være prioritert fokus for kriminelle miljøer å avdekke eventuelle informanter, noe Madinger (2000: 40) beskriver i forbindelse med et fengselsopprør i USA: *I et fengselsopprør for noen år siden, var det første opprørerne gjorde å få tak i kartoteket som dokumenterte tysterne i fengselet. Det neste de gjorde var å ta livet av disse tysterne.*

Dersom informanter blir utsatt for represalier, vil det ofte bety at det har vært utvist for liten forsiktighet fra informantbehandler eller informanten selv. ”Statuering av eksempler” vil kunne føre til at andre blir skremt, og at de vil være forsiktige med å samarbeide med politiet. Represaliene vil da fungere forebyggende i det kriminelle miljøet (Korsell m.fl. 2005: 151). Desto nærmere sosialt den det prates om står informanten, desto større risiko er det for informanten (Rosenfeldt, Jacobs og Wright 2000: 301). Det typiske eksempel vil være dersom en ektefelle gir informasjon om sin ektemanns kriminelle virksomhet.

Informanters velferd skal være i fokus for informantbehandleren, og dette kan til tider være utfordrende. Risiko og sikkerhetssituasjonen til informanten er den viktigste siden av velferdsspørsmålet. Det er et stort ansvar som hviler på politiet når de benytter seg av informanter, og det vil være klokt å se på alle fornuftige forhold som kan evaluere risikoen ved metoden (Billingsley 2005: 219). I følge informantinstruksen skal det utarbeides sikkerhetsrutiner for både informantbehandler og informant i forbindelse med denne virksomheten (Politidirektoratet 2003b: pkt 5). Retningslinjer fra Europol er mer konkrete, og slår fast at informanter har krav på sikkerhet (Europol 2005: 11). Retningslinjene til Europol pålegger også de involverte informantbehandlere å ta opp sikkerhetsspørsmål hver gang informanten skal brukes (Europol 2005: 13).

Informantens velferd er ikke bare knyttet til vedkommendes sikkerhet. Informanter har også samvittighet, og kan få angst og skyldfølelse for det arbeidet de utfører for politiet (Maguire 1999: 325). De forskjellige belastningene som informanten utsettes for er med andre ord

¹⁸ a. En arrestforvarer i Tønsberg ble dømt for å ha angitt en politiinformant til lederen for en pakistansk gjeng i Oslo (Aftenposten 13.09.2007: 6). Etter at lederen for den pakistanske gjengen fikk opplysningene, ble politiinformanten banket opp med et balltre.

b. Freddy Hulback ble i 2001 siktet for drapet på en bekjent fra rusmiljøet. Den drepte var informant, og politiet mener dette var motivet for drapet (Aftenposten 11.09.2007: 15).

c. Senest 01.09.08 var hovedoppslaget i VG (Verdens Gang: 1): *Richard samarbeidet med politiet: Drapstruet og foreldrenes hus ble påtent*. Richard var riktignok et ”åpent” vitne, men det er nok et eksempel på hva man kan utsettes for, dersom det blir kjent av de det informeres om.

d. I NOU 2004:6 (pkt 10.3.2.2) slås det også fast at *henrettelser ikke kan utelukkes* ved bruk av informanter.

eksterne og interne. De eksterne belastningene er risikoen for at andre oppdager dem, mens den interne belastningen er samvittigheten informanten føler når vedkommende gir informasjon om andre. Konsekvensene av informantopplysningene, er ofte at personer blir pågrepet. Desto nærrere disse personene står informanten, desto større er sjansen for at informanten føler at han er en sviker. Informanter vil i varierende grad føle skyld for å ha vært årsak til hva som skjer med den de har pratet på, noe informantbehandlerne må være bevisste på, slik at de kan forsøke å støtte informanten.

1.3.4 Informantbehandler

I rundskriv 2003/012 fra Politidirektoratet defineres en informantbehandler som en *særskilt utpekt tjenestemann som etter gjennomgått opplæring står i direkte kontakt med informanten*. Videre stilles det særlig krav til høy yrkesetisk standard, og at det ikke kan stilles spørsmål ved informantbehandlerens integritet. Informantinstruksen (Politidirektoratet 2003b) gir generelle retningslinjer for informantbehandleren, og setter rammene for hvordan en informantbehandler skal forholde seg til informanten.

Europol (2005) definerer en informantbehandler som *a trained officer who has day to day responsibility for contact with an informant and for the initial evaluation of the information supplied by that informant*. Europols retningslinjer skisserer opp hovedoppgavene til informantbehandleren og hva slags krav som stilles til vedkommende. Europols retningslinjer er mer detaljert enn den norske instruksen, men mange momenter er forholdsvis like.

Hvordan informantbehandling gjennomføres varierer mellom politidistriktene. Enkelte steder er det opprettet egne "kildegrupper" som kun driver med informanter, mens det andre steder i liten grad prioriteres fra politiledelsens side. Tidligere har hvem som helst i politiet kunnet ha informanter, mens det nå skal etableres en ordning med faste informantbehandlere (Politidirektoratet 2003a). Informantinstruksen setter krav om gjennomgått opplæring for å kunne føre informanter, og Politihøgskolen har iverksatt et utdanningsprogram som skal sikre at alle som arbeider med informanter har en felles plattform å arbeide ut i fra.

Tidligere studier har konkludert med at kun et fåtall mener de har nok trening i å behandle informanter (Maguire og John 1996: 13, 27), og i et studie fra Storbritannia (Greer og South 1998: 35), opplyste halvparten av informantbehandlerne at den eneste opplæring de hadde innenfor informantbehandling var fra andre tjenestemenn, mens 1/3 var helt selvlærte.

1.3.4.1 Kontroll

Det er politiet som skal bestemme hva de skal jobbe med, noe som betinger en viss kontroll med informanten og informasjonen vedkommende bidrar med. Dersom kontrollen er for dårlig, går politiet på mange måter inn i situasjoner delvis blindet, og informanten kan kontrollere hva slags tiltak politiet skal iverksette, når tiltakene skal iverksettes og hvem tiltakene skal rettes mot ¹⁹.

Kontrollen med informanter begynner med at de er inneforstått med hva de har lov til å gjøre. I retningslinjene fra Europol står det: *Informants should always be under control, properly briefed and clear about the legal boundaries to their activity* (Europol, 2005: 11). Dette er omhandlet i informantinstruksens pkt. 6.4 (Politidirektoratet 2003b), hvor det også blir poengtert at en slik orientering til informantene skal dokumenteres.

For å ha kontroll på informanten, og ha mulighet til å gå tilbake i ettertid for å se hva som er sagt eller gjort, er det viktig at all kontakt blir nedtegnet i en arbeidslogg. Dette er for øvrig også et krav i informantinstruksen (Politidirektoratet 2003b: pkt 3) ²⁰.

Når informanter ikke lenger har motivasjon, aksess eller lar seg kontrollere, bør de som oftest bli terminert som informanter. Informantinstruksen (Politidirektoratet 2003b: pkt 8) pålegger at det årlig skal foretas en vurdering om samarbeide med forskjellige informanter skal fortsette.

1.3.4.2 Arbeidssituasjonen

Hvor mange møter informantbehandlere har med informanter i løpet av en periode vil avhenge av en rekke faktorer, som hvor mange informanter man har, tid til disposisjon og i hvilken grad informantene er aktive.

Kontakt med informanten er naturlig nok avgjørende for å kunne få informasjon. Dette kan imidlertid gjøres på mange måter, og selve kontakten mellom informanten og informantbehandleren er kanskje det mest risikofylte, med tanke på oppdagelsesrisiko. Det er

¹⁹ I en rapport fra Spesialenheten for politisaker, blir det rettet kritikk mot politiet for manglende kontroll på en informant. I rapporten står det at informantbehandlingen synes ikke å ha hatt den nødvendige overordnede styring. Den aktuelle informantbehandler hadde mangelfulle muligheter til å rådføre seg med foresatte og det er grunn til å stille spørsmål om hvorfor informanten på et langt tidligere tidspunkt ikke ble avviklet som informant (Romsdals budstikke 04.10.2006).

²⁰ Bruk av arbeidslogg sørger for notoritet, og kan til en viss grad beskytte tjenestemenn mot beskyldninger som blir fremsatt i ettertid. Notoritet sikres ved at relevante opplysninger skrives ned, slik at man i ettertid kan gå inn å se på (etterprøve) hva som ble sagt eller gjort.

som regel mer risiko i et fysisk møte, enn samtale via telefon eller internett, men på den annen side er det lettere å kontrollere informanten ved et fysisk møte. Hyppigheten på møter, hvordan og hvor man møter informanten, er også viktig å ha et bevisst forhold til. Desto flere møter, desto større mulighet er det for at noen skal oppdage møtevirksomheten, og dette må alltid vurderes opp mot nødvendigheten. Informanter skal som hovedregel ikke møtes alene (Politidirektoratet 2003b: pkt 4.5), i tilfelle man kan få urettmessige beskyldninger mot seg i ettertid. Møtestedet må også vurderes med tanke på muligheten for å bli oppdaget.

Informantbehandleren har et moralsk ansvar for informantene både med tanke på deres sikkerhet og hva de kan utsettes for av fristelser i deres arbeid for politiet. I tillegg til ansvaret for informantene kan det være belastende med telefoner og arbeid på fritiden, noe som må påregnes når man har ansvaret for informanter.

Når informantinformasjon brukes, vil det ofte innebære at mye ressurser taes i bruk (Roberts 2004: 234). Spaning blir ofte brukt som følge av informasjon fra informanter, og dette er blant de mest kostnadsfulle og ressurskrevende metoder i kriminalitetsbekjempelsen (Maguire og John, 1995: 24). Det koster cirka 300.000 kroner å drive et spaningslag i en uke hvis man kjører ”full rulle” (Gundhus 2006: 156). Det vil være naturlig at informantbehandlere tidvis kan føle ”resultatpress” ved å være ”ansvarlig” for denne ressursbruken.

1.3.5 Informantveileder/ kontrollør

Utdannede informantveiledere (informantkontrollører), er også et krav ved informantbehandlertjenesten. Alle som har informanter skal tildeles en informantveileder som skal rettlede og støtte informantbehandleren (Politidirektoratet 2003b)²¹. I Europols retningslinjer blir veilederen omtalt som *Controller* (kontrollør), og ansvarsoppgavene som skisseres er meget omfattende. *The standards set out in this document place a heavy burden of responsibility on controllers* (Europol 2005).

1.3.6 Konflikter som følge av informantbehandling

For at informanter skal brukes i mer enn enkeltilfeller må det utvikles en form for gjensidighet. Det er sjelden informantene kommer med informasjon uten en forventning om å få noe i retur. Dette betyr at informantene vil oppleve fordeler som følge av samarbeidet med politiet, noe

²¹ Politi høgskolen utdannet ca. 50 veiledere i 2006, men mange politidistrikter var ikke representert og implementeringen lar vente på seg.

som kan føre til konflikter og motstand mot informantbehandling som metode. Det er mange polititjenestemenn som mener metoden i seg selv er moralsk uforvarlig. Det å oppfordre til svik av venner, bekjente, sjefer og familiemedlemmer er en ting, men også det å belønne forræderiet med fordeler gitt av politiet er vanskelig å forsvare (Dunninghan og Norris 1999: 274). På grunn av uenigheten om synet på informanter kan det oppstå en rekke konflikter, som politiet ikke er tjent med. Disse konfliktene kan oppstå på forskjellige nivåer, og kan klassifiseres som interne, lokale og eksterne konflikter (Dunninghan og Norris 1999: 275).

1.3.6.1 Interne konflikter

Interne konflikter oppstår mellom tjenestemenn som arbeider i samme avdeling. Konfliktene oppstår ofte som følge av uenigheter om rent praktiske forhold (f. eks. prioriteringer), men også som følge av personlige, metodiske og moralske årsaker. Det kan være uenighet om etiske spørsmål, som for eksempel vervingsstrategier, eller om hvor godt en informant belønnes.

Å ha mange informanter blir av enkelte sett på som et kvalitetstegn hos tjenestemannen (Gundhus 2006: 210), fordi informanter som hjelper til å produsere saker fører til oppmerksomhet rundt tjenestemannen som har informantene, og det kan si noe om produktiviteten og ”jaktinstinktet”²² hans. Dette kan føre til at det blir en kamp om status gjennom det å ha de beste informantene. Denne konkurransen kan føre til flere uheldige konsekvenser, som unødig hemmelighetsskremmeri, mistenksomhet, usunn konkurranse og at informasjon ikke blir rapportert videre.

Dersom det i tillegg er et press fra ledelsen om å skape resultater, vil det også kunne føre til at regelverket brytes for å oppnå bedre resultater. I studiet til Dunninghan og Norris (1999: 279) kom det frem at polititjenestemenn til tider løy om kilden til informasjonen de produserte, for å fremheve informantene sine.

1.3.6.2 Lokale konflikter

Lokale konflikter oppstår mellom forskjellige avdelinger innenfor et politidistrikt. Tjenestemenn som har informanter arbeider innenfor alle fagområder i politiet, men de som arbeider uniformert synes generelt mer skeptiske til bruken av informanter (Norris og Dunninghan 1999: 286). Dette kan skyldes at uniformert styrke ikke er inneforstått med bakgrunnen for enkelte beslutninger, grunnet kravet til diskresjon og hemmelighold. Dersom det for eksempel er pågrepet en person, som deretter slipper ”billig” for det han/hun har gjort,

²² Tjenestemenn som karakteriseres som ”jegere” og har ”jaktinstinkt” er ofte sett på som dyktige i tjenesten.

uten at det informeres om hvorfor dette skjer, kan det skape dårlig stemning og mistro mellom ulike avdelinger i organisasjonen.

1.3.6.3 Eksterne konflikter

Konflikter kan også oppstå mellom politidistrikter, andre etater eller øvrige aktører i rettsapparatet. Territorielle konflikter kan oppstå når informanter blir pågrepet i andre politidistrikter enn der informantbehandleren arbeider, og hevder at han/hun arbeider på vegne av politiet i et annet distrikt. En annen måte konflikter mellom politidistrikter kan oppstå er ved at informasjon som er skrevet inn i Indicia ved et distrikt, blir misbrukt i et annet distrikt. Dette kan føre til konflikter eller at informasjon blir holdt tilbake i frykt for lekkasjer. I de mest ekstreme tilfellene kan man tenke seg at informanter blir advart av informantbehandlerne om at de er i andre politidistrikts søkelys.

Ved eksterne konflikter ovenfor andre aktører i rettsvesenet, vil nok en gang innsynsproblematikken være et godt eksempel. Forsvarsadvokater har krav på informasjon som er kommet frem i etterforskningen, slik at de kan forberede et best mulig forsvar for klienten sin²³. Domstolen vil også ha alle opplysninger fremlagt, slik at de kan foreta en riktig avgjørelse når dommen skal avsies. Dersom informantopplysninger skal brukes for å avgjøre skyld eller straffespørsmålet, må forsvarer og tiltalte selvfølgelig få innsyn i forhold rundt dette, men også bakgrunnsinformasjon vil kunne gi bedre opplysning av saken. Har det vært informanter i saken, vil det for eksempel være av interesse å finne ut om bakgrunnen for saken kan skyldes konstitutiv provokasjon, og at saken dermed er urettmessig fremmet for domstolen.

I Norge brukes sjelden informanter som vitne i retten²⁴, men politiets bruk av informanter kan forårsake gale pådømmelser også på andre måter. Dersom informanter ubevisst eller bevisst fra politiets side, får andre til å gjennomføre kriminelle handlinger for deretter å bli pågrepet av politiet, er dette konstitutiv provokasjon og ulovlig. Et ensidig fokus på enkelte personer, som følge av informasjon fra informanter, kan også være uheldig. Dette kan føre til ensporet etterforskning, og at politiet ikke klarer å foreta en i tilstrekkelig grad objektiv etterforskning.

²³ Det er hensynet til kontradiksjon som tilsier innsyn. Dette er nedfelt i EMK artikkel 6 og strpl § 242 som tar for seg advokatenes innsynsrett.

²⁴ Opplysninger fra informanter brukes også sjelden. Det finnes imidlertid unntak og i Munch saken måtte en informantbehandler "blåse" informanten for å få dømt flere av de tiltalte (Dagsavisen 21.02.2007).

I et studie fra Storbritannia (Norris og Dunninghan 1999: 290), ble det undersøkt 114 saker hvor informanter hadde vært involvert. Ingen av sakspapirene indikerte at det hadde vært informanter involvert. Videre ble det konkludert med at det å sikre at informasjon ikke kan knyttes til informanter var prioritert fra politiledelsen. Hvor langt retten til innsyn skal gå, har også i Norge vært gjenstand for rettsavgjørelser²⁵. Det som i ytterste konsekvens er følgende av manglende innsyn, er at muligheten for uriktige domslutninger kan være tilstede. I USA har en undersøkelse (Warden 2004: 14) konkludert med at informanter er den desidert største årsaken til feilaktige pådømmelse av dødsstraff. Av 111 gale dødsdommer siden 1973 var 51 (45%) som følge av vitneutsagn fra informanter²⁶. Dette er naturligvis svært bekymringsfullt, men i hvilken grad funnene kan overføres til norske forhold er usikkert.

Det kan forøvrig nevnes at det nylig er gjort endringer i straffeprosesslovens (1981) § 242a for å gi politiet mulighet (gjennom rettslig kjennelse) til blant annet å skjerme informanter, slik at verken tiltalte eller vedkommendes forsvarer får rede på om det har vært informanter involvert i saken. Det gjenstår imidlertid å se effekten av denne bestemmelsen i praksis.

1.4 Informantbehandling i etterretningsprosessens forskjellige faser

1.4.1 Innsamlingsfasen

Opplysninger fra informanter er ofte det som initierer etterretningsprosessen. Betydningen av informantens bidrag for enkelte saker er derfor avgjørende (Europol 2005: 5). Uten å nedgradere andre metoder blir informantbehandling sett på som et nøkkelement i kriminalitetsbekjempelsen (Norris og Dunninghan 1999: 272, Gundhus 2006: 207), og det blir hevdet at omtrent 1/3 av all kriminalitet i Storbritannia blir oppklart som følge av informanter (Billingsley, Nemitz og Bean 2001: 5).

1.4.1.1 Rekrutteringsstrategier

Som nevnt i kapittel 1.3.1 "Regulering" er det svært lite informantbehandlere kan tilby i retur for opplysninger fra informanten, noe som kan føre til utfordringer ved rekruttering av informanter.

²⁵ Den mest kjente saken er den såkalte "35 kilos saken" (Rt 2002 s. 246). Riksadvokaten trakk tiltalen mot to menn som var siktet etter norgeshistoriens største beslag av heroin, fordi Høyesterett avviste en påkjøring fra påtalemyndigheten om å holde navn på vitner hemmelig.

²⁶ 28 (25%) kom som følge av feilaktig identifikasjon fra øyevitner, 16 (14%) som følge av falske tilståelser og 11 (9,9%) som følge av feil med kriminaltekniske undersøkelser.

Hvem som rekrutteres til informanter og hvordan dette gjøres, blir avgjørende med tanke på informasjonskvaliteten i fremtiden. Det skilles ofte mellom fem kategorier i forbindelse med å rekruttere informanter. Dette er ”frivillig”, ”ved pågrepelse”, ”fra etterforsker/ andre kollegaer”, ”pro-aktiv” og ”kultivering” (Politihøgskolen 2006). Frivillig kontakt (walk in) er en som på eget initiativ tar kontakt med politiet, mens ”pro-aktiv” og ”kultivering” er målrettede strategier og ofte langvarige og ressurskrevende prosesser.

84% av informantene har vært under etterforskning eller i politiets varetekt på tidspunktet de ble rekruttert (Dunninghan og Norris 1996: 3). Gjennom muligheten som oppstår (under politiets kontroll), benyttes psykologisk tvang, bedrag og manipulative strategier for å sikre informantenes motivasjonsmessige forpliktelser (Dunninghan og Norris 1996: 9). Det blir trukket frem fire strategier som brukes i den forbindelse. Disse kan betegnes som økonomiske, instrumentelle, informative og emosjonelle.

Den økonomiske strategien betyr at politiet ved hjelp av økonomiske goder manipulerer vedkommende til å gi fra seg informasjon, mens instrumentelle strategier vil si å utnytte situasjonen ved å gjøre noe for og påvirke den potensielle informanten. Bedraget består i å få den potensielle informanten til å tro at bare informantbehandleren kan løse situasjonen. Et virkemiddel kan være å bevisst forlenge perioden vedkommende sitter i arrest for å ”myke” han opp, for deretter å komme med forslag som er vanskelig for vedkommende å avslå. Tilbudene som blir gitt i retur for et eventuelt samarbeid, kan være å inngå uformelle avtaler om å henlegge saker, hjelpe til med lavere straffepåstand eller sørge for at vedkommende kommer ut av varetekt. I norsk sammenheng er dette avgjørelser som skal tas av påtalemyndigheten, og informantbehandleren må derfor klargjøre disse lovnadene på forhånd. En instrumentell strategi informantbehandleren kan benytte uten å involvere påtalemyndigheten, er å ikke anmelde en person de har pågrepet dersom vedkommende velger å samarbeide.

Informative strategier benyttes ved å utnytte vedkommendes mangel på kunnskap. Dette kan gjøres ved at politiet tilbyr noe i bytte mot informasjon, til tross for at vedkommende i alle tilfeller har hatt krav på det som tilbys. Dette er en teknikk som blant annet kan benyttes i forbindelse med løslatelse fra arresten eller ved tilbakelevering av beslag, for å øke informantens avhengighet. Selv om vedkommende i alle tilfeller hadde blitt løslatt eller fått tilbake beslaglagte gjenstander, fremlegger informantbehandleren bedraget på en slik måte at han kan påvirke avgjørelsen, dersom vedkommende er villig til å gi informasjon til politiet.

Emosjonelle strategier vil si at man spiller på vennskapelighet, som å gi sigaretter og kjøre vedkommende hjem etter å ha sluppet ut av arresten. Ved å gi slike goder uten og kreve noe i retur, kan man skape en følelse hos den som får godene, av å måtte gi noe tilbake. Dette er en strategi, som bevisst eller ubevisst, også brukes i dagliglivet for å skape ”følelsesmessig bankbalanse” (Johnson og Eaton 2002: 23). En følelsesmessig bankbalanse i informantbehandlerens favør, kan altså oppstå når den potensielle informanten har fått visse goder, som tilsynelatende virker uforpliktende. Emosjonelle strategier er også en form for bedrag fordi man har skjulte hensikter. Ved å spille på det mellommenneskelige, forsøker man å manipulere relasjonen som til enhver tid er mellom to mennesker, og man utnytter maktubalansen som foreligger. Emosjonelle strategier benyttes for øvrig ofte i forbindelse med en av de andre strategiene, ved først å vise at man er en grei kar for så å sette inn ”støtet” ved å tilby en vei ut av arresten.

1.4.1.2 Vederlag

Informanter gir sjelden informasjon uten å ha et håp om å få noe i retur (Cooper og Murphy 1997: 4, Norris og Dunninghan 1999: 274). Internasjonale studier viser dessuten at, ved siden av dårlig opplæring, er mangel av noe å tilby informantene årsaken til at de fleste vervingsforsøk ikke går bra (Maguire og John 1995: 27).

Som tidligere nevnt er hovedregelen at det ikke skal gis vederlag for opplysninger fra informanter (Riksadvokaten 2000). Vederlag kan *bare benyttes når det fremstår som åpenbart at nødvendige opplysninger ikke kan fremskaffes på ordinær måte, og hvor bruk av metoden fremstår som forholdsmessig vurdert mot det samfunnsøkonomiske den aktuelle kriminalitet representerer*. Den vanlige måten å belønne informanter er å påstå redusert straff i vedkommendes egen straffesak. I ekstraordinære tilfeller kan det betales for informasjonen med inntil 15000 kroner.

En av de store utfordringene ved informantbehandling er at den beste informasjonen kommer fra personer som selv er involvert i alvorlig kriminalitet (Bean og Billingsley 2001: 25, Williamson og Bagshaw 2001: 61, Gundhus 2006: 124). Ved å gi fordeler til disse personene, som ikke er akseptable, kan det stride mot folks alminnelige rettsoppfatning og svekke troen på rettssystemet. Et eksempel fra Canada illustrerer ytterpunktet av en slik fordel gitt til en informant. ”Apache” Trudeau var en tidligere leiemorder som tilsto 42 tilfeller av drap, samtidig som han ble informant for myndighetene. Gjennom å hjelpe myndighetene med å få

dømt andre medskyldige, ble han belønnet med mulighet for prøveløslates etter 7 år. (Brodeur 1992: 234). Dette må sies å være en høy pris å betale for myndighetene, og vil uten tvil kunne stride mot folks rettsopfatning.

Det å holde informanter ute av fengsel har blitt beskrevet som en unngåelig konsekvens av informantbruk (Dunninghan og Norris 1996: 13), og forskning konkluderer med at informanter rett og slett er lite verdifulle når de sitter i fengsel (Williamson og Bagshaw 2001: 61). Det forskerne påpeker er imidlertid en sannhet med visse modifikasjoner. I faglitteratur blir det påpekt at den såkalte ”fengselsinformanten” kan være meget produktiv (Madinger 2000: 29). Ved siden av at ”fengselsinformanten” kan få kjennskap til uløste straffesaker, er det en kjensgjerning at enkelte fengselsinnsatte fortsatt styrer kriminell aktivitet utenfor murene.

1.4.2 Evalueringsfasen

Informasjonen som politiet samler inn kan være falsk eller sann, presis eller upresis, relevant eller irrelevant, og den må derfor evalueres. Evalueringen gjøres ved å se på i hvilken grad innholdet av informasjonen kan brukes. I Politihøgskolens temahefter om etterretning beskrives dette som informasjonens anvendbarhet (Thoresen, Dyhre og Frøysa 1997: 17). Anvendeligheten vurderes ut fra egenskapene relevans, forståelse, tilstrekkelighet, vesentlighet, aktualitet og riktighet²⁷. Informasjonens riktighet, eller troverdighet som det kan kalles, evalueres ved hjelp av et klassifiseringssystem. Klassifiseringssystemet er bygd opp slik at kildens pålitelighet og opplysningenes holdbarhet blir gitt en kode. Holdbarheten vil si i hvilken grad informasjonen er bekreftet. Norsk politi bruker et 4x4 system (Thoresen, Dyhre og Frøysa 1997: 19), som vil si at kilden og opplysningene kan gis fire forskjellige graderinger. 4x4 systemet er vist i tabellen under:

Tabell 1. 4x4 systemet

Kildekode	Opplysningskode
A- Pålitelig	1- Sann
B- Vanligvis pålitelig	2- Opplysningene er kjent av kilden personlig
C- Vanligvis ikke pålitelig	3- Opplysningene er ikke kjent av kilden personlig, men styrkes av andre opplysninger
X- Påliteligheten kan ikke vurderes	4- Informasjons-troverdigheten kan ikke vurderes

²⁷ En parallell kan trekkes til samfunnsvitenskapelige metoder, hvor evalueringen blir omtalt som kildekritiske vurderinger (Grønmo 2004: 122). Momenter som vurderes er tilgjengelighet, relevans, autentsitet og troverdighet.

Klassifisering av troverdighetsbedømmelse ble tatt i bruk under den første verdenskrig, og det finnes i dag en rekke forskjellige systemer som brukes av ulike sikkerhetstjenester, militære og politiet. Kriteriene for vurderinger og antall klasser varierer, men i prinsippet er systemet relativt likt for alle (Thoresen, Dyhre og Frøysa 1997: 18).

Det er normalt personen som samler inn informasjonen som også evaluerer, noe som gjør at det kan stilles spørsmål ved objektiviteten. Metoden kan derfor kritiseres for å legge for stor vekt på den enkeltes vurderingsevne (Gundhus 2006: 147). På den annen side er innsamleren i en unik posisjon til å evaluere informasjonen. Det er nødvendig med en metode for å registrere informantbehandlerens evaluering, fordi spørsmålet om troverdigheten i opplysningene kan være avgjørende for hvor man skal sette inn ressurser (Gundhus 2006: 156). Det er derfor viktig at informantbehandlerne er profesjonelle, og ikke påvirkes av personlige følelser når evalueringen foretas (Thoresen, Dyhre og Frøysa 1997: 18).

For at informasjon skal være effektiv må den deles (Maguire og John 1995: 18). Dette gjøres ofte gjennom å samle opplysninger i et elektronisk datasystem. Datasystemet som brukes av det norske politiet er Indicia. Indicia erstatter tidligere etterretningssystemer²⁸, og bakgrunnen for innføringen er å få til en mer effektiv behandling av de opplysninger politiet besitter i kriminalitetsbekjempelsen (Politidirektoratet 2006: 3). Systemet er tilgjengelig for alle tjenestemenn, noe som gjør at muligheten for tilbakemeldinger på det som rapporteres er stor.

Før Indicia ble innført var det en manglende interesse i å registrere informasjon, fordi den enkelte ikke fikk noen uttelling for å legge inn informasjon i systemene (Gundhus 2006: 164). Internasjonale studier har konkludert med at hovedgrunner for ikke å legge inn informasjon er mangel på tid, usikkerhet på kvaliteten av informasjonen og motvillighet med å dele den med andre (Maguire og John, 1995: 14). Polititjenestemenn som ikke deler informasjon med andre blir ueffektive i etterretningsprosessen (Roberts 2004: 100).

1.4.3 Analysefasen

Analyse er kjernen i all kunnskapsutvikling (Sætre 2007: 14), selv om behovet for analyse vil variere fra sak til sak. Studier peker på at ressursene som politiet bruker på analyse kan gjøres bedre. Det blir også hevdet at det som normalt omtales som analyse i politiet, ofte er mer en

²⁸ Tidligere etterretningssystemer er Krimsys, Usys og diverse lokale varianter (PC Drugs og Lotus) som ble benyttet i distriktene (Politidirektoratet 2006: 3).

form for verifisering av informasjonen. Analytikerne kvalitetssjekker, identifiserer, koder og kartlegger informasjonen fremfor å virkelig analysere det materialet som foreligger (Gundhus 2006: 163).

En stor utfordring med all etterretning er å kunne skille mellom hva slags informasjon som er viktig og hva som bare kan betraktes som ”støy”. Dette er krevende og stiller store krav til analysekapasiteten og metodikk. Et godt eksempel er terrorhandlingen som rammet USA 11. september 2001. I perioden før terrorhandlingen mottok amerikanske etterretningstjenester minimum 15 forskjellige advarsler om at noe skulle skje, men blant annet på grunn av mengden informasjon som til enhver tid må analyseres klarte de likevel ikke å avverge angrepet (Agrell 2005: 38-41).

I etterpåklokskapens lys er det sikkert lett å kritisere myndighetene i USA, men det viser bare at uten alle ”bitene i puslespillet”, er det vanskelig å vite hva som er støy og hva som ikke er det. Bildet er ikke fullstendig før i ettertid, og desto mer som legges inn i systemene, desto vanskeligere blir det å holde oversikten. Et paradoks er at man stadig får mer informasjon på grunn av bedre teknologi og nye innhentingsmetoder, men dette går på bekostning av det man klarer å analysere.

Det må derfor stilles store krav til både den som samler inn og den som analyserer informasjonen. Forskning påpeker også at den store utfordringen er å tilrettelegge informasjonen, slik at de som skal bruke den ikke blir handlingslammet som følge av mengden informasjon (Gundhus 2006: 117, 189, 200). Mye ansvar er plassert hos innsamler og analytiker, men strategi er et spørsmål om ledelse. Bruker ledelsen tilstrekkelig med ressurser, og har ledelsen plassert de riktige personene i de forskjellige posisjonene? Informasjonen må kunne brukes for å ha verdi. Hvis informasjonen ikke brukes blir det bare informasjonsbehandling og ikke kriminalitetsbekjempelse (Gundhus 2006: 183).

Gundhus (2006: 148, 161) bemerker i sin doktorgradsavhandling at strategiske kriminalanalyser er satt på sidelinjen når det gjelder prioriteringer av saker, og at denne kunnskapen anses som et lite viktig beslutningsgrunnlag for ledelsen. Sætre (2007: 121) understreker dette ved å hevde at politiledere er skolert på en slik måte at de ikke vet hva de kan etterspørre av tjenester fra analytikerne, og derfor ikke klarer å benytte seg av strategisk analyse.

1.4.4 Bruksfasen

Mye informasjonen som samles inn blir ikke brukt, dels fordi informasjon ikke har tilstrekkelig kvalitet²⁹, og dels på grunn av mangel på ressurser. Det meste som samles inn er av generell karakter, og kun i et fåtall saker er det så spesifikt at man kan agere direkte ut fra informasjonen (Maguire og John 1995: 51-52).

Informasjon fra informanter er ofte ferskvare, og dersom det ikke blir gjort noe med informasjonen umiddelbart, vil den miste sin verdi (Maguire og John 1995: 28, Gundhus 2006: 190). Informasjonen kan brukes i straffesaker eller i det forebyggende arbeidet. Som regel vil det være vanskeligere å måle effekten av informasjon brukt til forebygging, men like fullt kan informanter spille en viktig rolle i forebyggende arbeid på strategisk og operativt nivå. Informantbehandling er i teorien en av få politistategier som kan sies å være direkte forebyggende (Brodeur 1992: 235). En rekke forskere har imidlertid pekt på at forebygging har lav status i politiet (Gundhus 2006: 334). Informantbehandlere er antagelig også mer opptatt av å bekjempe kriminaliteten fremfor å drive med forebygging, fordi dette ikke blir sett på som skikkelig politiarbeid (Finstad 2000: 95, Graner 2004: 273).

På grunn av manglende tilgjengelige data er det vanskelig å måle informantenes produktivitet. Det finnes per i dag ingen oversikt over bruken eller hva slags betydning informantene har i kriminalitetsbekjempelsen. Rapporteringsrutiner i forbindelse med bruk av informanter eksisterer ikke, og det er dermed heller ingen statistikk å forholde seg til.

Internasjonal forskning konkluderer med at informanter brukes mest opp mot narkotikakriminalitet (Maguire og John 1995: 51-52, Brodeur 1992: 224). Umiddelbart skulle man tro at personer involvert i narkotikakriminalitet er forsiktige med hva de sier, men forskning viser at personer i narkotikamiljøet er langt fra så hemmelighetsfulle som man skulle tro. *Miljøet er preget av svik og personer vil "prate" hele tiden* (Bean og Billingsley 2001: 25). Annen forskning har pekt på at politiet i stor grad fokuserer på narkotika fordi det så tydelig henger sammen med andre former for kriminalitet, og at politiet går til det miljøet man kjenner for å oppnå resultater. De multikriminelle holder på med ulike typer kriminalitet for å oppnå profitt, og narkotikakontroll blir en inngang til mange andre saker (Gundhus 2006: 156-158).

²⁹ Med kvalitet på informasjon menes at den innholds- og tidsmessig gir mulighet for politiet til å iverksette tiltak.

Internasjonale studier har pekt på at dersom det ikke brukes ressurser på informasjonen som samles inn, kan det være ødeleggende for moralen (Maguire og John 1995: 14, 22). Brodeur (1992: 236) hevder at informantbehandling er en metode som er med på å holde politimoralen oppe. Han går til og med så langt som å si at selv om informantbehandling viser seg å ha en minimal effekt på bekjempelsen av narkotika, så vil det være verd å beholde metoden for å unngå kollaps i moralen blant de tjenestemenn som arbeider med narkotikabekjempelse.

1.4.4.1 Korrupsjon

Det er lite som tyder på at korrupsjon er et omfattende problem i norsk politi, men det ville være naivt å tro at det ikke forekommer. 1/3 av norske polititjenestemenn sier at de har vært utsatt for noe som de oppfatter som forsøk på korrupsjon (Thomassen 2007: 34), noe som indikerer at mulighetene for korrupsjon foreligger. Internasjonale studier påpeker at korrupsjon ikke er utbredt, men at informantbehandling er det arbeidsområdet innen politiet som er mest utsatt (Clark 2001: 38-49).

Spesialiserte enheter som hyppig anvender utradisjonelle metoder er spesielt utsatt for korrupsjon (Thomassen 2003: 24). Dette skyldes flere forhold, men virksomheter preget av lav synlighet, relativt lite kontroll, og at det brukes mot kriminalitet som genererer mye penger og er offerløs, trekkes frem som noen av årsakene. Spesialisering av personell øker altså risikoen, men er på den annen side nødvendig for å beholde kompetanse. Informantbehandling er en metode som åpenbart faller inn i denne risikogruppen. Det hemmelige og ofte langvarige forholdet som kan utvikle seg mellom informant og informantbehandleren kan gi grobunn for korrupsjon, dersom forholdene ellers ligger til rette for det. Det kan være svært vanskelig å avdekke korrupsjonen, fordi relasjonen er "beskyttet" gjennom påskuddet om informantbehandling.

Korrupsjon kan være mer enn unnløst å gjennomføre tjenestehandlinger i retur for en økonomisk gave (Thomassen 2003: 3, Kleinig 2005: 600) . "Nobel sak korrupsjon" (Dunninghan og Norris 1998: 22) vil si at forhold, som kan betraktes som korrupsjon, ikke gjøres av personlig vinning, men for å "hjelp" i kriminalitetsbekjempelsen. Eksempel på dette kan være å ikke reagere på lovbrudd begått av informanten, fordi han bidrar til å løse andre saker. Tjenestemennene som er skyldige i denne formen for korrupsjon legitimerer dette for seg selv ved å si at resultatet er bedre enn det man forsaker. Det vil alltid være grunn til å tro at informantene selv driver med kriminalitet, og paradokset er at dette vil øke deres

kriminalitetsbekjempende verdi. Problemet oppstår imidlertid når politiet med sikkerhet vet at informanten har begått et lovbrudd og aksepterer dette ved å overse det (Roberts 2004: 86).

Dersom informanten selv, eller andre, oppfatter politiet dit hen at det foregår en lisensiering til å bedrive kriminalitet, er dette en uønsket konsekvens som kan undergrave rettsystemet (Bean og Billingsley 2001: 30). Samtidig synes det på mange måter å være en unngåelig konsekvens av informantbruk (Brodeur 1992: 237).

1.4.4.2 Ledelse

Mangel på informasjonsflyt kan være det som fører til at politiet ikke gjør noe med informasjonen som samles inn. Hvordan og av hvem avgjørelser blir tatt er imidlertid vel så viktig (Maguire og John 1995: 25). Ledelsen bør signalisere hva som ønskes av informasjon, og det må foreligge klare prosedyrer for utvelgelse av saker. Samtidig må det være fleksibilitet til å gjøre noe med interessant informasjon som dukker opp.

I følge Europol er registrering av informanter et absolutt vilkår for at de skal kunne brukes (Europol 2005: 17). Informantinstruksen (Politidirektoratet 2003b: pkt 2) slår også fast at informanter skal registreres i et sentralt register. Et nasjonalt informantregister er enda ikke virksomt i Norge, noe som vanskeliggjør kontrollen med informantene.

Kontrollen av det arbeidet som gjøres med informanter er både formell og uformell. Den formelle kontrollen er blant annet de lover og retningslinjer man må forholde seg til under utøvelsen av arbeidet, mens den uformelle kontrollen er det som foregår mellom tjenestemenn på de forskjellige tjenestesteder. Hva slags arbeidsrutiner, åpenhet, holdninger, solidaritet, påvirkning og samhold det er på tjenestestedet, vil være avgjørende for hvordan den uformelle kontrollen utføres. Er det noen som skiller seg ut fra gruppen ved for eksempel å utvise lav moralsk standard, vil de andre i gruppen kunne påvirke vedkommende for å endre på dette. Denne uformelle kontrollen blir altså utført av noen som har en viss grad av nærhet og gjensidighet, og omtales også som primærkontroll (Christie 1982: 29).

I tillegg til det rent administrative, har ledelsen på de forskjellige tjenestesteder et overordnet ansvar med det lovmessige, integritetsmessige og det sikkerhetsmessige i forbindelse med informantarbeidet (Europol 2005: 11). Gjennomgang av informantporteføljen skal gjøres

regelmessig, og minimum en gang i året skal hver enkelt informant vurderes med tanke på videre samarbeid (Politidirektoratet 2003b: pkt 8).

Graden av tilbakemeldinger på det informantarbeidet som gjøres, sier noe om hvordan ledelsen tar ansvar og kontrollerer arbeidet. Ved etterforskning skal påtalemyndigheten også ha kontroll med informantbehandlingen³⁰. Kunnskap om fagfeltet er nødvendig for i størst mulig grad kunne være effektive i denne kontrollfunksjonen. Informantbehandlerne tillit til påtalemyndighetens kunnskap om informantbehandling sier derfor noe om hvordan informantbehandlerne mener kontrollen og eventuelle påtalemessige forhold blir ivaretatt.

Påtalemyndighetens kontroll med etterforskning kan i mange tilfeller være mangelfull, fordi juristene i for stor grad kan identifisere seg med etterforskningen ved at de ikke har tilstrekkelig avstand. Førstestadsadvokat Lasse Qvigstad, i likhet med mange andre, etterlyser en diskusjon om politi og påtalemyndighet bør skilles. Han påpeker at *i de land som har et skille, er det kanskje større rettssikkerhet i forbindelse med etterforskningen* (Juristkontakt 5: 2008: 9). For et politi som i stadig større grad er utsatt for press i forhold til resultater og budsjetter, kan det for politijuristene være vanskelig å utøve den nødvendige *eksterne kontroll* med etterforskningen.

1.5 Effektivitet

Hva som ligger i begrepet effektivitet, avhenger av i hvilken sammenheng begrepet blir brukt. Ordet i seg selv betyr virkningsfull eller noe som virker etter sin plan (ordnett.no 2008). I samfunnsøkonomiske termer beskriver effektivitet noe som gir høy verdiskapning, samtidig som det ikke blir brukt mye ressurser. Det vil si at desto høyere verdiskapningen i forhold til benyttede ressurser er, desto mer effektivt vil en prosess være (Busch, Johnsen og Vanebo 2002). Man må altså definere verdiskapning og ressursbruk for å kunne bedømme effektiviteten, noe som i seg selv kan være vanskelig.

Bakgrunnen for at politidirektoratet ønsker at politiet skal arbeide mer kunnskapsstyrt og proaktivt er for å øke effektiviteten (Politidirektoratet 2007). Dersom en skal si dette i samfunnsøkonomiske termer, vil det bli å oppklare og forebygge mer kriminalitet ved hjelp av

³⁰ Påtaleinstruksen (1985) § 7-5, 2. ledd gir påtalemyndigheten ansvaret for at *etterforskning skjer i samsvar med lov og instruks og kan etter behov i den enkelte sak gi pålegg om etterforskningens gjennomføring*.

minimal bruk av ressurser. Politiet har ikke ubegrensede ressurser og må benytte disse på en slik måte at resultatene blir best mulig.

1.5.1 Effektivitet i politiet

Politiets arbeidsmetoder har i økende grad blitt gjenstand for granskning (Bittner 1990, Bayley 1994, Reiner 2000: 115). Samfunnets krav til stadig mer effektivitet og målbare resultater gjelder også for politiet, og økt kunnskap om hva som er mest effektivt vil kunne danne grunnlag for bedre prioriteringer av politiets ressurser (Politidirektoratet 2007: 5).

Internasjonal forskning (Reiner 2000: 57) indikerer at politiet bruker relativt liten tid til direkte bekjempelse av kriminalitet. Patruljerende politi, som utgjør den største delen av politistyrken, bruker ikke mer enn 7-10% av arbeidstiden på strafferettslige forhold (Bayley 1994:142). I en undersøkelse fra Kansas (Greenwood, Chaiken og Petersila 1977: 251-254) fant man ut at 45% av arbeidstiden til etterforskere ikke kan knyttes til noen konkret sak, og at kun 7% av arbeidstiden kan knyttes til saker som blir oppklart. Undersøkelsen viste videre at 50% av oppklarte saker kommer som følge av navngitt gjerningsmann, ytterligere 30% er som følge av at gjerningsmannen blir pågrepet på stedet. I beste fall kan omtrent 20% av alle oppklarte forhold tilskrives etterforskning, men sannsynligvis er også en del av disse forholdene langt på vei oppklart på bakgrunn av informasjon fra patruljerende politi. Dette er nødvendigvis ikke tilfellet for etterforskere i Norge, men indikerer at effektiviteten av politiets arbeid bør undersøkes nærmere.

Politeffektivitet er vanskelig å definere og måle (Reiner 2000: 77). For å vurdere effektiviteten må man ha tilfredsstillende måleparametere. I politiet gjøres dette som oftest ved forskjellige typer kriminalstatistikk (anmeldelse og oppklaringsstatistikker, saksbehandlingstid osv.) Dette er imidlertid ikke gode målestokker fordi målestokkens følsomhet³¹ og selektivitet³² er svak og varierende (Olaussen 1996: 34). Som eksempel kan man se på antall straffesaker. Dersom det skjer en økning av antall straffesaker, vil det da si at politiet har vært mer effektive? Dette er det vanskelig å svare på. Politiet har utvilsomt produsert mer, men det sier ikke noe om effektiviteten. Politiet kan ha lagt ned mer ressurser i å få opp antall saker, eller det kan rett og

³¹ Følsomheten menes med dette at oppdagelsen av lovbrudd og anmeldelse varierer etter blant annet hva politiet til enhver tid bruker ressurser på. Det er til dels store mørketall for forskjellige lovbrudd, og kriminalitetsstatistikken gir bare et glimt av den faktiske kriminaliteten som begås (Sætre 2007: 108). Det blir anslått at for eksempel kun 10% av alle voldtekter og 16% av alle voldssaker blir anmeldt (Sætre 2007: 109).

³² Selektiviteten forandres etter som lover og subsumsjonspraksis forandres. Grunnlaget for statistikkproduksjon og forskjellig praksis for å "pynte på" statistikken vil også føre til at selektiviteten er dårlig.

slett ha blitt mer kriminalitet. Flere straffesaker vil som regel si at politiets mål om å bekjempe kriminalitet ikke har lyktes. Politiet har med andre ord vært effektive i produksjonen, men ikke i forhold til en målsetting om mindre kriminalitet.

Effektivitet forveksles ofte med produktivitet, men ut ifra eksempelet over er det tydelig at effektivitetsbegrepet er mer omfattende. Dersom det er større produksjon av saker, sier det med andre ord noe om produksjon i forhold til ressursbruken, men trenger ikke nødvendigvis å si noe om effektiviteten. Kriminalstatistikken vil likevel kunne gi en indikasjon på effektivitet innenfor isolerte områder. Dersom man for eksempel kan si at benyttede ressurser innenfor et bestemt arbeidsområde er tilnærmet likt innenfor to forskjellige tidsperioder, kan man få en indikasjon på arbeidets kvalitet, dersom det er forskjeller i resultatene.

Forskning på politiet har forøvrig vist at uavhengig av hvilke tiltak politiet iverksetter for å bekjempe kriminaliteten, har dette minimalt å si for den totale mengden kriminalitet som blir avdekket eller forebygget. Arbeidet politiet nedlegger i kriminalitetsbekjempelsen synes med andre ord å ha relativt liten effekt (Reiner 2000: 124, Banton 2005: 132).

Politiets påvirkning av det totale kriminalitetsbildet illustreres godt ved en undersøkelse gjort i 2002 av *The government's Justice Task Force for England and Wales*. Av totalt 12,9 millioner begåtte lovbrudd, ble 5,17 millioner forhold registrert, mens kun 0,62 millioner tiltaler ble tatt ut. Selv om mer alvorlige former for kriminalitet vil ha en bedre statistikk enn dette, konkluderes det med at etterforskning i realiteten er unntaket når kriminalitet begås (Carson 2007: 408).

Suksessen til avdelinger som i stor grad arbeider proaktivt, måles ofte ut ifra antall produserte straffesaker (Gundhus 2006: 155). Antall straffesaker eller mengde beslag er enkelt å måle, og kan gi en indikasjon på hvor effektivt avdelingen har jobbet. Det sier imidlertid lite om effektiviteten av kriminalbekjempelsen totalt sett, fordi prioritering av et område kan føre til mindre prioritering et annet sted. Midlene som er brukt til å øke effektiviteten kan i tillegg til intensjonen også gi andre effekter, som ikke nødvendigvis er positive (Brodeur 1992: 232-243, Dunninghan og Norris 1999: 293, Reiner 2000: 123).

For å se på effektiviteten totalt sett må de positive og negative effektene derfor veies opp mot hverandre. De positive effektene er i mange tilfeller identiske med resultatene (ønskede

konsekvenser) man måles etter, som for eksempel kortere saksbehandlingstid og flere oppklarte saker. De negative effektene vil da være uønskede konsekvenser som følger av politiets innsats, som lavere rettssikkerhet og lengre soningskøer.

1.5.2 Informantbehandling og effektivitet

Selv om de fleste hevder at informantbehandling er effektivt, finnes studier som har stilt spørsmål om hvor effektiv bruken av informanter egentlig er (Greer 1995). Enkelte har hevdet at effekten av å bruke informanter i oppklaring av kriminalitet er alvorlig overdrevet (South 2001: 73). Dunninghan og Norris (1999) forsøker å sette opp et regnskap hvor tid og ressurser brukt på rekruttering, kultivering, operasjonelle og administrative tiltak blir satt opp mot resultater som blir oppnådd på bakgrunn av bidrag fra informanter. Konklusjonen er at kost – nytte effekten er overdrevet, og dersom man ser på negative kostnader i en bredere forstand, som for eksempel bruk av manipulasjon for å få personer til å gi informasjon, eller det å oppfordre personer til og svike venner og familie, kan det på lang sikt føre til en reduksjon av politiets tillit i befolkningen, som igjen vil kunne føre til lavere effektivitet.

For visse typer kriminalitet, som sjelden eller aldri blir anmeldt til politiet er det avgjørende med informanter for å kunne avdekke virksomheten. Såkalt offerløs kriminalitet, som for eksempel narkotikakriminalitet, menneskehandel, ulovlig handel med våpen og skatteunndragelser vil være meget vanskelig å avdekke uten hjelp fra informanter (Greer 1995: 256, Bean og Billingsley 2001: 25, Sætre 2007: 110). Forskere som i utgangspunkt er kritiske til effektiviteten ved bruk av informanter, ser også at det for bekjempelse av visse former for kriminalitet er avgjørende å benytte informanter (South 2001: 74).

For å måle den resultatmessige effektiviteten av informantbehandlingen, vil det være en rekke utfordringer. Det lages ingen statistikker, og at man har benyttet seg av informanter kommer, som tidligere nevnt, sjelden frem i straffesaker. Dessuten er det summen av politiets innsats som avgjør graden av suksess når politiet arbeider målrettet. Hvilken rolle de forskjellige metodene spiller, vil ofte være sekundært og vanskelig å måle.

Det vil være enklere å vurdere informanter og informantbehandlere individuelt, men også dette er vanskelig å måle. For å sikre god kvalitet på informasjonen er man avhengig av at både informanten og informantbehandleren gjør en god jobb. Er det et stort potensial i informanten, hjelper det lite hvis informantbehandleren ikke klarer å benytte dette. Det er kvaliteten på

informasjonen som må vurderes. Antall ganger en informant bidrar med informasjon, eller hvor mange informanter en informantbehandler har, vil åpenbart være et dårlig mål på effektivitet. Måleparametere som vurderer kvaliteten på informasjonen vedkommende har bidratt med vil kunne si noe om effektiviteten, men dette er igjen vanskelig dersom det ikke finnes ressurser til å gjøre noe med informasjonen som samles inn. Informasjonen kan være bra, men uten konkrete resultater vil det være vanskelig å si noe om effektiviteten.

For at informantbehandlingen skal være effektiv, må den altså knyttes til bearbeiding (analyseledd) og et operativt element som har kapasitet til å gjøre noe med informasjonen (jfr. etterretningsprosessen). Det hjelper med andre ord ikke at informantbehandlerne leverer ”varene” hvis en av de andre delene uteblir. Samtidig må det bemerkes at det i mange straffesaker hvor informanter er involvert er minimalt med analyse, selv om resultatet blir bra.

I diskusjonen om effektivitet kan det være på sin plass å stille spørsmål om hvorfor ikke informantbehandling er regulert bedre. Dette er en kjent problemstillingen innenfor andre områder av politivitenskapen, og dreier seg rett og slett om dilemmaet effektivitet kontra legalitet (Reuss-Ianni 1993: 305, Reiner 2000: 123, Graner 2004: 280).

Politiet ønsker produktive tjenestemenn, og så lenge arbeidet utføres uten at det kommer frem noe kritikk, oppleves alt som bra. Dersom det kommer frem at informantbehandlere på en eller annen måte har gjort noe klanderverdig, må de ta følgende av dette, selv om handlingene er foretatt for å skape resultater for politiet (Dunninghan og Norris 1996: 20). Graner (2004: 280) konkluderer med at *politimannen forventes å gjøre det han ikke får gjøre. Blir han derimot anklagd for å ha gjort noe feil, er det han personlig som må ta konsekvensen*. Forventingene som polititjenestemenn stilles ovenfor kan altså ikke alltid løses etter regelverket, og så lenge ikke politiet blir satt i et dårlig lys, helliger målet midlene som brukes. I en undersøkelse som ble foretatt i Storbritannia (Dunninghan og Norris 1996: 20) mente mer enn halvparten av politiledere at informanter ikke kunne bli brukt innenfor det gjeldende regelverket, og 1/3 ville lyve til retten for å beskytte en informants identitet.

Effektivitet ved informantbehandling må veies opp mot grunnleggende rettsikkerhetsmessige prinsipper. Ønsket om mest mulig effektivitet vil i mange tilfeller ikke samsvare med

integritets³³, beslutnings³⁴ og maktbegrensningshensynet³⁵. I tillegg må nødvendighet og forholdsmessighet vurderes ved hvert enkelt tilfelle hvor metoden benyttes (Myhrer 2007).

Effektivitet kan vurderes, som nevnt tidligere, ved å sette ønskede og uønskede konsekvenser opp mot hverandre. Det er også på denne måten effektiviteten ved politiets bruk av informanter vil vurderes i denne oppgaven. Resultater satt opp imot ressurser som har vært i bruk (kost – nytte effekten) vil ikke være gjenstand for granskning. *Effektiv informantbehandling foreligger således når summen av ønskede konsekvenser overstiger summen av uønskede konsekvenser.*

Konsekvensene kan igjen deles opp i tilsiktede og utilsiktede konsekvenser (Brodeur 1992: 233, Norris og Dunninghan 1997: 273), hvor for eksempel produksjon av en straffesak kan karakteriseres som en tilsiktet og ønsket konsekvens. Ønskede men utilsiktede konsekvenser er effekter som ikke i utgangspunktet er planlagt, men som har positiv effekt. Et eksempel kan være økt moral blant tjenestemenn med informanter som innfrir (Brodeur 1992: 236).

De uønskede konsekvensene kan også karakteriseres som tilsiktede eller utilsiktede. Uønskede, men tilsiktede konsekvenser, er på mange måter noe vi aksepterer for å kunne oppnå de ønskede tilsiktede konsekvensene. Det er konsekvenser som informantbehandlere kan være med å påvirke, og som ligger i et etisk grenseland for hva som er akseptabelt og hva som ikke er det. Sett opp i mot effektivitetsaspektet er spørsmålet man må stille seg hva samfunnet kan godta av tilsiktede og uønskede konsekvenser for å oppnå resultater med informanter?

Uønskede og utilsiktede konsekvenser, er i motsetning til de uønskede og tilsiktede, forhold som ikke kan aksepteres for å oppnå de ønskede tilsiktede konsekvensene. Uønskede og utilsiktede konsekvenser må unngås, og er av en slik karakter at de ikke blir benyttet for å oppnå resultater i kriminalitetsbekjempelsen.

³³ Integritetshensynet er ivaretatt blant annet i grl § 96 (legalitetsprinsippet), EMK art. 8 (inngrep skal være i samsvar med loven og nødvendig, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter).

³⁴ Beslutningshensynet er for å sikre en riktig og fullstendig avgjørelse. Det sikres blant annet gjennom strprl § 242 (innsyn).

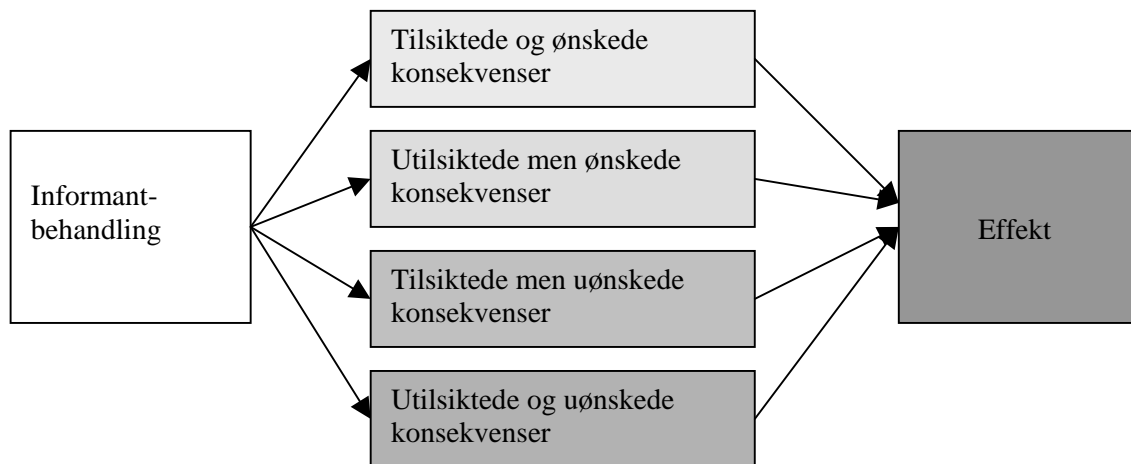
³⁵ Maktbegrensningshensynet begrenser adgangen til å formidle informasjon om personer etter reglene i personopplysningsloven (2000) og i reglene om taushetsplikt. Hensikten for begrensningen er at fri formidling av informasjon kan gi grunnlag for et overvåkingssamfunn.

1.6 Problemstilling

Denne oppgaven skal se på *informantbehandling i politiet*, gjennom en kartlegging av (1) *konsekvenser ved politiets bruk av informanter* og (2) *faktorer som påvirker effektiviteten ved politiets bruk av informanter*.

Det er arbeidet til Brodeur (1992) som danner grunnlaget for ”konsekvensanalysen”. Ved å se på positive (ønskede) og negative (uønskede) konsekvenser, vil det muligens kunne si noe om effektiviteten totalt sett. Konsekvensene vil videre deles opp i ulike kategorier av tilsiktede og utilsiktede virkninger, slik at de fire kategoriene vil utgjøre en konsekvensklassifisering. Følgende arbeidsmodell illustrerer det som skal beskrives:

Figur 3. Arbeidsmodell

Faktorer som avgjør effektiviteten ved politiets bruk av informanter skal søkes besvart ved å kartlegge forhold rundt informantene, informantbehandlerne, og ved å se på informantbehandlingen i relasjon til de forskjellige faser av etterretningsprosessen (innsamlingsfasen, evalueringsfasen, analysefasen, bruksfasen). Forhåpentligvis vil styrker og svakheter i dagens praksis bli synliggjort, og bidra til å belyse effekten av informantbehandling.

Som det ble påpekt innledningsvis, er politiet avhengig av legitimitet i befolkningen for at politiets metoder skal være suksessfulle i det lengre løp. Kartleggingen som foretas i denne oppgaven vil, i tillegg til å se på effektiviteten, forhåpentligvis være med på å gi en bedre forståelse av informantbehandling som metode, slik at det blant annet kan iverksettes tiltak for å rette på sider ved dagens praksis som viser seg lite heldige.

2 METODE

2.1 Forberedelser

En utfordring ved å skrive om informanter, er at det ikke finnes noen publisert forskning på dette feltet i norsk sammenheng. I andre land finnes det studier, men også dette er forholdsvis begrenset. I tillegg kan det være vanskelig å sammenligne forhold i Norge med andre land, fordi blant annet lovverk, utdanning av informantbehandlere, og den faktiske bruken av informanter kan variere mye. Mangel på tidligere forskning vil dessuten føre til at vurderinger av egne resultater opp imot tidligere forskning vil være begrenset. På den annen side vil mangel på annen forskning føre til at jeg i liten grad kan påvirkes av tidligere resultater.

Det finnes en rekke utfordringer med kombinasjonen tjenestemann og forsker, noe jeg har forsøkt å ta høyde for, slik at undersøkelsesopplegget og etiske problemstillinger ikke ville komplisere prosjektet senere i prosessen. Det å klargjøre og sende de nødvendige søknader for å få tillatelse til og gjennomføre prosjektet ble derfor en sentral del av forberedelsene.

2.1.1 Forskerrollen

Min egen bakgrunn som informantbehandler gir en del fordeler, men byr også på mange utfordringer. Fordelen med å skrive om informantbehandling er at jeg har god kjennskap til fagområdet, enkel adgang til forskjellige typer data og tillit hos forskjellige aktører.

Det at jeg har god kjennskap til informantbehandling som metode, vil også kunne være en svakhet i rollen som forsker. Det at feltet til daglig er en del av mitt eget fagområde kan være et problem i forhold til prinsippet om sannhet og uavhengighet, fordi funn som kan sette informantbehandling i et dårlig lys også vil kunne påvirke min egen hverdag. En annen utfordring ved å skrive om et felt jeg selv utøver er at den nødvendige distansen til feltet kan bli liten. For liten distanse kan medføre at man er for lite kritisk til aktørenes perspektiver (Everett og Furseth 2004: 17). Kollegaer og ledelse vil i tillegg kunne bli negativt innstilt ovenfor meg som tjenestemann, dersom forskningsresultatene oppleves som problematisk for arbeidet deres.

Parallelt med masteroppgaven har jeg hatt politimyndighet, vært i en posisjon hvor jeg kan bruke egne informanter, og samtidig kunne brukt egen erfaring i forbindelse med spørsmål som ønskes besvart. Dette vil på mange måter være å forske på seg selv, og vil reise en rekke etiske

dilemmaer. Derfor har jeg ikke brukt eksempler fra saker jeg har kommet til kjennskap om som polititjenestemann. I de tilfeller konkrete saker omtales er opplysningene hentet fra media.

Selv om det finnes en rekke negative momenter ved å forske på noe man har inngående kunnskap om, vil jeg påstå at fordelene er større enn ulempene. De fleste ulempene kan til en viss grad begrenses, ved å tydelig skille mellom hvilken rolle man har når. Dette har jeg forsøkt å løse ved å lage et undersøkelsesopplegg som ikke setter meg i etiske dilemmaer, og ved selv å ikke være en del av enhetene som undersøkes.

God kjennskap til fagområdet gjør at jeg i mange tilfeller ser styrker og svakheter lettere enn en utenforstående, og det vil være lettere å sette seg inn i aktuelle problemstillinger. Studier av kritisk litteratur i forkant av prosjektet har dessuten bidratt til å lettere kunne se negative momenter ved informantbehandlingen.

Tidligere studier og egne erfaringer har vist at politifolk generelt er skeptiske til utenforstående som skal gjøre undersøkelser på politiet (Gundhus 2006: 89). Dette er en klar fordel ved det å være en av "dem" det forskes på. Jeg har utvilsomt hatt en enklere vei til respondentene enn det en utenforstående forsker ville hatt, noe den relativt høye svarprosenten (86%) kan gi en indikasjon på.

I rollen som forsker har jeg måttet forholde meg til den europeiske menneskerettsloven (1999), personopplysningsloven (2000), forvaltningsloven (1967), straffeprosessloven (1981), forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (NESH 2005) og forskningsetisk veieleider for politihøgskolen (Myhrer og Bjørge 2007).

2.1.2 Undersøkelsesopplegget

For å besvare oppgavens problemstillinger har jeg vurdert forskjellige undersøkelsesopplegg. Observasjon av aktører utelukket jeg på et tidlig tidspunkt, fordi det av praktiske og etiske årsaker ville vanskeliggjøre arbeidet. Informantbehandling er sensitivt, og for eksempel å være tilstede under informantmøter vil kunne påvirke informanten og informantbehandleren slik at settingen blir kunstig. Dessuten vil det være problematisk å få adgang til disse møtene. Dersom jeg skulle fått adgang til informantmøtene, ville min bakgrunn som informantbehandler også kunne påvirke den objektive observasjonen.

I og med at observasjon var lite egnet til å besvare problemstillingen, valgte jeg å basere undersøkelsen på utspørring av respondenter, noe det er nærmere redegjort i kapittel 2.2. Jeg foretok deretter en vurdering om hvilke respondenter og hva slags type data jeg ønsket. Hva slags respondenter som var best egnet til å besvare problemstillingen, ble gjort gjennom en kildekritisk vurdering (Grønmo 2004: 122). Kriminelle informanter ble vurdert, men forkastet fordi tilgjengeligheten ville være problematisk. De kriminelle informantene ville vært best egnet til å besvare en del av spørsmålene, men på en annen side ville de sansynligvis ikke kunne svare på spørsmål relatert til forhold internt i politiet.

Polititjenestemenn generelt, ledere og jurister ble også vurdert, men ut i fra egen erfaring er den generelle kunnskapen om informantbehandling såpass liten at presisjonen på svarene ikke vil tjene formålet. Det ble derfor naturlig å basere undersøkelsesopplegget på informantbehandlere, som hadde nærhet til informantene og kunnskap om fagområdet. Problemet med å bruke informantbehandlere som respondenter er spørsmålet om troverdigheten. De kan forsøke å fremstå i et gunstig lys for å imponere og/eller fremme spesielle interesser, og dette kan gi feilaktige svar³⁶. Dette er i litteraturen omtalt som respondentrelaterte feilkilder (Sætre 2007: 57).

Jeg vurderte også om jeg skulle benytte en blanding av respondentene som nevnt over, men på grunn av at jeg ønsket kvantitative data, ville dette bli for omfattende. Årsaken til at jeg valgte en kvantitativ metode var i første omgang at jeg ønsket en bredere undersøkelse, og dessuten så jeg problematikken i forhold til at jeg på bakgrunn av min erfaring som informantbehandler ville kunne påvirke svarene ved uformelle intervjuer. Alle spørsmål som stilles, om de er skriftelige eller muntlige, vil på en eller annen måte påvirke svarene som gis, men det vil være forskjellige grader av påvirkning. Den ideelle metode finnes ikke og ut i fra undersøkelsens

³⁶ Problemet med respondenter som ønsker å sette seg i et bedre lys er for øvrig en utfordring ved all forskning, og i denne oppgaven illustrerer resultater fra forskning på informanters motivasjon dette på en god måte. Informanter vil som et utgangspunkt være best i stand til å svare på hva slags motivasjon de selv har for å samarbeide med politiet, men svarene kan være påvirket av ønske om å gi inntrykk av en mer nobel motivasjonstype. Det kan føre til at svarene varierer mye med hva informantbehandlere tror den reelle motivasjonen til informantene er, og hva informantene selv oppgir som grunn. I denne oppgaven blir det referert til motivasjonsstudier foretatt med spørsmål til henholdsvis informanter og informantbehandlere, og motivasjonen som kan kalles "ønske om å fjerne konkurrenter" er et godt eksempel for å beskrive denne problemstillingen. "Fjerne konkurrenter" blir av informantbehandlerne nevnt som viktigst i 15% av tilfellene (Dunninghan og Norris 1996), mens informantene selv (Billingsley 2001) kun opplyser at dette er den viktigste motivasjonen i 2,5% av tilfellene.

omfang, ressurser og min egen rolle, valgte jeg den antatt beste. Jeg ønsket med andre ord å redusere de intervju relaterte feilkilder mest mulig (Sætre 2007: 58).

Et undersøkelsesopplegg basert på innholdsanalyse av dokumenter ble også vurdert, men på grunn av mangel på rapporteringsrutiner for bruk av informanter vil datagrunnlaget være lite. Jeg har likevel benyttet meg av innholdsanalyse i en del av oppgaven, for å kunne si noe om resultatene som informanter bidrar med. Jeg valgte å gjennomføre en kvantitativ undersøkelse til dette formålet, noe som blir beskrevet nærmere i kapittel 2.3.

I tillegg til de to overnevnte undersøkelsene har jeg med bakgrunn i opplysninger fra politiets etterretningsregister, Indicia, laget en del statistikk for å sammenligne svar fra undersøkelsene og for å evaluere etterbruken av den informasjonen som samles inn gjennom informantbehandlere. Dette er nærmere omtalt i kapittel 2.4.

2.1.3 Ethiske overveielser

Jeg har foretatt en rekke vurderinger opp i mot regelverk og etiske problemstillinger i forbindelse med prosjektet. Respondentene har skriftlig blitt orientert om bakgrunnen, og at det er frivillig å være med på undersøkelsen. I tillegg har undersøkelsen vært anonym, og jeg vet selv ikke hvem som har deltatt. Ved å anonymisere unngikk jeg også problematikken med opprettelse av personregister.

Jeg har allerede nevnt problemstillingen rundt rollekombinasjonen forsker og politi. Dette har jeg forsøkt å kompensere for ved å velge et undersøkelsesopplegg som ikke setter min egen tjenesteutøvelse i fokus. Kartlegging av informantbruken kan av polititaktiske hensyn bli taushetsbelagt, og deler av oppgaven må derfor muligens klausuleres. Man kan da se for seg et prosjekt hvor deler av oppgaven blir unntatt offentligheten. Vurderingene som må taes i dette henseende er *om effektiviteten av informantbehandling svekkes gjennom å avsløre informasjon som av polititaktiske hensyn må holdes hemmelig...* (Bjørgero og Myhrer 2007: 21). Dette kommer jeg imidlertid tilbake til i kapittel 2.1.4.

Ved å sette fokus på informantbehandling antok jeg at det kunne være tjenestemenn som ikke ville være interessert i å bidra til økt kunnskap om metoden. Denne motstanden er forståelig, fordi beskyttelse av politiets metoder oppleves som viktig for polititjenestemenn.

Svarprosenten var imidlertid såpass høy at frykten for et lite antall respondenter, viste seg å være ubegrunnet.

Spørsmål som kan avdekke kritikkverdige forhold og sågar straffbare handlinger, vil kunne føre til at enkelte respondenter ikke har vært ærlige. Gjennom anonymiseringen håper jeg å ha redusert denne feilkilden, noe mange av svarene også tyder på.

Som forsker har jeg i følge forvaltningslovens § 13 taushetsplikt i forbindelse med forskningen, og kan straffes for brudd på denne etter straffelovens § 121. I henhold til politiinstruksens § 7-6, vil jeg imidlertid som polititjenestemann ha plikt til å rapportere brudd på instruks. Ved å anonymisere undersøkelsen har jeg forsøkt å redusere dette dilemmaet.

2.1.4 Søknader

Ved gjennomføring av dette prosjektet har jeg forholdt meg til en rekke forskjellige instanser. Før prosjektet ble igangsatt utarbeidet jeg en prosjektbeskrivelse og et forskningsetisk refleksjonsnotat, som skal bidra til å kvalitetssikre prosjektet, spesielt med tanke på etiske refleksjoner rundt gjennomføringen (Myhrer og Bjørge 2007: 23).

Deretter var jeg i kontakt med Personvernombudet for Politihøgskolen (Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste), for å klargjøre om det var nødvendig med konsesjon for å gjennomføre prosjektet. Ombudet konkluderte med at prosjektet var i samsvar med regelverket, og at prosjektet kunne iverksettes uten ytterligere konsesjon.

Som polititjenestemann har jeg tilgang til mye informasjon gjennom politiets informasjonsregistre, men som forsker må jeg søke om tilgang til dette. I tillegg kan taushetsplikten til respondentene som deltar i undersøkelsen være problematisk, og likeledes min egen kunnskap om taushetsbelagt metodeinformasjon. Det var derfor nødvendig å avklare dette gjennom søknader til Riksadvokaten og Politidirektoratet. Likelydene søknader ble sendt til de to instansene. Riksadvokaten konkluderte med at søknaden i sin helhet skulle behandles av Politidirektoratet, som igjen konkluderte med at det ikke var nødvendig å forelegge saken for Rådet for taushetsplikt og forskning. Politidirektoratet ønsker imidlertid å lese gjennom oppgaven før offentliggjøring, med tanke på om deler av den bør unntas offentlighet.

Betydningen av fri forskning er sentral i forskningsetikken (NESH 2005: 10), og Politidirektoratet legger en begrensning på dette gjennom kravet om å lese oppgaven før offentliggjøring. Forbeholdet fra Politidirektoratet er imidlertid forståelig, slik at eventuelle sensitive opplysninger av polititaktiske hensyn unntas offentligheten.

2.2 Strukturert utspørring (spørreundersøkelse)

Etter å ha bestemt meg for at hovedundersøkelsen skulle gjennomføres ved hjelp av en kvantitativ undersøkelse, begynte arbeidet med å utforme spørreskjemaet. Selv om undersøkelsen i hovedsak er av kvantitativ karakter, inneholder den også kvalitative elementer i form av spørsmål som må besvares i form av tekst.

Jeg så tidlig at spørreskjemaet ville bli forholdsvis omfattende, og med ønske om et bredest mulig utvalg ble spørreskjemaet utformet på en slik måte at respondentene selv måtte fylle ut dette. Utfordringen med denne måten å foreta undersøkelsen er at spørsmålene må være så presise at de ikke gir rom for misforståelser, samt at spørsmålene ikke kan endres når de først er sendt ut. Det kan også bli et stort frafall av respondenter som følge av viljen til å foreta undersøkelsen. Dessuten må man påregne og foreta en del purringer, før et tilfredsstillende antall skjemaer er tilbakelevert.

Etter at spørreskjemaet var ferdig utformet, gjennomgikk en erfaren informantbehandler spørsmålene. Enkelte spørsmål ble deretter justert slik at spørsmål som ga rom for misforståelser ble endret.

Jeg ønsket som sagt ikke selv å vite hvem som var respondenter, og for å sikre et best mulig representativt utvalg av informantbehandlere tok jeg kontakt med informantveiledere i forskjellige politidistrikter, for å spørre om de kunne bistå i å velge ut respondenter, og sende ut spørreskjemaer til disse. Samtlige jeg kontaktet sa seg villige til å bistå, noe som gjorde at undersøkelsen lot seg gjennomføre. Etter at skjemaene var fylt ut, ble de sendt anonymt tilbake til meg.

2.2.1 Respondentene

Respondentene i undersøkelsen er polititjenestemenn ved ni forskjellige politidistrikter. De har blitt plukket ut ved såkalt strategisk utvelging, og det kan sies å være en kombinasjon av kvoteutvelging og snøballutvelging (Grønmo 2004: 99, 102). En kontaktperson i hvert

politidistrikt har plukket ut de aktuelle respondentene ut i fra kriteriet om at de har erfaring som informantbehandler. Fordelen ved å gjøre utvelgingen på denne måten, er at de tjenestemenn som kjenner de lokale forhold er bedre egnet til å plukke ut aktuelle respondenter. Dessuten vil svarprosenten sannsynligvis være høyere som følge av at det er en person respondentene kjenner som leverer ut skjemaet. Utvalget blir imidlertid ikke tilfeldig, og vedkommende som plukker ut respondentene vil kunne velge dem han mener har de riktige kvaliteter og holdninger til informantarbeid. Respondentene er dermed ikke nødvendigvis representative for samtlige i det aktuelle distriktet, eller i norsk politi forøvrig.

Tabell 2: Utvalget

Kategori		N = 60	
Ansatt i politiet	Antall respondenter	Prosent	
5 år eller mindre	4	6,7	
6-10 år	25	41,7	
11-15 år	12	20,0	
16-20 år	10	16,7	
21-25 år	2	3,3	
Mer enn 26 år	7	11,7	
Kjønn			
Kvinne	3	5,0	
Mann	57	95,0	
Hovedarbeidsoppgave			
Ordenstjeneste	8	13,3	
Etterforskning	9	15,0	
Etterretning	17	28,3	
Spaning	21	35,0	
Ledelse	5	8,3	
Erfaring som informantbehandler			
4 år eller mindre	26	43,3	
5-9 år	21	35,0	
10- 14 år	8	13,3	
15 år eller mer	5	8,3	

Utvalget består i hovedsak av erfarne polititjenestemenn. Gjennomsnittstjenestetid er 13,5 år og 5,4 år med erfaring som informantbehandler. Det er kun 5 prosent kvinner i utvalget, noe som ikke er representativt for politiet generelt³⁷. Etter egen erfaring er det få kvinnelige informantbehandlere, og tar man en gjennomgang av hendelser produsert på bakgrunn av

³⁷ Andelen kvinner på Politihøgskolen er over 30 prosent.

informanter i Indicia, er det tilsynelatende få kvinner som bidrar³⁸. Internasjonale studier påpeker også at det er færre kvinnelige informantbehandlere (Nemitz 2001: 104), slik at det er rimelig å anta at kjønnsfordelingen likevel er forholdsvis representativ for informantbehandlere.

Informantbehandlere er ikke knyttet opp mot et spesielt tjenesteområde, men arbeidets natur tilsier at avdelinger som arbeider sivilt og i større grad målrettet, benytter seg mer av metoden enn for eksempel den uniformerte politistyrken, som arbeider mer reaktivt. Det er derfor naturlig at et flertall i undersøkelsen arbeider med etterretning og spaning.

Det vil naturlig nok være forskjeller i kvalitet på informantbehandlertjenesten ved de forskjellige politidistrikt. Jeg vil likevel anta at utvalget i denne undersøkelsen er rimelig representativt for hvordan informantarbeidet drives, fordi 1/3 av landets politidistrikter er representert (med fem eller flere informantbehandlere). Politidistriktene som er representert varierer dessuten fra små til store tjenestesteder.

2.2.2 Spørreskjemaet

Spørreskjemaet består av 109 spørsmål. Av disse er 20 åpne og 89 lukkede. Ved utarbeidelsen av skjemaet la jeg stor vekt på å formulere spørsmålene så nøytrale som mulig, for å redusere påvirkning av respondentene gjennom ledende spørsmål. Jeg var også bevisst på at spørsmålene skulle være endimensjonale, slik at det ikke var tvil om hva det ble spurt om.

De lukkede spørsmålene varierer mellom enkle og sammensatte spørsmål. De sammensatte spørsmålene har svaralternativer som graderer en skjønnsmessig vurdering fra respondenten i en skala fra 0-10. De enkle spørsmålene har et varierende antall svaralternativer, alt etter hva det spørres om. Det er imidlertid vektlagt at svaralternativene er innbyrdes eksklusive og samlet sett utømmende. Jeg sørget også for at det var balanse i svaralternativene, slik at svarkategoriene ble oppfattet som likeverdige, noe som også er med på redusere risikoen for at spørsmålene blir ledende.

De åpne spørsmålene ble stort sett benyttet som oppsummeringer etter forskjellige temaer som ble berørt, og da i form av å få respondentens meninger om hvordan forskjellige forhold burde vært. Ved disse spørsmålene ville forhåndsvalgte svaralternativer ikke være dekkende for alle

³⁸ Dette ser jeg nærmere på i kapitlene 3.2 "Informantbehandlere" og 4.2 "Informantbehandlere og effektivitet".

respondentene. Det viste seg imidlertid at svarprosenten på de åpne spørsmålene generelt sett var lavere enn ved de lukkede spørsmålene. Ved enkelte lukkede spørsmål, hadde jeg også laget en restkategori, ”annet”, som ga mulighet til å gi et mer nyansert svar enn de foreliggende svaralternativene.

Spørsmålene i undersøkelsen er i hovedsak om respondentene selv. Respondentenes egen forståelse av forskjellige forhold, deres handlinger og meninger er det som går igjen i spørreskjemaet. Dette er forhold respondentene har gode forutsetninger for å besvare, fordi de har kunnskap og en nærhet til spørsmålene det søkes svar på. Spørsmål som dreier seg om andre aktører, for eksempel informantene, er naturligvis ikke så pålitelige. I denne spørsmålskategorien vil resultatene kun si noe om hva informantbehandlerne tror om forskjellige forhold rundt informantene.

Noen av spørsmålene i undersøkelsen er av sensitiv karakter. Et av spørsmålene dreier seg blant annet om respondenten har oversett lovbrudd begått av informanter. Slike spørsmål kan det være vanskelig å få et ærlig svar på, og det kan oppstå en underrapportering av eventuelle lovbrudd som overses. Dette er ofte omtalt som temarelaterte feilkilder (Sætre 2007: 57). I og med at anonymisering er benyttet, kan det forøvrig medføre at respondentene i større grad tør å svare ærlig på sensitive spørsmål.

Overrapportering kan også være problematisk, og spørsmålet om hvor mange saker den enkeltes respondents informanter har bidratt til å løse i løpet av det siste året, er et godt eksempel på dette. Ved å sette et høyere antall saker enn det som er reelt, vil informantbehandleren stille seg selv, eller metoden informantbehandling, i et bedre lys.

Rekkefølgen på spørsmålene i spørreskjemaet er inndelt kategorisk, og følger de forskjellige stadier av etterretningsprosessen. De forskjellige temaene det spørres om er samlet, og jeg har forsøkt å gå fra det generelle til det spesifikke for å unngå konteksteffekter.

Spørreskjemaet er i overkant omfattende, og under pretestingen ble det brukt halvannen time på besvarelsen. Jeg valgte likevel å sende det ut, fordi min erfaring med informantbehandlere er at de har stort engasjement, viser interesse for å utvikle faget, og seg selv.

2.2.3 Produksjon av data (datainnsamling)

Datainnsamlingen foregikk som sagt ved at jeg gjennom en kontaktperson i de aktuelle politidistrikter plukket ut respondenter, delte ut spørreskjemaene og samlet disse inn igjen. Det er ikke uvanlig at svarprosenten er nærmere 50 prosent ved en slik undersøkelse (Grønmo 2004: 183). Jeg er derfor godt fornøyd med at 60 av totalt 70 utleverte skjemaer ble innlevert, noe som gir en svarprosent på 86%.

Svarene i undersøkelsen er tilsynelatende pålitelige ved at spørsmålene stort sett er relatert til respondentenes egne oppfatninger. De kjenner fagområdet gjennom å være informantbehandlere, og har svart på de fleste spørsmålene. Forutsatt at respondentene har vært ærlige og nøyaktige i utfylling av skjemaet, vil jeg derfor hevde at undersøkelsen generelt sett har relativt høy reliabilitet.

Denne undersøkelsen kan karakteriseres som beskrivende, og begrenser seg til å undersøke gruppen informantbehandlere som har svart på spørreundersøkelsen. Det er med andre ord ikke meningen å trekke slutninger som gjelder for alle informantbehandlere i Norge. Jeg vil likevel påstå at utvalget er rimelig representativt³⁹, og at respondentene som er plukket ut ikke representerer en ensartet gruppe (individ-homogenitet) av informantbehandlere.

Under forutsetning av at utvalget er representativt, vil validiteten avgjøres av utvalgets størrelse. Det var bra svarprosent i undersøkelsen, noe som betyr at påvirkning i form av stort frafall er liten. Spørsmålet blir derfor om utvalget er stort nok i seg selv. Totalt utgjør utvalget 60 informantbehandlere fra ni forskjellige politidistrikter. Dette bør i utgangspunktet være et bra utvalg, fordi antallet informantbehandlere i distriktene er forholdsvis begrenset. Det synes derfor som at validiteten i dataene er forholdsvis høy.

2.2.4 Analyse av data

I hovedsak ble dataene fra de åpne spørsmålene kategorisert i et tekstbehandlingsprogram (Microsoft word), mens dataene fra de lukkede spørsmålene ble systematisert i dataprogrammet Statistical Package for the Social Sciences (SPSS). I og med at problemstillingen i stor grad er deskriptiv, har bearbeidingen begrenset seg til frekvens og gjennomsnittsanalyser. I tillegg har jeg laget noen krysstabeller og konstruert nye tabeller på bakgrunn av de opprinnelige variablene. I forbindelse med sammenhengen mellom følelse av kompetanse, og hva slags

³⁹ Viser til argumentasjonen i kapittel 2.2.1 "Respondentene".

erfaring og utdanning man har, til å drive med informanter, har jeg også gjennomført en kjikvadrattest.

Ved kvantitative utvalgundersøkelser kan det være interessant å se om svarene i undersøkelsen lar seg statistisk generalisere⁴⁰. Dette kan blant annet gjøres ved å estimere sannsynlige minimums og maksimums verdier for universet, eller foreta hypotesetesting for å se om sammenhengen mellom egenskaper også gjelder for universet. Målet med denne oppgaven er imidlertid ikke å generalisere funnene, noe som medfører at jeg ikke har foretatt noen slutningsstatistikk.

Et annet moment ved vurderinger knyttet til generalisering er om respondentene utgjør et tilfeldig utvalg. Respondentene er ikke tilfeldig utvalgt, i den forstand at vedkommende som har plukket ut respondentene, har gjort dette ut i fra hvem han tror best kan besvare spørsmålene. Dette vil si at selv om utvalget tilsynelatende er representativt, vil det være usikkerhet knyttet til en eventuell generalisering, fordi utvalget ikke er tilfeldig.

Selv om 60 informantbehandlere i norsk sammenheng ikke er ubetydelig, er utvalget relativt sett forholdsvis lite, så funnene i undersøkelsen må sees opp i mot antallet respondenter. Når det i undersøkelsen for eksempel slås fast at 13 prosent svarer at de ofte må tøye regelverket for å oppnå suksess med informanter, betyr det at åtte personer har svart dette. Prosentvise fordelinger må derfor leses i sammenheng med de absolutte tall for det nevnte spørsmål.

2.3 Kvantitativ innholdsanalyse

I tillegg til den kvantitative spørreundersøkelsen har jeg gjennomført en undersøkelse som ser på informanters faktiske bidrag i bekjempelse av alvorlig narkotikakriminalitet. Årsaken til at jeg har valgt å se nærmere på denne type kriminalitet er ganske enkelt fordi narkotikakriminalitet er det området informanter er mest bruk (Bean og Billingsley 2001: 25).

Den eneste måten å få oversikt over de aktuelle sakene er gjennom straffesaksregisteret (STRASAK). Fra dette registeret kan man blant annet finne ut hva slags sak anmeldelsen gjelder, hvem som er anmeldt, hvor saken er anmeldt, hvilken etterforsker som har saken, sakens status osv. Registeret gir ingen opplysninger om hva som er bakgrunn for saken,

⁴⁰ Statistisk generalisering forutsetter at utvalget har normalfordelingens egenskaper. Det er tilfeldige avvik som måles og ikke eventuelle systematiske feil (fracfall, lav reliabilitet og validitet).

herunder om det har vært informanter involvert, slik at dette må kartlegges på andre måter. Politi- og rettsdokumenter er også lite egnet til dette, fordi informanters involvering i kriminalsaker i de fleste tilfeller vil holdes hemmelig.

For å avdekke hva som er bakgrunn for opprettelsen av de forskjellige straffesaker, må informasjonen fremskaffes gjennom dem som har inngående kjennskap til saken. Etterforskeren eller juristen som har vært ansvarlig i saken vil i mange tilfeller kunne gi svar på dette, men det er ikke sikkert at de heller er kjent med om det har vært informanter involvert. Derfor valgte jeg å lage et kodeskjema på bakgrunn av de anmeldte sakene i STRASAK, og la informantveiledere i noen utvalgte politidistrikter gjennomføre selve kodingen. Selv om det medførte en del arbeid, var informantveilederne jeg kontaktet ubetinget positive til dette.

2.3.1 Utvalgte saker

I løpet av 2007 ble det på landsbasis anmeldt 1459 saker som gjaldt overtredelse av straffelovens § 162, 2. og 3. ledd (alvorlig narkotikakriminalitet). For i størst mulig grad å kunne gjennomføre en undersøkelse som var representativ for landet, ønsket jeg volum på sakene, samtidig som politidistriktene skulle være forskjellige i størrelse og beliggenhet i landet. Jeg valgte ut fem politidistrikter som til sammen har ca. 2000 ansatte og betjener en befolkning på litt over en million mennesker. I 2007 var det anmeldt 344 saker som gikk på overtredelse av straffelovens § 162, 2. og 3. ledd i disse politidistriktene. Dette tilsvarer 23 prosent av sakene som ble anmeldt i løpet av 2007, noe som gir et godt grunnlag for en representativ undersøkelse.

2.3.2 Kodeskjemaet

For at de forskjellige koderne skulle legge mest mulig av de samme vurderingene til grunn når de kategoriserte de forskjellige sakene, ønsket jeg å gjøre kodeskjemaet så enkelt som mulig. Skjemaet ble pretestet i et politidistrikt for eventuelt å avdekke svakheter, og kun mindre forandringer ble gjort etter dette.

Figur 4. Kodeskjema

	Bakgrunn for saken			Ukjent	Informanters betydning for saken				
	Proaktiv	Etterforskning	Tilfeldig		Ingen	Liten	Middels	Stor	Avgjørende
Sak 1									
Sak 2									
Sak 3									

Det første som skal kodes i skjemaet er bakgrunnen for hver enkelt sak. Det er tre muligheter i tillegg ”ukjent bakgrunn”. Mulighetene er ”proaktiv”, ”etterforskning” og ”tilfeldig”. ”Proaktiv” vil si at det har vært en målrettet innsats forut for anmeldelsen, og politiet kan ha benyttet en rekke metoder som for eksempel spaning, informanter og kommunikasjonskontroll for å oppnå resultat. ”Etterforskning” vil si at saken alene bygger på opplysninger fremkommet i avhør eller ved ransaking, etter at det straffbare forholdet har funnet sted, og uten at det kan betegnes som en målrettet innsats fra politiets side. Et eksempel kan være at en person som sitter i avhør innrømmer et forhold han ikke er anmeldt for, eller at ransaking hos en som er tatt for vinningsforbrytelse ender opp med beslag av en større mengde narkotika. En bakgrunn som kan kategoriseres som ”tilfeldig” vil si at saken har oppstått som følge av en tilfeldighet, som for eksempel ved funn av narkotika under en tilfeldig trafikkontroll.

Etter at bakgrunnen for saken er kodet inn i skjemaet skal eventuelle informanternes betydning for saken kodes inn. Det er denne delen av kodingen som gir de største utfordringer hva angår de forskjellige koderes skjønnsmessige vurdering. Ved hjelp av en skriftlig kodeinstruks og i tillegg en muntlig veiledning, er individuelle vurderinger i størst mulig grad forsøkt redusert.

2.3.3 Produksjon av data (datainnsamling)

Etter at jeg i størst mulig grad hadde sørget for at koderne forsto kategoriene i skjemaet på samme måte, lot jeg dem fylle ut skjemaene. I et par tilfeller var det nødvendig å gi ytterligere utdypinger på hvordan jeg ønsket dette gjort.

Mange saker starter opp som følge av opplysninger fra informanter. Det blir deretter satt i gang andre etterforskningsskritt, som for eksempel kommunikasjonskontroll, spaning og økonomiske undersøkelser. I dette tilfellet er det ikke tvil om at det har vært snakk om proaktivt politiarbeid, og vurderingen blir i hvilken grad informanten har bidratt. Dersom informanten kun har bidratt med informasjon om personer som selger narkotika, men ikke med noen ytterligere detaljer, vil bidraget i de fleste tilfeller kodes som liten. Dersom informanten har bidratt i større grad, blir det en vurdering om bidraget har vært middels eller stort. Dersom saken er en ren informantsak, eller informanten har bidratt med avgjørende detaljer i saken, vil bidraget kunne bli kodet som avgjørende⁴¹.

⁴¹ De tilfeller koderne ble usikre på hvordan de skulle kode sakene, var der en etterforskningssak bygget på resultatene i en proaktiv sak. Med andre ord har opplysninger i en sak ført til nye saker uten at proaktiv innsats har blitt iverksatt. Dette har blitt kodet som en etterforskningssak, men hvis den tidligere saken bygget på informantopplysninger, har informanternes bidrag i de fleste tilfeller blitt kodet som liten.

Dataene fra undersøkelsen synes å bære preg av forholdsvis høy grad av pålitelighet (reliabilitet) og gyldighet (validitet). Det som skal måles har vært rimelig konkret, og det har ikke oppstått tvil om hva det er som skal undersøkes. Man må alltid regne med at det som måles har en viss grad av feil, men på grunn av grundig instruksjon og dialog med koderne ved tvilstilfeller tror jeg dette er minimalisert betydelig. Jeg har en oppfatning av at koderne har tatt oppgaven seriøst, og brukt god tid, slik at resultatet har blitt best mulig. Dessuten er antallet saker som undersøkes såpass høyt at effekten av eventuelle målefeil nulles ut.

I og med at det ikke er gjort lignende undersøkelser tidligere blir det vanskelig å sammenligne resultatet med andre tall. Det kan imidlertid foretas vurderinger av reliabiliteten på en mer systematisk måte. Jeg har vurdert å benytte andre kodere på deler av materialet, for å sammenligne data basert på ulike personers bruk av de samme kildene – den såkalt intersubjektivitetsmetoden (Grønmo 2004: 225). Jeg har også vurdert å benytte halveringsmetoden (Grønmo 2004: 226), som vil si at det som skal testes blir fordelt i to like store grupper, for deretter å sammenligne gruppens data. Den kvantitative innholdsanalysen er imidlertid ikke avgjørende for studiet og reliabilitetsvurderingene er derfor av kapasitetshensyn ikke foretatt.

Et annet forholdt som er interessant å undersøke, er i hvor mange av sakene det i ettertid har kommet frem i rettssystemet at informanter har vært i bruk. Et halvt år etter koderne hadde fylt ut kodeskjemaet ble de derfor ringt opp og spurt om dette. Etter egen erfaring er det svært få saker det ender med at informanter blir ”avslørt” i retten, så i de sakene hvor dette eventuelt hadde vært tilfelle, ville ikke være problematisk for koderne å huske. En del av sakene er imidlertid ikke ferdige i rettssystemet, så ideelt sett burde denne delen av undersøkelsen ikke vært gjennomført før samtlige dommer er rettskraftige.

2.3.4 Analyse av data

Etter at jeg fikk kodeskjemaene tilbake, ble resultatene lagt inn i et regneark (Microsoft excel). Det jeg ønsket å finne ut var hvor mange saker med alvorlig narkotikaforbrytelser som hadde bakgrunn i informantvirksomhet, og i hvilken grad informanter har spilt en rolle i disse sakene. Dette ble gjort ved å se på de forskjellige frekvensene, og selv om jeg ikke har foretatt noen analyser med tanke på generalisering gir antallet saker en indikasjon på hvordan dette er på landsbasis.

En av utfordringene med å analysere saker fra STRASAK er at hver sak kan ha mange forskjellige anmeldelsesnummer. Det skyldes for det første at personer for eksempel kan anmeldes for kjøp, oppbevaring og salg av narkotika i samme sak. På statistikken vil dette gi seg utslag i tre forskjellige anmeldelser. Dessuten kan flere personer i samme sak, bli registrert med hver sine saker, dersom de har hatt forskjellige roller under lovovertrædelsen.

2.4 Statistikk fra Indicia

Etterretningsinformasjon politiet kan bruke i kriminalitetsbekjempelsen blir i stor grad skrevet inn i politiets etterretningsregister (Indicia). I undersøkelsen har jeg laget noe statistikk fra Indicia for å synliggjøre enkelte sider ved informantbehandlingen.

Det blir ikke skrevet i Indicia hva slags innsamlingsmetode som er benyttet som bakgrunn for informasjonen. Jeg har derfor valgt å klassifisere informantinformasjon ut fra at hendelsestypen er omtalt som et ”tips” og at den som har skrevet hendelsen ”kjenner identiteten til vedkommende som har gitt informasjonen”.

Det jeg har undersøkt i Indicia er hva som produseres av informasjon (kapittel 3.6.2), hvor mange som produserer denne informasjonen (kapittel 3.2), hva slags kvalitet det er på informasjonen som samles inn (kapittel 3.4.1) og om det er noen sammenheng mellom det som blir samlet inn og hva slags resultater informantarbeidet gir (kapittel 3.6.3).

Selv om ikke Indicia har vært operativt ved alle politidistrikter hele 2007, og det antagelig er noe unøyaktighet i hvordan den enkelte tjenestemann skriver informasjonen, gir det likevel en indikasjon på spørsmålene som ønskes besvart.

3 RESULTATER

3.1 Informanter

I innledningen ble ”motivasjon”, ”aksess” og ”mulig å kontrollere” trukket frem som viktige kvaliteter hos informantene. 62% av informantbehandlerne opplyser ”mulig å kontrollere” som en av de viktigste kvaliteter for informanter. Dette tilsvarer 32% av det totale antall svar som ble gitt på hva som er den viktigste kvaliteten hos informantene. I tillegg ble ”tilgjengelighet” (som også kan sies å være en del av ”mulig å kontrollere”) nevnt i 17% av svarene. ”Motivasjon” og ”aksess” ble nevnt i henholdsvis 24% og 21% av svarene.

Tabell 3. Viktigste kvalitet hos informantene (N=60).

Kvalitet	Frekvens	Prosent av antall svar	Prosent av antall respondenter
Mulig å kontrollere	37	32%	62%
Motivasjon	28	24%	46%
Aksess	24	21%	40%
Tilgjengelig	20	17%	33%
Selvsikker	4	4%	7%
Høy moral	1	>1%	1,5%
Manipulerende	1	>1%	1,5%
Snill	0	0%	0%
Antall svar	115		

3.1.1 Motivasjon

87% av informantbehandlerne mener at det er ”viktig” eller ”svært viktig” å kjenne motivasjonen hos informantene sine, mens 13% synes det ”kan være greit”. Det er ingen som mener det er mindre viktig.

39% opplyser at de ”alltid” eller ”i stor grad” har identifisert motivasjonen til informantene, mens 45% ”som regel” har identifisert motivasjonen. 16% opplyser imidlertid at de kun ”av og til” eller ”sjelden” kjenner motivasjonen til informantene sine.

78% av informantbehandlerne i undersøkelsen opplyser at de har opplevd endring i motivasjonen hos informantene. 12% har sjelden eller aldri opplevd motivasjonsendringer, og 10% har ikke tenkt over problemstillingen.

Informantbehandlerne i undersøkelsen hevder at den hyppigste motivasjonen til informantene er håp om goder (17%) eller spenning (17%). Fjerne konkurrenter (15%), hevn (14%) eller ønsket om å gjøre opp for seg (14%) er også forholdsvis ofte den antatte motivasjonen. Tabellen under viser hva slags motivasjon informantene oppleves å ha.

Tabell 4. Oversikt over de mest hyppige motivasjoner til informanter

Motivasjon	Frekvens	Prosent
Håp om goder/ hjelp i fremtiden	23	17%
Spenning/ utfordring/	23	17%
Fjerne konkurrenter	21	15%
Sosial samvittighet/ gjøre opp for seg	19	14%
Hevn	19	14%
Misliker den type kriminalitet	14	12%
Ha en å prate med utenfor miljøet/ vennskap	8	6%
Håp om lavere straff (strafferabatt)	4	3%
Ønske om å hjelpe politiet	3	2%
Totalt antall svar	134	100%

3.1.2 Tilgang på informasjon (aksess)

Aksess, er som nevnt i innledningen, det samme som tilgjengelighet til informasjon. 10% av informantbehandlerne opplyser at de alltid er bevisste på om informasjonen som mottas fra informanter er indirekte eller direkte. 67% opplyser at de som regel eller i stor grad tenker på dette, mens 18% opplyser at de av og til eller sjelden er bevisste på hva slags aksess informantene har til informasjonen.

3.1.3 Opphør av samarbeid

I følge informantbehandlerne er det en rekke årsaker til at samarbeid med informanter opphører. I 28% av tilfellene er årsaken til dette hos politiet, som regel ved at informasjonen eller informantene aldri blir fulgt tilstrekkelig opp. Dårlig informasjon (15%), manglende troverdighet (13%), vanskeligheter med å kontrollere informantene (13%) og problemer med å få tak i informantene (18%) er årsaker som kan tilskrives informantene. Årsaker som skyldes at informantbehandlerne bytter tjenestested (3%), informanter drar på institusjon (3%) eller dårlig kjemi mellom informant og informantbehandler (2%) er sjeldne årsaker til at samarbeid opphører.

44% av informantbehandlerne mener at de har vært medvirkende til at informanter har klart å slutte med kriminalitet, mens 10% med sikkerhet kan si at de ikke har gjort dette.

3.1.4 Sikkerhet og velferd

Sikkerhet og velferd for informantene, er som beskrevet i innledningen, viktig for informantbehandlerne å være klar over. 60% av informantbehandlerne opplyste at de ”av og til” eller ”sjelden” føler plikt til å ivareta informantenes velferd. Kun 7% sa at de alltid følte en plikt til å ivareta informantenes velferd, mens 31% ofte gjorde det.

Informantens velferd knytter seg ikke bare til sikkerheten, men også til hvordan vedkommende har det generelt. I undersøkelsen ble informantbehandlere spurt om de er oppmerksomme på den indre konflikten som kan oppstå hos informantene, når de gir informasjon om andre. 52% mener at informantbehandlere ”alltid” eller ”ofte” er bevisste på dette, mens 45% mener informantbehandlere ”av og til” eller ”sjelden” tenker over dette.

Graden av sikkerhetstiltak som blir iverksatt, sier noe om hvordan informantbehandlerne vurderer risikoen ved å drive med informanter. Informantbehandlerne ble spurt om i hvilken grad de benytter seg av kontraspaning⁴² ved informantmøter. 5% opplyser at de ”ofte” foretar kontraspaning ved informantmøter. Ytterligere 10% gjør det ”av og til”, mens de siste 85% ”sjelden” eller aldri” gjennomfører kontraspaning. Dette indikerer at informantbehandlerne som regel vurderer sikkerhetsrisikoen i forbindelse med informantmøter som lav.

3.1.5 Represalier mot informanter

49% av informantbehandlerne i undersøkelsen har hatt informanter som har blitt utsatt for represalier, med bakgrunn i det arbeidet som er gjort for politiet. 9% har opplevd at informanter har blitt utsatt for fysiske represalier, mens 40% har erfart at informantene har vært utsatt for represalier av psykisk art. Årsaken til at samarbeidet med politiet ble oppdaget vises i tabellen under.

Tabell 5. Årsak til at informantenes samarbeid med politiet ble oppdaget (N=29)

	Frekvens	Prosent
Informanten var løsmunnet (venner, kjæreste)	12	42%
Informanten måtte vitne	3	10%
Politiet måtte vitne	2	7%
Informanten sett i møte med politiet	1	3%
Informasjon til andre etater har blitt gitt videre	1	3%
Funn av politinummer på informantens tlf	1	3%
Resonert seg frem på grunn av flere forhold	5	17%
Ukjent	4	14%
	29	100%

⁴² Kontraspaning vil si at politiet bruker ressurser på å avdekke om noen følger etter informanten eller politiet.

3.2 Informantbehandlere

Informantbehandlerne oppga flere årsaker (N=142) til at de har informanter. Flertallet opplyser at informantarbeid gir jobbmessig tilfredsstillelse (75%). Halvparten (53 %) har informanter for at jobben krever det, og 40% fordi det er gøy. Kun 5 prosent oppga at de har informanter på grunn av press fra ledelsen, og 3% fordi det gir status.

I løpet av 2007 ble det, i de fem politidistriktene som er omtalt tidligere, skrevet 1455 informant hendelser i Indicia. Av disse hendelsene er halvparten (702) skrevet av 38 personer. Totalt er det litt i overkant av 2000 ansatte i disse politidistriktene. Det vil altså si at under 2% av arbeidsstyrken produserer halvparten av all informasjon fra informanter.

I denne forbindelsen kan det også være interessant å se om det er noen kjønnsforskjeller. Av de 1455 hendelsene som ble skrevet i Indicia var 8,5% skrevet av kvinner. Det var 38 personer som produserte halvparten av informantinformasjonen, og av disse var 2 kvinner.

Informantbehandlerne ble bedt om å rangere de egenskapene de mente var viktigst hos en informantbehandler. De fleste satt flere egenskaper som like viktige, og tabellen nedenfor gir en oversikt over egenskapene som ble nevnt som de viktigste.

Tabell 6. De viktigste egenskapene hos en informantbehandler.

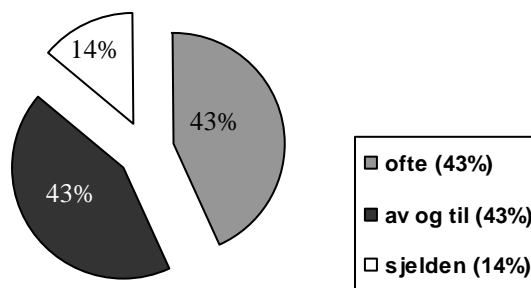
Egenskap	Absolutte tall (N=118)	Prosent av absolutte tall	Prosent av antall informant behandlere (N=60)
Skape tillit	46	21%	77%
Høy etisk og moralsk standard	34	16%	57%
Engasjement/ motivasjon	21	10%	35%
Kunne trekke ut informasjon	19	9%	32%
Være tydelig (formidle budskap)	18	8%	30%
Kunnskap om lover og instruksjoner	17	7,5%	28%
Sette grenser og kunne justere	15	7%	25%
Kjenne ”gatas språk”	14	6,5%	23%
Evne til å vise empati	11	5%	18%
Flink til å overbevise (motivere)	11	5%	18%
Evne til å bli likt	10	4%	17%
Flink til å lese kroppsspråk	2	1%	3%

3.2.1 Har informantbehandlere kontroll?

Som beskrevet tidligere er det av avgjørende betydning at politiet har kontroll på informanten. I hvilken grad politiet er i kontroll når informanter brukes, er forsøkt belyst ved å spørre informantbehandlerne om i hvilken grad informantene styrer det politiet tar tak i. I

undersøkelsen opplyser 86% av informantbehandlerne at informantene av og til eller ofte styrer det politiet tar tak i, noe som illustreres i figuren under.

Figur 5. I hvilken grad styrer informantene det politiet tar tak i (N=58)?

Det er kun 14% som mener at informantene sjelden styrer det politiet tar tak i. I forbindelse med informantbehandlerne mangel på kontroll, kan det være interessant å se på i hvilken grad møter med informanter blir planlagt. 30% av informantbehandlerne i undersøkelsen planlegger kun "av og til" eller "sjelden" møtene med informantene sine, mens det samme antallet opplyser at de i "stor grad" eller "alltid gjør det".

Problemer med kontroll av informantene understrekes til en viss grad også ved at 83% synes det av og til eller ofte er vanskelig å kontrollere informanter med tanke på grensen til provokasjon.

48% av informantbehandlerne skriver som regel eller alltid arbeidslogg, for å sikre notoritet⁴³ i kontakten med informanten. Hele 40% opplyser for øvrig at de sjelden eller aldri gjør dette.

Som nevnt i innledningen, skal informanter gjøres kjent med retningslinjene i. Normalinstruksen for informantbehandling pkt. 6.4. Det store flertallet gjør dette, men 20% opplyser at de "sjelden" eller "aldri" orienterer om de gjeldende retningslinjene.

I forhold til dokumentasjon av at en slik orientering er foretatt, er det varierende praksis. Halvparten opplyser at de utfører dette, mens 28% opplyser at de ikke dokumenterer at de har instruert informantene. 22% besvarer ikke spørsmålet. Av de som foretar dokumentasjon, gjør

⁴³Bruk av arbeidslogg sørger for notoritet, og kan til en viss grad beskytte tjenestemenn mot beskyldninger som blir fremsatt i ettertid. Notoritet sikres ved at relevante opplysninger skrives ned, slik at man i ettertid kan gå inn å se på (etterprøve) hva som ble sagt eller gjort.

63% dette ved hjelp av en skriftlig rapport, mens 37% gjør det ved hjelp av lydopptak og eventuelt rapport i tillegg.

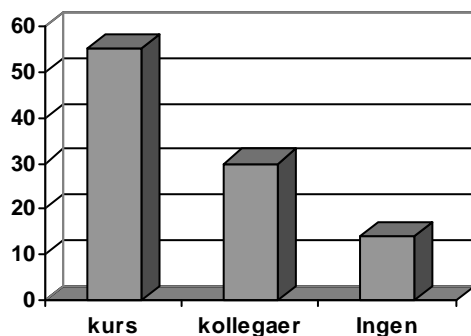
66% av informantbehandlerne opplyser at de av og til får informasjon som viser seg ikke å stemme, mens 32% sjelden eller aldri opplever dette. Årsaken til at informasjon viser seg å ikke være riktig, er ifølge informantbehandlerne at informantene overdriver eller at aksessen til informanten har vært for dårlig. Informanter som selv er feilinformert, har ofte misforstått på grunn av ruspåvirkning eller spekulerer og trekker egne konklusjoner.

35% opplever at informanter av og til lyver for dem, mens 59% sjelden eller aldri opplever dette. 5 prosent har aldri tenkt gjennom om informanter noen gang har løyet til dem.

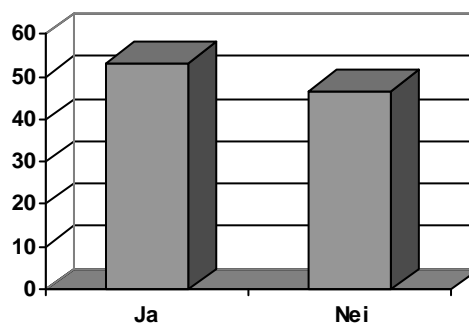
3.2.2 Kompetanse og opplæring

25% av informantbehandlerne i undersøkelsen mener at mer kunnskap og utdanning vil være det beste for å øke effektiviteten ved bruk av informanter. Figurene under til illustrerer hva slags opplæring informantbehandlerne besitter og følelsen av kompetanse innenfor fagområdet.

Figur 6. Hva slags opplæring har du i informantarbeid (N=60)?

Figur 7. Har du tilstrekkelig kompetanse til å behandle informanter (N=60)?

Hvor langt de forskjellige politidistrikter har kommet i utdanning av informantbehandlere varierer, og 45% av informantbehandlerne opplyser at de ikke har noen form for opplæring i informantarbeid, mens 55% har en eller annen form for kursing. Av de 45% som ikke har kurs, hevder 2/3 at de har fått opplæring av andre tjenestemenn, mens 1/3 er selvlærte.

Selv om informantbehandlerne i undersøkelsen har lang erfaring (5,5 år i gjennomsnitt), føler 47% at de ikke har tilstrekkelig kompetanse til å behandle informanter. Følelsen av kompetanse

vokser gradvis etter antall år som informantbehandler. Av de som har drevet med informanter i mer enn 5 år føler 80% at de har tilstrekkelig med kompetanse, mens tallet er tilnærmet motsatt for de som har mindre enn 2 års erfaring.

Tabell 7. Følelsen av kompetanse etter antall år som informantbehandler (N=57).

	>2 års erfaring	2-5 års erfaring	< 5 års erfaring
Ja	30%	47%	80%
Nei	70%	53%	20%
N	13	20	24

Tilsynelatende er det en sammenheng mellom kompetanse og antall år som informantbehandler. Det viser seg imidlertid at sammenhengen er spuriøs (Grønmo 2004: 295), og at sammenhengen mellom kompetanse og opplæring er mer signifikant (Grønmo 2004: 87).

Tabell 8. Følelse av kompetanse i forhold til erfaring og opplæring.

Erfaring	Følelse av nok kompetanse	Grad av opplæring		
		Ingen	Andre tj. menn	Kurs
5 år eller mindre	Ja	0%	10%	70,6%
	Nei	100%	90%	29,4%
Mer enn 5 år	Ja	0%	87,5%	75%
	Nei	100%	12,5%	25%

Det er en signifikant sammenheng mellom følelse av tilstrekkelig kompetanse og opplæring ($p < 0,01$), men det ikke er noen signifikant sammenheng mellom antall år som informantbehandler og følelse av tilstrekkelig kompetanse⁴⁴.

3.2.3 Tilrettelegging av arbeidet

Informantbehandlerne i denne undersøkelsen gjennomfører i gjennomsnitt 3,2 møter med informanter i løpet av en måned, men antallet varierer stort. 20% har mindre enn et møte i måneden, mens 25% har mer enn 7 møter i måneden. Informantbehandlerne ble også spurt om hvor mye telefonkontakt de har med informanter i løpet av en gjennomsnittsuke⁴⁵. 30% av informantbehandlerne har mer enn en telefonsamtale med informanter på fritiden hver dag. Gjennomsnittet lå på fire samtaler i uken, noe som betyr at telefonkontakt er den vanligste

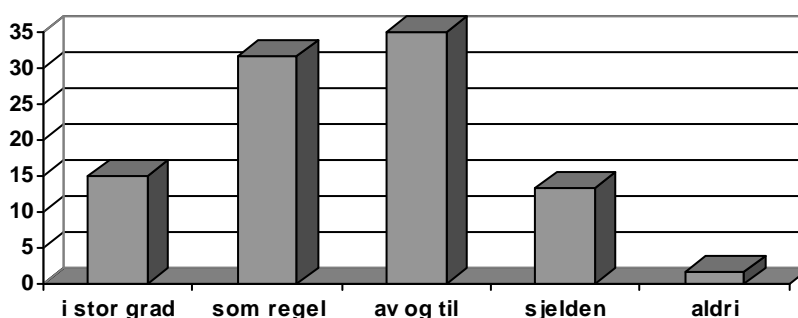
⁴⁴ Dette er regnet ut ved kjiqvadrattesten. Det er 0,000 prosent sjans for å ta feil ved å si at det er sammenheng mellom utdanning og følelsen av kompetanse. Dersom man skulle lagt til grunn at det var sammenheng mellom erfaring og følelsen av kompetanse, hadde det vært 33 prosent sjans for å ta feil.

⁴⁵ Informantbehandlerne ble spurt om hvor mye kontakt de hadde med informanter på fritiden. Dette ble gjort for å synliggjøre hvor mye arbeid som legges ned på informanter utenfor arbeidstiden. Telefonkontakten med informanter er med andre ord høyere enn dette tallet indikerer.

formen for kontakt med informantene. I forhold til fysiske møter, er det med andre ord fem ganger så hyppig kontakt via telefon.

12% av informantbehandlerne i undersøkelsen opplyser at de bruker mer enn 40% av arbeidstiden på informanter, mens 43% bruker mindre enn 20% av tiden på dette. 52% oppgir at de av som regel ikke har tid til å følge opp informantene sine, noe som vises i figuren under.

Figur 8. Har du tid til å følge opp informantene dine (N=60)?

Det er i hovedsak andre jobb relaterte oppgaver (80%) som er årsaken til at informanter ikke blir prioritert. Enkelte opplyser at de ikke alltid tar seg tid til informanter på fritiden (15 %), mens et fåtall oppgir årsaken å være at informantene er vanskelige å få tak i (5 %).

Informantbehandlerne ble bedt om å rangere et vist antall utvalgte momenter, for å se på hva som vil gjøre informantbehandlingen mer effektiv. De to viktigste momentene ble gitt +1 poeng, mens de 2 minst viktige ble gitt -1 poeng. De øvrige ble ikke gitt poeng. Tabellen under viser resultatet av denne rangeringen.

Tabell 9. Mer effektiv informantbehandling (N=60)

Effektiviserings potensial	Totalt antall poeng	Viktigste grunn	Mindre viktig
Mer tid	33	34	-1
Mer kunnskap/ utdanning	20	26	-6
Mer fokus på bruken av informasjon	7	16	-9
Flinkere til å rekruttere	0	14	-14
Egne kildegrupper	-1	14	-15
Mer kunnskap i ledelsen	-15	9	-24
Større muligheter for å belønne inf	-43	1	-44

3.2.4 Følelse av stress

Informantbehandlerne ble bedt om å gradere stressnivået de føler ovenfor kollegaer, ledelse, informantene, og seg selv når opplysninger fra deres informanter er årsaken til at operasjoner iverksettes. Svarene viser at stressnivået hos enkelte er rimelig høyt.

Tabell 10. Opplevd stress ovenfor kollegaer, ledelsen, informanten og seg selv (N=60).

	Kollegaer	Ledelsen	Informanten	Seg selv
Minimalt	3%	13%	10%	3%
Lite	18%	15,0%	23%	10%
Middels	30%	33%	42%	25%
Høyt	37%	28%	15%	29%
Meget høyt	8%	7%	7%	30%
Ikke svart	3%	3%	3%	3%
	100%	100%	100%	100%

Belastning i form av stress kan føre til at informantbehandlere vegrer seg for å starte opp saker, fordi de ikke vil risikere å misbruke ressurser. 10% av informantbehandlerne opplyser at de på et eller flere tidspunkter har unnlatt å starte opp saker, fordi de ikke ville risikere å misbruke ressurser. 81% har aldri gjort dette, mens 9% aldri har tenkt over problemstillingen.

I forlengelsen av følelsen av stress og om man har unnlatt å starte opp saker av redsel for ikke å misbruke ressurser, er informantbehandlerne spurt om de opplever en form for skyldfølelse dersom det viser seg at opplysninger de har bidratt med ikke stemmer. Resultatet viser at halvparten til tider føler skyldfølelse for ”misbruk av ressurser”, noe som vises i tabellen under.

Tabell 11. Skyldfølelse ved bruk av ressurser på bakgrunn av informasjon som viser seg å være gal (N=58).

	Frekvens	Prosent	Kumulativ prosent
alltid	1	1	1
i stor grad	5	9	10
som regel	8	14	24
av og til	15	26	50
sjelden	20	35	85
aldri	9	15	100,0
	58	100,0	

3.3 Innsamlingsfasen

3.3.1 Rekruttering

Som beskrevet i innledningen blir de fleste informanter rekruttert i forbindelse med at de er under kontroll av politiet. Denne undersøkelsen bekrefter også det, og 90% av informantbehandlerne opplyser at de fleste informanter blir rekruttert etter pågripelser eller under avhør hos politiet.

Innledningsvis ble det redegjort for fire manipulative rekrutteringsstrategier som politiet benytter seg av. Disse strategiene blir ifølge undersøkelsen også benyttet i Norge, og tabellen under viser hvor mange av informantbehandlerne som har benyttet seg av strategiene.

Tabell 12. Strategier benyttet ved rekruttering av informanter (N=60)?

	Frekvens	Prosent som har benyttet
Økonomiske strategi		
forespeilet muligheten for betaling	1	2%
Instrumentelle strategier		
bevisst forlenge oppholdet i arresten for å ”myke” vedkommende opp	2	3%
uformelle avtaler ”hvis du gir meg informasjon, så skal...”	39	65%
legge inn et godt ord hos aktor i bytte med informasjon	38	63%
lovnad om å droppe saken mot vedkommende	0	
Informative strategier		
tatt ”æra” for at vedkommende ble løslatt eller at saker er blitt henlagt	29	48%
”bløffe” om innflytelse i vedkommendes straffesaker	2	3%
gitt lovnad om fremtidig hjelp	13	22%
lovnad om å hjelpe til ovenfor sosialtjenesten, arbeidsgiver, utleier osv.	27	45%
informert om muligheten for redusert straff (strl § 59 2.ledd).	28	47%
Emosjonelle strategier		
innledet vervingsforsøket med å gi goder (røyke, kaffe etc)	39	65%
kjørt vedkommende hjem etter å ha sluppet ut av arresten	35	58%
Ingen av de overnevnte strategier	4	7%
Totalt antall svar	257	

22% av informantbehandlerne savner ofte eller alltid noe å tilby informantene for å kunne rekruttere dem. Dersom man inkluderer de informantbehandlerne som av og til savner noe å tilby, er dette tallet nærmere 80%. I undersøkelsen hevder de fleste (48%) at anonymitet er det de aller helst kunne ønske å tilby informantene, og hele 83% oppgir at de har opplevd krav om anonymitet, for at vedkommende skal være interessert i å gi informasjon til politiet.

Andre krav som ofte blir stilt er av forskjellig karakter. 66% av informantbehandlerne har opplevd et krav om straffereduksjon, og 53% krav om at saker skal henlegges og/eller krav om løslatelse fra varetekt som en forutsetning for samarbeid med politiet. 66% har opplevd at det er blitt stilt vilkår om hjelp til å få førerkort, mens 47% har opplevd krav om penger for informasjonen. 15% har opplevd at den potensielle informanten har stilt som vilkår at vedkommende kunne tillates å begå straffbare handlinger, dersom det skulle være snakk om å samarbeide.

3.3.2 Belønning

Som beskrevet i innledningen er det få informanter som gir informasjon uten håp om å få noe i retur. 77% av informantbehandlerne synes at informantene av og til eller ofte bør belønnes, mens 23% synes de sjelden eller aldri bør belønnes for å gi informasjon til politiet.

Hjelpe til med sosiale og private problemer er noe de fleste informantbehandlere har gjort. Andre belønningsformer varierer i fra de uproblematiske til de som er i strid med gjeldende regelverk. Det var kun to personer i undersøkelsen som opplyste at de aldri har gitt noen belønning (ytelse) til informanter. Tabellen under viser svarene som ble gitt.

Tabell 13. Ytelser gitt til informanter (N=60).

Hva slags ytelse (belønning)	Antall informantbehandlere som har gitt en slik ytelse
Hjelpe til med sosiale/ private problemer	88 %
Dekking av utgifter (kontantkort osv.)	78 %
Hjelpe til med soningsforhold	60 %
Påvirket til straffereduksjon	42 %
Økonomiske påskjønnelser	25 %
Påvirket til løslatelse fra varetekt	23 %
Lovnad om hjelp i fremtidige saker	8 %
Hjulpet med å få førerkort	2 %
Aldri gitt belønning	3 %

3.4 Evalueringsfasen

3.4.1 Evaluering av informasjon

Som nevnt innledningsvis benytter politiet et 4x4 system for å evaluere etterretningsinformasjon. 40% av informantbehandlerne opplyste at de ikke synes evalueringssystemet er tilstrekkelig for å kunne evaluere informantinformasjon på en skikkelig måte.

I 2007 ble det skrevet 8914 informanthendelser i Indicia. Av disse ble 6324 (71%) evaluert til å være kjent av informanten personlig (2), mens det i 1132 (12,7%) av hendelsene ikke kunne foretas noen troverdighetsvurdering (4). 1127 (12,6%) av hendelsene ble informasjonen evaluert til ikke å være kjent av informanten personlig, men informasjonen styrkes av andre opplysninger (3). 331 (3,7%) av hendelsene ble evaluert til å være sann.

Av de 8914 informanthendelser som ble skrevet i Indicia i 2007 ble 5231 (58,7%) vurdert til å komme fra en informant som vanligvis er pålitelig (B). I 2722 (30,8%) hendelser kunne ikke påliteligheten vurderes (X), mens 813 (9,1%) hendelser ble vurdert til å være pålitelig informasjon (A). 128 (1,4%) av hendelsene kom fra informanter som vanligvis ikke er pålitelige (C).

3.4.2 Evaluering av informantene

For å kunne evaluere informantenes kvalitet må informasjonen de bidrar med vurderes. 85% mener det bør være rutiner som regelmessig evaluerer informanternes kvalitet, mens 3% synes ikke dette er nødvendig. 12% har aldri tenkt over problemstillingen.

Selv om så mange som 85% mener det bør være rutiner som evaluerer informantene, er det kun to informantbehandlere (3%) som opplyser at de regelmessig foretar en vurdering av informasjonen som informantene bidrar med. 54% opplyser at slik vurdering "sjelden" eller "aldri" finner sted, mens 42% hevder at vurderinger foretas uregelmessig.

3.4.3 Rapportering av informasjon

I Norge er det som tidligere nevnt etterretningssystemet Indicia som benyttes. Et effektivt etterretningssystem er avhengig av kvaliteten og kvantiteten på den informasjonen som blir skrevet inn i systemet. Det er stor variasjon i bruken av Indicia. 66% opplyser at de skriver mindre enn fire hendelser⁴⁶ per måned, mens 13% skriver flere enn 9 hendelser.

93% er fornøyd med Indicia med tanke på informasjonsflyten. Dette kan tyde på at informasjonsutvekslingen fungerer rimelig bra etter at Indicia har blitt tatt i bruk. Det er likevel en del informasjon som ikke rapporteres, og 15% opplyser at de "av og til" eller "sjelden" skriver informasjonen de mottar i Indicia. 18% opplyser at de "som regel" rapporterer

⁴⁶ En hendelse er opplysninger som referer seg til kriminelle forhold. Hendelsen trenger ikke nødvendigvis være om et bestemt forhold, og det kan være flere personer omtalt i samme hendelse.

informasjon de mottar. Informantbehandlerne erfaring med hvorfor informasjon ikke rapporteres, vises i tabellen under.

Tabell 14. Årsaker til at informasjon ikke blir skrevet i Indicia (N=60).

	Frekvens	Prosent
Stoler ikke på hvordan informasjonen blir brukt	48	28%
Redsel for lekkasjer fra politiet	28	18%
For dårlig tid	24	15%
Usikker på informasjonens kvalitet	23	15%
Latskap	18	12%
Vil ha informasjonen til eget bruk	17	11%
Usikker på bruken av Indicia	2	2%
Antall svar	156	

Redsel for lekkasjer fra politiet og redsel for hvordan informasjonen blir brukt er de hyppigste årsakene til at noen velger å ikke rapportere informasjon de kommer til kjennskap om. Det bør også trekkes frem at 11% av årsakene til at informasjon ikke blir rapportert, er fordi informantbehandlerne ønsker informasjonen til eget bruk⁴⁷.

58% av informantbehandlerne opplyser at de ”av og til” eller ”ofte” opplever at informasjon i Indicia er unøyaktig eller feil. I tillegg kan en del informasjon oppfattes som ”støy”. 18% av informantbehandlerne opplyser at de ikke opplever noe støy i Indicia, mens 10% opplever at mer enn 40% er støy. Her følger noen av svarene som beskriver hva som oppleves mindre bra i Indicia:

Uinteressante opplysninger som ikke refererer seg til et straffbart forhold (Informantbehandler i 8 år).

Informanten er ikke spurt ut nok, tid og sted, hvem sa hva om den informasjonen som er gitt? For dårlige oppfølgingsspørsmål (Informantbehandler i 13 år).

Meldingene som legges inn har en tendens til å ”pyntes” på slik at informasjonen ikke er helt korrekt (Informantbehandler i 7 år).

Jeg oppdaterer meg i Indicia hver dag på jobb – noe uinteressant, men greit å rekke gjennom det som er skrevet. Skal en gå gjennom for hele landet er overskriftene på hendelsene viktig. Disse er nå for lite konkrete (Informantbehandler i 5 år).

⁴⁷ Informantinstruksen poengterer at informasjonen som mottas fra informanter tilhører politiet (Politiinstruksen 2003b: pkt. 1.2).

3.5 Analysefasen

Informantbehandlerne i denne undersøkelsen er lite fornøyd med politidistriktenes fokusering på analyse, og hele 57% mener at politidistriktets ledergruppe ikke har tilstrekkelig med kunnskap for å utnytte potensialet som ligger i etterretningsarbeid for strategisk bruk. 12% mener at ledergruppen har nok kunnskap om strategisk analyse, mens 17% mener de til en viss grad har nok kompetanse. 15% har ikke har gjort seg opp noen formening om dette.

3.5.1 I hvilken grad analyseres informasjonen

45% av informantbehandlerne opplyste at det ikke fantes rutiner for videre behandling av informantinformasjon på tjenestestedet de jobber, mens 55% sa at rutiner fantes. Av de som har rutiner for videre behandling av informantinformasjonen, opplyste imidlertid 23% at rutinene ikke fungerte. Det vil si at 58% av informantbehandlerne hevder at det som samles inn av informantopplysninger ikke blir tilfredsstillende ivaretatt.

Det kan være flere årsaker til at informasjon fra informanter ikke brukes. 68% mener at en av årsakene til at informasjon fra informanter ikke brukes, er at man har for lite ressurser til å bearbeide og analysere informasjonen som samles inn. På et annet spørsmål opplyser 40% at bedre analysekapasitet er det som vil gjøre bruk av informasjonen som samles inn fra informanter mer effektivt.

3.5.2 "Konkurransen" mellom forskjellige innsamlingsmetoder

71% hevder at andre metoder, av og til eller ofte, blir prioritert fremfor informantbehandling i forholdt til bruk av ressurser, mens 14% hevder at det forekommer sjelden.

Informantbehandlerne ble bedt om å rangere (0-10) hvor viktig de synes forskjellige metoder er i oppklaring av alvorlig narkotikakriminalitet. De ble først spurt om hva de tror den generelle oppfatningen i politiet er, for deretter å si selv hva de synes om metodens viktighet.

Tabell 15. Hvor viktig er de forskjellige metodene ved oppklaring av alvorlig narkotika kriminalitet (N=60)?

	Vurdering av den generelle oppfatningen i politiet	Informantbehandlernes egen oppfatning
Avhør	6,9	6,9
Informanter	5,9	8,8
Kommunikasjonskontroll	8,3	8,2
Spaning	7	8,2

Undersøkelsen ga en viss variasjon i svarene fra den enkelte, og tabellen viser gjennomsnittet av besvarelsene. Informantbehandlerne mener at informanter er den viktigste metoden å oppklare alvorlig narkotikakriminalitet, men at de øvrige proaktive metodene også er viktige. Avhør oppfattes som viktig, men ikke like viktig som de andre metodene. Oppfatningen informantbehandlere har av andre politifolks syn på de forskjellige metodene, er også interessant. Informantbehandlere tror at andre i politiet vurderer viktigheten av kommunikasjonskontroll og avhør som dem selv. Spaning og spesielt informantbehandling tror imidlertid informantbehandlere at andre i politiet ser på som mindre viktige enn dem selv.

3.6 Bruk av informasjon

Som beskrevet i innledningen er informasjonen som er samlet inn og analysert lite verdt hvis det ikke gjøres noe med den. Det er derfor viktig å ha et fornuftig samsvar mellom ressursene som brukes på innsamling, analyse og operative tiltak. I undersøkelsen ble informantbehandlerne bedt om å vurdere (0-10) anvendelsen av informasjon fra informanter, og tabellen under viser gjennomsnittet av svarene som ble gitt:

Tabell 16. Bruk av informasjon (N=60)

Lagres for senere bruk	7,8
Brukes i operative tiltak	6,0
Brukes i operative analyse	5,4
Brukes i strategiske analyser	4,1
Informasjonen brukes ikke	3,8

Tallene må ikke leses som at 4 av 10 informasjoner fra informanter blir brukt i strategiske analyser, og at 6 av 10 ganger informanter kommer med informasjon blir opplysningene brukt operativt. Tallene indikerer opplevelsen informantbehandlere har av informasjonsbruken. Det som da er verd å merke seg er at det meste som rapporteres lagres for senere bruk, og at informasjonen brukes i mindre grad i analyser.

3.6.1 Informasjon som ikke brukes

Informantbehandlerne ble spurt om å nevne de vanligste årsakene til at informasjon fra informantene ikke brukes. Tabellen under gir en oversikt over svarene som ble gitt.

Tabell 17. Hvorfor brukes ikke informasjonen fra informanter.

Mangel på operative ressurser	32%
Mangel på analyse til å bearbeide informasjonen	24%
Informasjonen kommer for sent	19%
Mangel på detaljer i informasjonen	18%
Ledelsen har ikke tro på bruken av informanter	4%
Mangel på tillit til informantbehandler	2%
Mangel på tillit til informanten	1%
Antall svar (N=167)	100%

Det er mangel på analyse og operative ressurser som oppfattes som de viktigste årsakene til at informasjon fra informanter ikke brukes. Mangel på tillit til informantbehandler eller informanten, og ledelsens manglende tro på informanter er kun en sjelden gang det som oppleves som årsak til at informasjon fra informanter ikke brukes.

Informasjon som ikke brukes kan føre til frustrasjon for informantbehandlere som har fremskaffet den. 95% av informantbehandlerne opplyser at de av og til eller oftere føler frustrasjon over at informantinformasjon ikke har blitt benyttet.

Informantene kan også bli frustrerte av at det ikke gjøres noe med informasjonen de kommer med, noe som igjen kan bety mindre motivasjon og at informantbehandlerne mister troverdighet. Hele 93% føler at troverdigheten av og til eller oftere svekkes ovenfor informantene, når det ikke gjøres noe med informasjonen de kommer med.

Tabell 18. Føler du at troverdigheten din svekkes ovenfor informanter når det ikke gjøres noe med informasjonen de kommer med?

	Frekvens	Prosent	Kumulativ prosent
alltid	3	5,0	5,1
ofte	22	37	43
av og til	30	50,0	93
sjelden	4	7	100,0
totalt svart	59	98	
ikke svart	1	2	
N	60	100,0	

Dersom det er fare for at informantens identitet kan komme frem, hender det at informantbehandleren selv setter en stopper for at saker ikke skal utvikle seg. Kun 3% opplyser at de aldri har droppet å forfølge informasjon, mens hele 90% opplyser at de flere ganger har

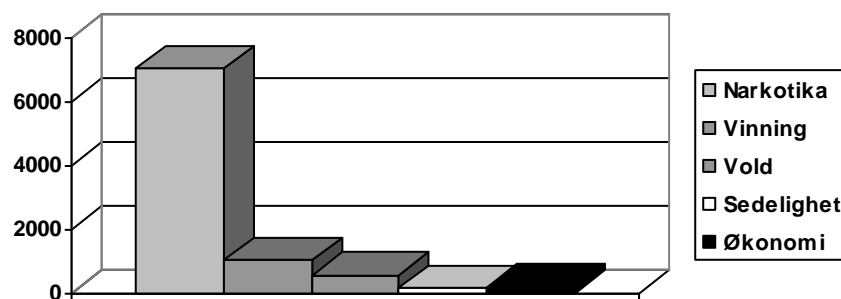
droppet å forfølge informasjon fordi det ikke har vært sikkert om informantens identitet ville kunne holdes skjult for de det informeres om.

Informantbehandlerne er også spurt om de har vært med på å henlegge saker, fordi informantens identitet ville kunne bli avslørt for de mistenkte. Til dette svarer 74% at dette aldri har skjedd, mens 20% har gjort det flere ganger.

3.6.2 Hva blir samlet inn?

Etterretningsinformasjon politiet kan bruke i kriminalitetsbekjempelsen, blir som nevnt tidligere, i stor grad skrevet inn i Indicia. I løpet av 2007 ble det skrevet inn ca. 25000 hendelser i Indicia, hvorav ca. 9000 kan sies å komme fra informanter.

Figur 9. Hva slags informasjon bidrar informantene med (N= 8914)

Figuren over er utarbeidet på bakgrunn av data fra Indicia, og det er tydelig hva slags kriminalitet det rapporteres mest om. Informantbehandlerne oppgir flere grunner til at det er større fokus på informanter i relasjon til narkotikabekjempelse enn ovenfor andre kriminalitetstyper. 87% mener at interessen for informantarbeid er større blant tjenestemenn som er opptatt av narkotikabekjempelse. Videre hevdes det informanter som kan gi informasjon om narkotika enklere lar seg rekruttere (47%), og at det er lettere å oppnå resultater i narkotikasaker (23%). 12% synes metoden egner seg best til å bekjempe narkotikakriminalitet, mens 2% opplyser at det er fordi narkotika gir strenge straffer. Det er ingen som oppgir at årsaken til fokuset kommer som følge av føringer fra ledelsen.

3.6.3 Hva slags resultater gir informantarbeidet?

I undersøkelsen er informantbehandlerne spurt om hvor aktive informantene deres har vært i løpet av det siste året, og svarene som oppgis varierer stort. Halvparten av respondentene opplyser at informantene de fører har bidratt til oppklaring av mindre enn 10 saker, mens 15%

opplyser at informantene har bidratt i mer enn 40 saker. Hva slags kriterier hver enkelt informantbehandler har lagt til grunn for vurderingen om informantenes bidrag vil også variere stort, og der enkelte har ”tatt i”, har kanskje andre trukket fra. Den gjennomsnittlige oppfatning for informantbehandlerne i denne undersøkelsen er imidlertid at informantene har bidratt til produksjon av ca. 12,5 saker i løpet av det siste året. Tabellen under forsøker å sammenligne den prosentvise andelen saker som informantbehandlerne mener informantene har bidratt med, og den prosentvise andelen saker som er rapportert i Indicia.

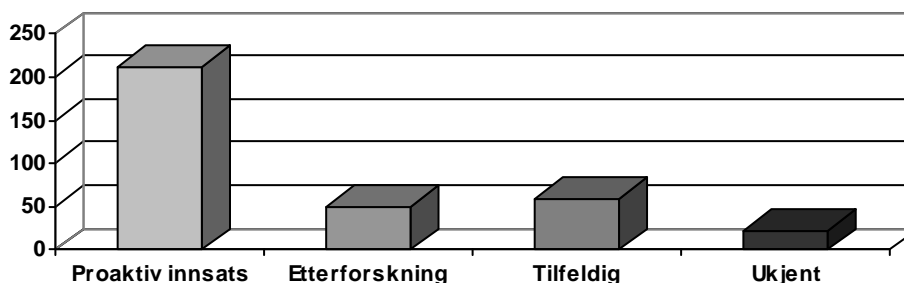
Tabell 19. Innsamlet og brukt informasjon ut fra kriminalitetstype.

Kriminalitetstype	Andel av saker i Indicia	Informantoppklarte saker
Narkotika kriminalitet	78%	81%
Vinningskriminalitet	11%	14%
Vold/ sedelighetskriminalitet	7,8%	3%
Økonomisk kriminalitet	1,9%	1%
Annen kriminalitet	1,3%	1%
N	100% (8914)	100% (730)

Tabellen viser at informantbehandlerne mener at 81 prosent av sakene som informanter bidrar til å løse er narkotikarelatert, noe som samsvarer med det som er rapportert i Indicia (78%). Av narkotikasakene vurderes informantene til i gjennomsnitt å ha bidratt med åtte såkalte ”1. ledds saker”, og litt under to saker (1,85) knyttet til alvorlig narkotikakriminalitet⁴⁸.

Forrige tabell gir en beskrivelse av hva informantbehandlere har registrert i Indicia, og hva de selv mener at informanter har bidratt med. For å få en oversikt over det faktiske resultatet av informanters bidrag, har 23% (344) av alle alvorlige narkotikasaker som ble anmeldt i 2007 blitt vurdert, og resultatet kan leses i figuren under.

Figur 10. Bakgrunn for narkotikasaker (N=344).

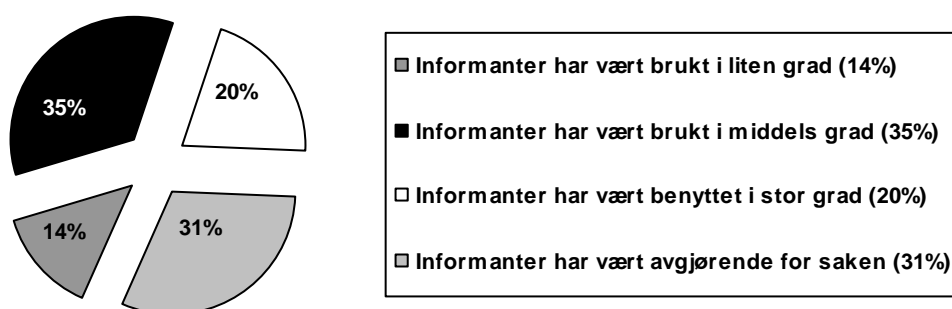

⁴⁸ Strl. § 162, 1.ledd kan straffes med bøter eller fengsel inntil 2 år. Alvorlig narkotika kriminalitet er de saker som faller inn under strl. § 162, 2. og 3. ledd. Som eksempel kan nevnes at befatning med mellom 1-100 kilo hasjisj normalt vil subsumeres som en 2. ledds sak, med en strafferamme på inntil 10 års fengsel. 3. ledds saker kan føre til 21 års fengsel ved særdeles skjerpene omstendigheter.

Av de 344 sakene som er gjennomgått, er det tydelig at det store flertallet (61%) skyldes proaktiv innsats fra politiet⁴⁹. Saker som har bakgrunn i etterforskning (15%), har som regel blitt produsert gjennom avhør eller ransaking, hvor det på forhånd ikke har foreligget en målrettet innsats fra politiet. Tilfeldige saker (17%) har ved de fleste tilfeller bakgrunn i at narkotika blir funnet i forbindelse med trafikkontroller.

Ser man bort fra sakene med ukjent bakgrunn har det vært benyttet informanter i 63% (202 av 321) av sakene. I de sakene informanter har vært involvert har det også blitt foretatt en vurdering av i hvilken grad informantene har bidratt til oppklaring av saken, noe som illustreres i figuren under.

Figur 11. Informanters betydning for narkotikasaker (N=202)

I figuren over ser man at i halvparten (51%) av sakene hvor informanter har vært brukt, har de hatt stor eller avgjørende betydning for utfallet av saken. Som nevnt i innledningen er det svært sjelden det kommer frem i rettssystemet at informanter har vært involvert, og i de 202 sakene som er illustrert i figuren over er dette også tilfellet. Ikke i noen av sakene er det så langt blitt kjent for øvrige aktører i rettsapparatet at informanter har vært i bruk.

Av de 344 anmeldelsene som er gjennomgått, er det i realiteten kun 139 forskjellige saker. Personer som er pågrepet kan for eksempel være anmeldt for både kjøp, oppbevaring og salg av narkotika. Dette gir seg da utslag på anmeldelsesstatistikken i form av tre forskjellige saker. Antall saker kan for øvrig også vurderes ut ifra antall pågrepne. I de 344 sakene er det 265 forskjellige personer som er anmeldt. Det vil si at det i gjennomsnitt er 1,3 anmeldelser på hver anmeldt, og i gjennomsnitt 1,9 person involvert i hver av de forskjellige sakene.

⁴⁹ I sakene som er resultat av den proaktive innsatsen, kan det være benyttet en rekke metoder, hvor spaning, kommunikasjonskontroll og informanter er de mest vanlige.

For å se på om det har vært noen endring fra 2007 til 2008, er det også foretatt en sammenligning mellom antall saker i første halvår 2007 og første halvår 2008.07.11

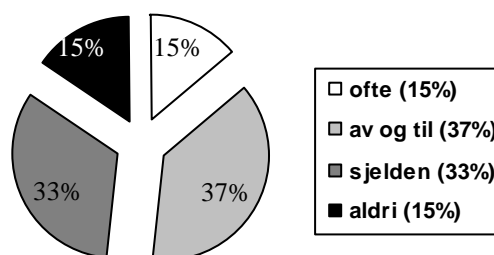
Tabell 20. Antall alvorlig narkotikasaker første halvår av 2007 og 2008

	1ste halvår 2007	1ste halvår 2008	Endring
Antall anmeldelser	223	150	-32,7%
Antall pågrepne	180	114	-36,7%

3.6.4 Utfordringer i forbindelse med bruken av informanter

I innledningen blir det henvist til forskning som beskriver informantbehandlers utfordringer med å følge regelverket for informantbehandling. Denne undersøkelsen viser det samme.

Figur 12. I hvilken grad er informantbehandlere nødt til å "tøye" regelverket for å oppnå suksess med informanter (N=58)?

Figuren over viser at halvparten (52%) av informantbehandlerne av og til eller ofte er nødt til å tøye regelverket for å oppnå suksess med informanter. 33% opplyser at de sjelden er nødt til å tøye regelverket, mens kun 15% sier at de aldri er nødt til dette for å oppnå suksess med informanter.

En annen utfordring med informanter er muligheten for korrupsjon. Som beskrevet i innledningen er informantbehandlere en utsatt gruppe med tanke på korrupsjon. I undersøkelsen opplyser 43% av informantbehandlerne at informanter har forsøkt å få taushetsbelagt informasjon fra dem. 90% av de som har opplevd at informanter har forsøkt å få taushetsbelagt informasjon, har flere ganger har opplevd dette.

3.6.4.1 Menneskerettigheter og rettssikkerhet

60% opplyser at de ikke foretar noen vurderinger opp mot menneskerettigheter når de ber informanter om å bruke tid med en person politiet er interessert i. Av de 40% som tenker på

menneskerettigheter, er det kun noen ytterst få som nevner vurderinger opp imot privatlivets fred, og at bruken av en skjult metode kan være i konflikt med en rettferdig rettergang. Det som imidlertid blir nevnt som vurderinger opp imot menneskerettigheter, er hva informanten kan utsettes for. Dette går på vurderinger om det er forsvarlig å be informanten involvere seg i kriminelle miljøer, problematikken rundt selvinkriminering og hva slags sikkerhetsproblemer man utsetter informanten for.

Under følger noen av svarene som ble gitt på hva slags vurderinger som blir gjort i forbindelse med at informantbehandleren ber informanter om å bruke tid sammen med en person politiet er interessert i.

Informantens sikkerhet, muligheten for at hans samarbeid blir oppdaget. Noe problematisk i tilfeller der informanten ønsker å trappe ned sitt rusbruk, ikke minst når informanten er foreldre med ene ansvaret for barn og hvor også barnevernet er inne i bildet
(Informantbehandler i 10 år).

Jeg pleier ikke gjøre noen vurderinger, men hvis det er informanter med rusproblemer ønsker vi ikke at de skal være i miljøer der de blir "fristet"/ må bruke, hvis de ikke vil gjøre dette uansett (Informantbehandler i 5 år).

Er litt betenkelig å be en informant om å opprettholde kontakt med et miljø han selv vil ut av
(Informantbehandler i 3 år).

83% av informantbehandlerne opplyser at de aldri har opplevd at informanter har vært en fare for rettsikkerheten, mens 17% har opplevd at informanter har utgjort en fare for rettsikkerhetmessige prinsipper. Her er noen av svarene som ble oppgitt når informantbehandlerne ble bedt om å utdype svaret de kom med:

En informant var ivrig etter å gi informasjon til politiet om personer i besittelse av narkotika. I ettertid kunne det tyde på at informanten ba om tjenester fra folk og så anga dem til politiet
(Informantbehandler i 5 år).

Initiert hendelse som var uten kontroll av politiet. Provokasjon uten godkjenning
(informantbehandler i 12 år).

Ofte prøver informanter å "smøre på" informasjonen han/hun gir. Overdrivelser og hevnmotiver kan gi fare for rettsikkerheten. Planting av bevis av informanten og informasjon fra samme kilde gir fare for rettsikkerheten (Informantbehandler i 7 år).

I den grad informanter har mulighet til å påvirke politiet til å slå til på et tidspunkt (for informanter som har skjult motiv), kan man ende opp med at "feil" person blir tatt.
(Informantbehandler i 5 år).

3.6.4.2 Lisensiering av kriminelle

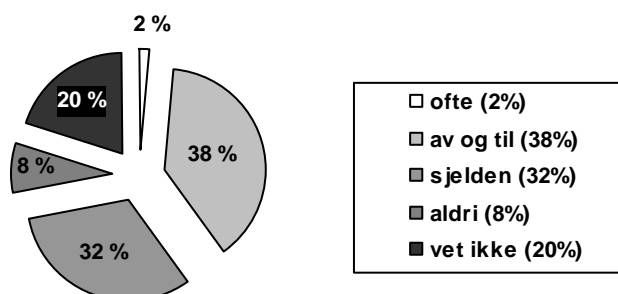
62% av informantbehandlerne opplyser at de har oversett lovbrudd begått av informanter. Av de som har oversett lovbrudd, har 72% ikke gjort noe med at informanten har vært ruset på møte. Dette forsvares av enkelte med at man ikke pågriper alle brukere. Et annet forhold som ofte blir oversett er brudd på veitrafikkloven (45%), og da som regel kjøring uten gyldig førerkort.

På spørsmål om informantbehandlerne vet om andre informantbehandlere som har oversett lovbrudd begått av informanter, svarer 70% at de har det. Bruk av narkotika og kjøring uten gyldig førerkort er det som også her går hyppigst igjen. 22% har opplevd at informantbehandlere har oversett at informanter har vært i besittelse av narkotika, og 7% har opplevd at andre informantbehandlere har oversett mindre vinningsforhold.

Det å overse lovbrudd trenger nødvendigvis ikke knytte seg direkte til at vedkommende er informant, så informantbehandlerne er også spurt konkret om dette. 40% av informantbehandlerne opplyser at informanter ikke har blitt pågrepet fordi de er informanter. 90% av de som opplyser om denne forskjellsbehandlingen har dessuten erfart dette flere ganger. I innledningen blir dette omtalt som forskjellsbehandling ved såkalt ”definisjonsmakt”.

Ikke å iverksette etterforskning når man står ovenfor lovbrudd begått av informanter, kan betegnes som forskjellsbehandling ved ”prosessmakt”. 40% opplyser at informanter av og til eller ofte, ikke blir etterforsket fordi de er informanter. 20% har ikke noe formening om dette, mens resten mener at det sjelden eller aldri er tilfelle. Svarene er illustrert i figuren under.

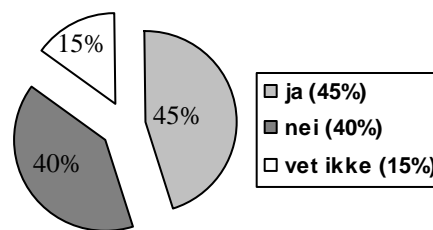
Figur 13. Er det riktig å si at informanter som er viktige for politiets arbeid, sjeldnere blir etterforsket (N=60)?

3.6.4.3 Tillatelse til å gjøre noe kriminelt i politiets tjeneste

45% av informantbehandlerne mener informanter bør kunne tillates å gjøre mindre kriminelle forhold når de utfører oppdrag for politiet⁵⁰. 40% mener dette ikke skal tillates, mens 15% er usikre og har ikke gjort seg opp noen mening om dette. Svarene er illustrert i figuren under.

Figur 14. Bør informanter tillates å gjøre mindre kriminelle forhold (eks. bruk av narkotika), for å opprettholde troverdigheten (N= 60)?

Når politiet ber informanter oppsøke miljøer for å fremskaffe informasjon, innebærer det at faren for involvering i kriminalitet er tilstede, noe som ifølge informantinstruksen ikke kan tillates. Mange synes dette er en form for dobbeltmoral, og nedenfor er noen uttalelser fra undersøkelsen som beskriver dette på en bra måte:

Vi dekker vår egen rygg, men i realiteten vet vi at ofte er de mest kriminelle informantene de som leverer tidsriktig og best informasjon. Opplever en viss dobbeltmoral her, men har aldri opplevd at informanten har sett dette som noe problem for dem (Informantbehandler i 10 år).

Det er litt dobbeltmoral fordi vi vet at informanten som regel gjør ulovlige ting i sin "tjeneste". Vi må si det for at vi ikke skal bli "tatt". Vi skal følge loven/instruksen men... (Informantbehandler i 5 år).

Det er et dilemma, og noe jeg ikke snakker om fordi jeg ikke har noe svar å gi. Vet det ikke går dersom vi ikke har "skylapper" på (Informantbehandler i 5 år).

I utgangspunktet er ikke dette bra, men ofte en nødvendighet for tilgang av opplysninger. Derfor vil en slik instruering dekke behandlernes rygg men ikke informantenes helse og velvære (Informantbehandler i 7 år).

3.6.5 Ledelse og kontroll

69% av informantbehandlerne mener at gjeldene retningslinjer for informantbehandling er tilstrekkelige, og ytterligere 22% mener at det "som regel" er tilstrekkelig med den reguleringen som finnes. Kun 8% synes at retningslinjene "av og til" eller ikke er tilstrekkelig

⁵⁰ I dagens regelverk er det bare polititjenestemenn som har mulighet til dette (NOU 1997:15: 83).

for å regulere informantbehandlingen. Av de som har besvart spørsmålet (N=28), mener 64% at reguleringen er bra og en nærmere konkretisering av dagens instruks, vil kunne hemme utførelsen av arbeidet. 36% mener at instruksene er for vag, at den kun er lagd for å ha ”ryggen fri” og at etikken bør vektlegges i større grad. Noen av svarene fra undersøkelsen beskriver de forskjellige oppfatninger av retningslinjene på en god måte:

Det vil være vanskelig å forholde seg til veldig rigide regler. Dette er bra balansert i dag. (Informantbehandler i 14 år)

Lover og regler er greie å forstå, men kan være problematiske å overføre til praktisk gjennomføring (Informantbehandler i 24 år)

Den nasjonale informantinstruksen er for vag. Beskriver bare de store hovedtrekkene. Instruksen bør fordypes i fagfeltet: les detaljer og fallgruver (Informantbehandler i 7 år)

Retningslinjene og instruksen er maksimalt hva som kan forventes med gjeldende regelverk, men lovene må endres SNAREST! (Informantbehandler i 10 år)

Utover at det er laget lokale informantinstrukser, er den formelle kontrollen av informantbehandlingen meget varierende i de forskjellige politidistrikter, noe som fremkommer i tabellen under:

Tabell 21. Hvordan kontrolleres informanttjenesten på ditt tjenestested (N=60)?

	Frekvens	Prosent av respondentene
Det er etablert en lokal instruks for informantbehandling	46	77%
Det er etablert et opplæringsprogram for informantbehandlere	19	32%
Ledelsen/ kontrollør er aktivt med på å planlegge føringen av den enkelte informant	14	23%
Alle som har informanter er testet med tanke på egnethet, integritet og kunnskapsnivå	6	10%
Regelmessig overordnet gjennomgang av informantporteføljen	5	8%
Finnes ikke noe kontroll	11	18%
Ikke svar eller vet ikke	14	23%
Totalt antall svar	115	

Over 90% av informantbehandlerne opplever av og til eller oftere å få tilbakemelding fra andre tjenestemenn. 60% opplyser at de av og til eller oftere får tilbakemelding fra informantveiledere eller ledere. 40% får sjelden eller aldri tilbakemelding fra ledere, og 30% har sjelden eller aldri hørt noe fra informantveilederen.

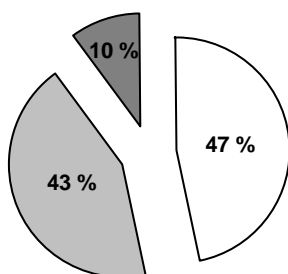
3.6.5.1 Registrering av informanter

I gjennomsnitt har informantbehandlerne i undersøkelsen tre informanter hver, og av disse er i gjennomsnitt 2,2 ikke registrerte. 75% av informantene er altså ikke registrert. Dette sier ikke noe om det totale antallet informanter, men sier noe om forholdstallet mellom registrerte og uregistrerte informanter som er i bruk. Det indikerer også mangel på oppfølging og kontroll fra politidistriktenes side.

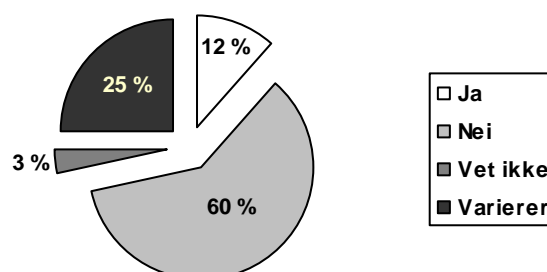
3.6.5.2 Tillit til ledelse og påtalemyndighet

Som nevnt i innledningen er effektiv kontroll avhengig av en viss kompetanse hos ledelsen. 43% av informantbehandlerne opplyser at de ikke mener den nærmeste ledelsen har nok kompetanse til å utnytte potensialet som ligger i bruken av informanter (figur 16). Når det gjelder tiltroen til påtalemyndigheten, er den enda dårligere. Kun 12% mener juristene generelt har den nødvendige kompetansen til å ivareta sikkerhet og juridiske problemstillinger, som dukker opp i forbindelse med straffesaker (figur 17).

Figur 15. Har den nærmeste ledelsen nok kompetanse til å utnytte potensialet som ligger i bruken av informanter (N=60)?

Figur 16. Har juristene tilstrekkelig med kunnskap om informantarbeid til å ivareta sikkerheten og juridiske problemstillinger, som eventuelt dukker opp i forbindelse med straffesaker (N=60)?

Som beskrevet i innledningen kan informantbehandlingen føre til lokale konflikter. Dette kan føre til at informantbehandlerne føler seg motarbeidet slik at arbeidet vanskeliggjøres. 22% opplyser at de i stor grad møter motstand, mens 48% opplyser at de til en viss grad opplever motstand og manglende forståelse for det arbeidet de gjør. 30% opplyser at de sjelden eller aldri har opplevd dette. Hele 62% har opplevd motstand eller manglende forståelse for informantarbeid fra politiutdannede ledere. 43% har opplevd det samme fra jurister, og 38% har erfaringer med at andre tjenestemenn ikke har hatt forståelse for det arbeidet som blir gjort med informanter.

4 DISKUSJON AV FUNNENE

4.1 Effektivitet og informanten

Ikke overraskende viser studiet at informanters effektivitet er avhengig av aksessen de har, og i hvilken grad vedkommende er motivert til å dele informasjonen med politiet. I tillegg vil indre og ytre belastninger informanten utsettes for være avgjørende for om bruken av vedkommende kan karakteriseres som effektiv. Det bør for øvrig nevnes, som også omtalt i metode kapitlet, at påliteligheten ved resultatene som dreier seg om informantene er usikre, fordi det er informantbehandlerens oppfatninger og ikke informantenes egne svar som blir undersøkt.

4.1.1 Informanters motivasjon er i stor grad av negativ karakter

Etter ”mulig å kontrollere”, er motivasjon den kvaliteten som informantbehandlerne mener er viktigst hos informanten. 46% opplyste at motivasjon var den, eller en av de, viktigste kvalitetene hos informantene, og hele 87% mener det er viktig å avdekke motivasjonen. Når det tilsynelatende er såpass stor enighet om at det er viktig å kjenne motivasjonen, kan det umiddelbart virke påfallende at kun 39% ”i stor grad” eller ”alltid” gjør dette. Årsaken kan være den enkeltes manglende fokus på å avdekke motivasjonen, eller det faktum at motivasjonen ofte er vanskelig å identifisere. Tar man med de som opplyser at de ”som regel” kjenner motivasjonen er for øvrig tallet oppe i 84%, noe som kan bety at informantbehandlere stort sett er flinke til å kartlegge motivasjonen til informantene. Det betyr imidlertid ikke at informantbehandlerne nødvendigvis har identifisert den rette motivasjonen. Som beskrevet i innledningen har det vært gjennomført noe tidligere forskning på informanters motivasjon, og i tabellen under gjøres en sammenligning mellom de forskjellige undersøkelsene.

Tabell 22. Sammenligning av forskjellige informant motivasjonsstudier

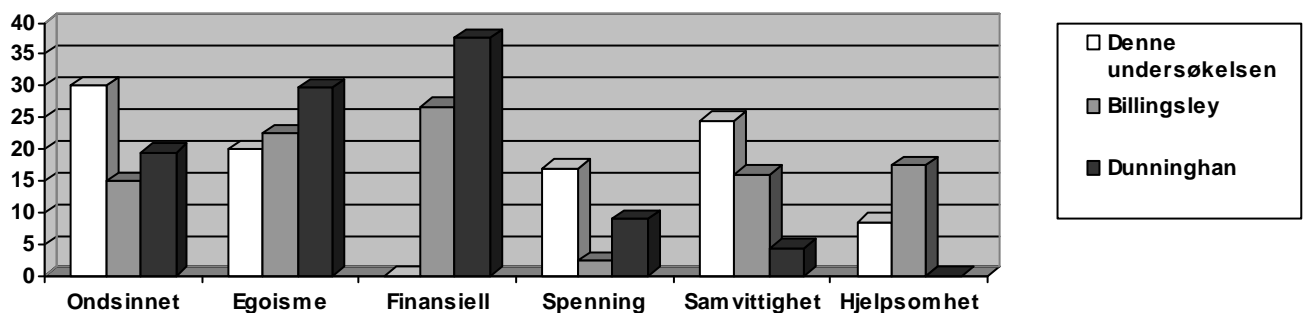
Motivasjon	Dunninghan	Billingsley	Denne undersøkelsen
Fortjeneste	148 (38%)	32 (27%)	
Håp om goder/ hjelp i fremtiden	72 (18%)	9 (7,5%)	23 (17%)
Håp om lavere straff (strafferabatt)	45 (11%)	18 (15%)	4 (3%)
Hevn	18 (5%)	15 (12,5%)	19 (14%)
Fjerne konkurrenter	59 (15%)	3 (2,5%)	21 (15%)
Sosial samvittighet/ gjøre opp for seg	18 (5%)	2 (2%)	19 (14%)
Misliker den type kriminalitet		17 (14%)	14 (11%)
Hjelpe politiet		9 (7,5%)	3 (2%)
Spenning/ utfordring/	34 (8%)	3 (2,5%)	23 (17%)
Ha en å prate med utenfor miljøet/ vennskap		8 (7%)	8 (6%)
Press fra politiet		4 (3%)	
Totalt antall svar	394	120	134

Den største forskjellen mellom motivasjonen oppgitt i denne undersøkelsen og de to andre, er fortjeneste. Dette er naturlig da det normalt ikke utbetales lønn til informanter i Norge. Til gjengjeld synes spenning (17%), ønsket om å gjøre opp for seg (14%) og kombinasjonen hevn og skade konkurrenter (30%) å være hyppigere motivasjon i norsk sammenheng.

Den store andelen som gir informasjon for å hevne eller skade konkurrenter er interessant med tanke på at informanter i stor grad benyttes opp mot narkotikakriminalitet. Halvparten (47%) mener at det er lettere å rekruttere informanter i narkotikamiljøet. Markedskreftene i narkotikamiljøene gjør med andre ord jobben til politiet enklere, fordi narkotikahandel ofte er preget av intens konkurranse i alle ledd (Fahsing og Gottschalk 2008: 180).

Ved å slå sammen kategorier etter form for motivasjon, kan en sammenligning synes lettere. Dette er gjort ved å lage seks kategorier etter formen for motivasjon. Skade konkurrenter og hevn er kalt for ondsinnet motivasjon, mens håp om goder (for eksempel redusert straff) eller å vri fokuset bort fra egen virksomhet betegnes som egoistiske. Finansiell motivasjon og spenning forklarer seg selv, mens samvittighet er et ønske om å gjøre opp for seg (anger), eller at den type kriminalitet mislikes. Hjelpsomhet er basert på et ønske om å hjelpe politiet eller å ha kontakt med en person utenfor miljøet (trygghet).

Figur 17. Kategorisering av motivasjon

Dersom man ser på diagrammet, kan man kalle de to kategoriene til venstre for negative motivasjoner og de to til høyre for positive motivasjoner. De to kategoriene i midten kan sies å være nøytrale. I Billingsley sin undersøkelse er motivene fordelt på 1/3 i hver kategori, mens det i denne undersøkelsen er 55% som er negative og 30% som er positive. Dunninghan og Norris har kommet frem til 50% negative og kun 4,5% positive.

Det kan være flere årsaker til at resultatene i de tre undersøkelsene er forskjellige. Billingsley benytter kun en form for motivasjon fra hver respondent, mens denne undersøkelsen og Dunninghan/ Norris har oppfordret til flere svar dersom det føles riktigere. I Dunninghan/ Norris sin undersøkelse er en rekke motivasjonskategorier fraværende, noe som gjør at en direkte sammenligning kan være vanskelig. Videre er Billingsley sin undersøkelse basert på svar fra informanter, mens de to andre baserer seg på svar fra informantbehandlere. Ved begge typer respondenter kan svaret være unøyaktig. Informantene selv kan oppgi mer "noble" former for motivasjon enn det som er reelt, mens informantbehandlerne kan ha avdekket gal motivasjon. I tillegg vil fraværet av motivasjonen "fortjeneste" i norsk sammenheng føre til en annen fordeling av motivasjonsformene. I og med at penger ikke brukes i noen særlig grad, vil andre motivasjonsformer være mer fremtredende.

Ved alle de tre studiene er informanter med negativ motivasjon vanlig. Det er ikke nødvendigvis slik at negativ motivasjon gir dårligere resultater, men det sier noe om verdigrunnlaget til informanten. Dersom motivasjonen er for å hevne seg eller oppnå fordeler på bekostning av andre, stiller det store krav til informantbehandlerens mulighet å kontrollere informanten. Det er viktig at politiet ikke blir et redskap som informanten benytter for å skade andre. Det er imidlertid klart at motivasjonen til informanter ofte vil ha en negativ karakter, noe politiet utnytter. Politiets bruk av informanter med negativ motivasjon kan derfor sies å være en uønsket, men tilsiktet konsekvens ved metodebruken.

78% av informantbehandlerne opplyser at de har opplevd endring i motivasjon hos informantene etter som samarbeidet utvikler seg. 12% opplyser at de sjelden eller aldri har opplevd at motivasjonen forandrer seg hos informantene, mens 10% aldri har tenkt over problemstillingen. I andre studier er det også foretatt studier av endringer i informanternes motivasjon, og Billingsley (1995) konkluderer med at informanter i stor grad forandrer motivasjonen i løpet av informantkarrieren.

For de tjenestemenn som ikke klarer å avdekke motivasjon, eller gjør seg noen tanker rundt motivasjonsendringer, kan det tyde på manglende kontroll med informantene. Dersom samarbeidet skal være produktivt, er det av avgjørende betydning at informantbehandleren er klar over motivasjonen, for å kunne lede og kontrollere informantene på best mulig måte (Billingsley 1995: 87).

4.1.2 Aksess bør vies mer oppmerksomhet

Som nevnt i innledningen betyr aksess hvordan informanten har fått kjennskap til det han informerer om. Graden av aksess er avgjørende med tanke på informasjonens kvalitet, fordi det sier noe om informantens nærhet til informasjonen. 40% av informantbehandlerne i undersøkelsen mener at aksess er den, eller en av de, viktigste kvalitetene hos informanten. Dette understrekes av at 77% av informantbehandlere som regel, eller oftere, er bevisste på om informasjonen som mottas fra informanter er direkte eller indirekte med tanke på graden av aksess. På lik linje med avdekking av motivasjon, vil det ikke si at informantbehandlerne alltid klarer å avdekke aksessen, men det opplyses i hvert fall at dette er i fokus.

Selv om de fleste informantbehandlere tilsynelatende er oppmerksomme på hvordan informanten har fått tak i informasjonen, er det en forholdsvis stor gruppe informantbehandlere som i liten grad er opptatt av informantens aksess. Ser man bort ifra de som ikke besvarte spørsmålet, opplyses det at en av fem i liten grad er bevisste på graden av aksess.

Som påpekt i innledningen ber politiet ofte informanter om å oppsøke situasjoner eller miljøer for og fremskaffe mer informasjon. Dette vil være å påvirke aksessen og innebærer at informanten kan havne i situasjoner hvor kriminalitet blir begått. Informanter skal instrueres i at de ikke har tillatelse til å gjøre noe straffbart, og dersom de blir tatt for å gjøre noe straffbart må de ta konsekvensene av dette (Politidirektoratet 2003b: pkt. 6.4). Det er ofte vanskelig for en informantbehandler å vite i hvilken grad informanten involverer seg med kriminalitet for å kunne fremskaffe informasjon til politiet, men det ville være naivt å tro at informantene ikke vil gjøre noe kriminelt når det er påkrevd i situasjonen. Informantbehandleren vil kunne dekke seg bak at han har instruert informanten dersom det går galt, men kan ikke fri seg fra sitt ansvar. Fra resultatene i undersøkelsen synes det som om det er enighet om at dette er form for dobbeltmoral. På den ene siden gis ikke informanter tillatelse til å begå straffbare handlinger, mens de på den annen side oppfordres til å bruke tid sammen med andre kriminelle. En konsekvens av samarbeidet med politiet kan altså være at informanten begår kriminalitet, noe som ikke er ønskelig, men i aller høyeste grad kan karakteriseres som tilsiktet.

4.1.3 Lav motivasjon eller dårlig aksess er årsaker til at samarbeid opphører

Vanskeligheter med å kontrollere informanten, dårlig informasjon, manglende troverdighet, og problemer med å få tak i informanten fremheves som årsak til at samarbeid opphører i 59% av tilfellene. Dette er forhold som på mange måter kan tilskrives forhold ved informanten, mens

28% av tilfellene skyldes politiet, som regel ved at informasjonen eller informanten aldri blir fulgt tilstrekkelig opp.

Ut ifra informantbehandlerens syn, er det altså informantene som oftest er årsak til at samarbeid opphører. Dette kan være tilfellet, men det kan også være slik at informantbehandlerne i mange tilfeller ikke selv ser de virkelige årsakene til at samarbeid opphører. Dersom en informant er vanskelig å få tak i, kan den egentlige årsaken for eksempel være at informantbehandleren ikke har gjort en god nok jobb med tanke på tillitsbygging, og at motivasjonen til informanten derfor er fraværende. Likeledes kan dårlig informasjon eller lite troverdighet skyldes at informanten ikke ønsker (motivasjon) å samarbeide, eller at han rett og slett ikke kan bidra med noe av interesse (aksess).

Dersom samarbeid opphører som følge av manglende oppfølging fra politiets side, vil dette ofte kunne tilskrives mangel på ressurser (se kapittel 4.6). Det kan også være at informantbehandleren ikke tar seg tid til å følge informantene opp (se kapittel 4.2.3) Uansett hva som er årsaken til manglende oppfølging fra politiets side kan det være demotiverende å bidra med informasjon som det aldri blir gjort noe med (Roberts 2004: 72), noe som kan føre til at informantene ikke lenger ønsker å bruke tid på og hjelpe politiet.

Om ”feilen” for at samarbeid med informanter opphører skyldes politiet eller informanten kan være sammensatt. Det som imidlertid synes klart er at mangel på motivasjon eller aksess har en betydning i de fleste tilfeller. Dette bekrefter resultatet i kapittel 3.1 hvor disse to ”kvalitetene”, sammen med muligheten til å kontroll, ble betegnet som de viktigste for informantene.

4.1.4 Sikkerheten til informantene er prioritert

49% av informantbehandlerne har opplevd at informanter har blitt utsatt for represalier, som følge av samarbeidet med politiet. Dette kan føre til at informanter ikke lenger tørr å samarbeide med politiet, noe som betyr at effektiviteten blir dårligere.

Ser man på hva som er årsak til at informanter har blitt ”avslørt”, synes det som om politiet er flinke til å tenke sikkerhet. Det er kun en informantbehandler som opplyser at informanter, ved å ha blitt observert i møte med politiet, har blitt utsatt for represalier, mens hele 42% av tilfellene opplyses å være at informanten selv har fortalt andre om sine tjenester for politiet. Dette resultatet må imidlertid ses i sammenheng med at det bare er informantbehandlere som er

spurt, og kan skyldes bevisst eller ubevisst fraskrivelse av ansvar for at informanter har blitt avslørt av andre i miljøet. Ved å innrømme at informanter har blitt utsatt for represalier som følge av at sikkerheten ikke har fått nok fokus, betyr at informantbehandlerne ikke har gjort jobben sin bra nok, noe som i seg selv kan være vanskelig å innrømme.

Selv om politiet tilsynelatende er flinke til å tenke sikkerhet, skyldes 17% av tilfellene hvor samarbeidet ble oppdaget at enkelte i miljøet klarer å resonere seg frem til at informanten samarbeider med politiet. Det kan tyde på at vedkommende har blitt bruk på en måte eller med en hyppighet som ikke ivaretar sikkerheten i tilstrekkelig grad. Vitne problematikken er også en utfordring, og 17% av tilfellene hvor informanter har blitt avslørt, skyldes at informant eller informantbehandler har måttet vitne i saken.

Andre resultater fra undersøkelsen, som kan være med på å understreke informantbehandlernes fokus på sikkerhet, er i hvilken grad de ikke bruker informasjon når det er risiko for at informanten kan bli avslørt. Hele 90% opplyser at de flere ganger ikke har fulgt opp informasjon fra informanter, fordi det er tvil om informantens identitet kan beskyttes. 20% opplyser også at de flere ganger har vært med på henlegge saker fordi det er mulighet for at informantens identitet kan bli avslørt.

Selv om svarene indikerer at politiet stort sett er flinke til å tenke sikkerhet, er det vanskelig å si noe om mørketallene. Vold og trusler vil tiltrekke seg myndighetenes oppmerksomhet, noe som fører til at det blir vanskeligere å drive "forretninger" (Korsell m.fl. 2005: 43). Dette kan medføre at informanter blir avslørt, uten at de av den grunn blir utsatt for represalier. På den annen side kan episoder politiet tror har vært represalier som følge av informantarbeid, bare være et oppgjør i det kriminelle miljøet, hvor den ene parten tilfeldigvis også var informant.

4.1.5 Lite fokus på informantenes velferd

Hele 60% av informantbehandlerne opplyser at de kun av og til eller sjelden føler plikt til å ivareta informantenes velferd. Sikkerhet og risikosituasjonen er kanskje den viktigste siden av velferdsspørsmålet, og fokuset informantbehandlere har på sikkerheten til informantene sammenfaller derfor dårlig med lite fokus på velferd.

Det kan imidlertid tenkes at en del av respondentene i undersøkelsen ikke så sammenhengen mellom velferd og sikkerhet når de besvarte spørsmålet, men i så fall betyr resultatet at de

fleste informantbehandlere kun av og til eller sjeldent bryr seg om hvordan informanten har det. Nettopp fordi informantbehandling er en kynisk metode i seg selv, bør informantbehandlere være mer opptatt av informantenes ve og vel enn det som er fremkommet i denne undersøkelsen. Informantbehandlerne har tross alt ansvaret for en person som brukes for å oppnå resultater. Politiet som etat er ikke tjent med at personer som hjelper til ikke får den nødvendige støtte. Det er ikke bare av forpliktelse ovenfor informantene politiet bør ivareta velferdsspørsmål. Det gir i tillegg politiet integritet, og desto bedre informanten blir ivaretatt, desto mer motivert vil vedkommende være til fortsatt samarbeid (Roberts 2004: 67).

Politiet er samfunnets maktapparat og bør signalisere positive verdier ut i samfunnet. Bruk av informanter er i seg selv noe negativt, ved at det oppfordres til å svike andre mennesker. Dette forsvares ved at ”sviket” er i samfunnets interesse, siden det ville være verre å ikke gjøre noe med problemet. Ved at informanten sviker og bedrar andre kan han utsettes for et stort psykisk press. Dårlig samvittighet og skyldfølelse ovenfor dem han gir informasjon om kan føles som en stor belastning. Når i tillegg redselen for å bli avslørt er til stede, sier det seg selv at politiet må være klar over hva informanten utsettes for. Både oppfordring til svik og presset informantene utsettes for, er av tilsiktet karakter, selv om de i aller høyeste grad er uønskede konsekvenser ved informantbehandlingen.

Det rettes i blant kritikk mot den kyniske måten politiet bruker informanter (Dunninghan og Norris 1998: 21, Maquire 1999: 325). Denne undersøkelsen gir et litt mer nyansert bilde, fordi mange informantbehandlere opplyser at de synes det er viktig å hjelpe informantene med og komme seg ut av den kriminelle løpebanen. Dette er for øvrig et gjentakende dilemma ved informantbehandling. Samtidig som målet er å innhente best mulig informasjon – noe som betinger kontakt med et kriminelt miljø, så er det politiets oppgave å hjelpe flest mulig ut av den kriminelle løpebane. 44% av informantbehandlerne har vært medvirkende til at informanter har klart å slutte med kriminalitet, noe som må sies å være en ønsket, men utilsiktet konsekvens ved informantbehandlingen.

4.2 Informantbehandlere og effektivitet

Informantbehandlere arbeider innenfor forskjellige fagfelt og informantbehandling er som regel bare en av mange arbeidsoppgaver for tjenestemannen. Det er derfor vanskelig å si noe om hvor mange polititjenestemenn som driver aktivt med informanter i Norge. Tar man utgangspunkt i at politidistriktene som er undersøkt er representative for resten av landet, er det

ca. 200 polititjenestemenn som kan kategoriseres som meget aktive informantbehandlere. Kvantitet sier ikke noe om kvaliteten på informasjonen som samles inn, men ut ifra tallmaterialet står disse 200 polititjenestemennene for halvparten av all informantinformasjon som skrives i datasystemet Indicia.

Av de 200 mest aktive informantbehandlerne er ca. 10 kvinner. Selv om det er flere menn enn kvinner i norsk politi, gir dette likevel en indikasjon på at det er svært få kvinnelige informantbehandlere. Dette er også konklusjonen i andre studier (Nemitz 2001: 104). Årsaken til dette kan være mange. Ut fra kriminalstatistikken er det langt flere menn enn kvinner som begår kriminalitet, og det er dermed flere potensielle mannlige informanter. Kvinnelige informantbehandlere kan imidlertid også ha informanter av motsatt kjønn, så det må finnes andre årsaker. En årsak kan være at kvinner ikke får mulighet til å arbeide på avdelinger som aktivt benytter informantbehandling som metode, for at de på en eller annen måte anses for uegnet. En annen årsak kan være forskjeller i verdigrunnlaget til kvinner og menn. Kan det være slik at kvinner generelt sett finner det etisk mer betenkelig å benytte informanter? Eller kan det være slik at kvinner er mer avhengig av tillit og gjensidig respekt med dem det samarbeides med (informantene)? I et studie fra Storbritannia kom det frem at kvinnelige informantbehandlere synes alminnelige samfunnsborgere, gjerne fra minoriteter eller etniske grupper, er bedre informanter enn personer involvert i kriminelle miljøer (Nemitz 2001: 104).

Tidligere studier av politiet har pekt på at polititjenestemenn mener det er viktig å være motivert for å lykkes i jobben (Gundhus 2006: 171), noe 35% av informantbehandlerne i denne undersøkelsen også opplyser. Når det gjelder informantbehandling spesielt, nevner polititjenestemenn evnen til å skape tillit, som det hemmelige våpenet (Roberts 2004: 151). Dette stemmer også med hva informantbehandlerne opplyser i dette studiet. Hele 77% trekker frem evnen til å skape tillit som en av de viktigste egenskapene til informantbehandleren.

I tillegg til å kunne skape tillit og være motivert, er høy moralsk standard det som opplyses å være blant de viktigste egenskapene til en informantbehandler. 57% opplyser at høy etisk og moralsk standard er blant de viktigste egenskapene til en informantbehandler. Resultatet sier imidlertid ikke noe om hva som ligger i begrepet "høy standard". I politidirektoratets rundskriv om *etablering av et nasjonalt informantregister* (2003: pkt 6), blir det også fremhevet at høy yrkesetisk standard er et særlig krav til informantbehandlere. Hva som ligger i dette begrepet forklares ikke nærmere, men det blir understreket at utførelsen av informantbehandling skal

være i tråd med informantinstruksen, bære preg av profesjonalitet og at det ikke skal kunne stilles spørsmål ved informantbehandlernes integritet. Rundskrivet beskriver ikke noe mer enn det som bør forventes av alle som arbeider i politiet, og høy etisk og moralsk standard er dermed ikke noe særegent for informantbehandlere, selv om dette blir nevnt som en av de viktigste kvalitetene til informantbehandlerne.

4.2.1 Mangelfull kontroll med informantene

62% av informantbehandlerne oppgir at det viktigste i informant – informantbehandler relasjonen er muligheten for kontroll. Dersom kontroll er umulig, vil informanten kunne styre politiets innsats, rettsikkerhetsmessige prinsipper kan bli utfordret, og informanten kan selv bli utsatt for fare. Mangel på kontroll setter altså effektiviteten av metoden på prøve, og resultatene i dette studiet tyder på at kontrollen til tider er dårlig.

Det er politiet som skal bestemme hva det skal jobbes med, og det stiller krav til både kontroll med informanten og informasjonen vedkommende bidrar med. 86% mener at informantene av og til eller ofte styrer det politiet tar tak i. På et annet spørsmål opplyser 83% av informantbehandlerne at det av og til eller ofte er vanskelig å kontrollere informanter med tanke på provokasjon.

Dersom informantene i stor grad styrer politiets virksomhet, kan det blant annet tyde på manglende planer og målsetting. Det å planlegge informantarbeidet på lenger sikt vil føre til at politiet har større kontroll med hva som skal prioriteres. Planlegging av enkeltmøter vil også gi politiet bedre forutsetninger til å bruke informantene på den mest hensiktsmessige måten, men 30% av informantbehandlerne i undersøkelsen planlegger kun ”av og til” eller ”sjelden” møtene med informantene sine. Dette harmonerer dårlig når kontroll vurderes som den viktigste faktor i forholdet mellom informant og informantbehandler.

I mange tilfeller er det informanter som i første omgang gjør politiet kjent med ”nye” kriminelle forhold, og selv om man i størst mulig grad må forsøke å planlegge bruken av informanter, er det likevel en kjensgjerning at politiet mener informasjon er ferskvare (Gundhus 2006: 210). Politiet må derfor i stor grad ta tak i det som til enhver tid foreligger av informasjon. Dersom politiet gjennom sin kontakt med informantene og andre kilder er flinke til å søke bekræftelser på det som kommer av informasjon, vil politiet ha større forutsetning for å kunne styre den videre innsatsen.

35% prosent av informantbehandlerne opplever at informanter av og til lyver for dem, mens 59% sjelden eller aldri opplever dette. 5% har aldri tenkt gjennom om informanter noen gang har løyet til dem. Så kan man selvfølgelig gå inn på spørsmålet om informantbehandlerne er naive, om dette gir et riktig bilde av virkeligheten, eller om informantbehandlerne er i stand til å avsløre at de blir løyet for. Til det siste kan det bemerkes at ingen studier indikerer at politifolk er flinkere enn andre til å avsløre løgn (Magnussen 2004: 191).

Årsaken til at informanter lyver opplyses i de fleste tilfeller å være at de vil skjerme egen virksomhet, og dermed ønsker å dreie politiets fokus over på andre. Dette harmonerer også bra med hva slags motivasjon informantene har, hvor hevn eller ønske om å skade konkurrenter ble oppgitt som hyppige former for motivasjon.

Det at informanter kommer med informasjon som ikke stemmer, stiller krav til informantbehandlerne. En rekke uønskede konsekvenser kan oppstå dersom feilinformasjonen ikke avsløres, som for eksempel urettmessig bruk av metoden og misbruk av ressurser. Det er en rekke forskjellige måter politiet kan søke å få bekreftet det informanten forteller. Kontrollspørsmål til informanten, kontroll av informasjon opp imot politiets registre, samt informasjon fra andre informanter er de mest vanlige måtene å søke bekreftelse (Madinger 2001: 133). Bekreftelser av informasjonen kan også komme gjennom observasjoner politiet selv gjør, ved bruk av undercover agenter, via kommunikasjonskontroll eller spaning⁵¹.

Som beskrevet i det innledende kapittelet er det viktig at informanten er bevisst på hva han ikke har lov til å gjøre i rollen som informant. Selv om informantinstruksen krever det, opplyser 20% sjelden om disse retningslinjene, og langt flere foretar ingen dokumentasjon av at dette er gjort. 40% skriver ingen arbeidslogg etter møter med informanter, noe som også er i strid med informantinstruksen⁵². Dersom informantbehandlerne i ettertid blir beskyldt for å ha unnlatt å opplyse om noe, eller for å ha gitt informanten tillatelse til å begå en straffbar handling, vil notoriteten kunne være avgjørende i forhold til en eventuell reaksjon ovenfor tjenestemannen.

⁵¹ Spaning på informanter i den hensikt å se hva de gjør for å sikre kontroll, må sies å være et ekstraordinært virkemiddel. Som regel vil dette gjøres dersom det reises tvil om informantens intensjoner (motivasjon) eller aksess. 27% av informantbehandlerne opplyser at de av og til har iverksatt spaning mot informanter i kontrolløyemed, mens 45% aldri har gjort dette.

⁵² Sannsynligvis er dette resultatet pålitelig i den forstand at det i hvert fall ikke er flere som følger instruksen. Det kan imidlertid være flere som ikke følger instruksen, men som unnlater å opplyse om dette for ikke å sette informantbehandlerne generelt i et dårlig lys.

Resultatene viser altså at på tross viktigheten av å kontrollere informantene, så synes dette å være noe mange informantbehandlere ikke tar hensyn til. Informantinstruksen legger føringer for hvordan kontrollen skal gjennomføres, men når så mange som fire av ti ikke skriver arbeidslogg, indikerer det at politidistriktenes rutiner er for dårlige.

4.2.2 Opplæring gir følelse av kompetanse

47% av informantbehandlerne i undersøkelsen hevder at de ikke har tilstrekkelig med kompetanse til å ha informanter, noe som i seg selv er betenkelig. Som nevnt i innledningen er det krav om å gjennomføre et opplæringsprogram for å kunne ha informanter, men politidistriktene har i varierende grad gjennomført dette (se kapittel 4.6.3.(1)). Det er få muligheter for kurs og videreutdanning innenfor dette fagfeltet i Norge. De fleste som oppgir at de har kurs (45%), har gjennomført grunnkurs for informantbehandlere eller veiledningskurs i regi av Politihøgskolen. Disse kursene har en ukes varighet. Et fåtall har gjennomgått kursing i utlandet og/eller i regi av forsvaret.

Erfaring gir åpenbart kompetanse, men det er ikke nødvendigvis slik at lang erfaring gjør utførelsen av arbeidet noe bedre av den grunn. Dessuten vil en som har holdt på lenge med informantbehandling ofte ha mer opplæring enn en som ikke har holdt på så lenge. Ingen av de selvlærte informantbehandlerne opplyser at de har følelse av tilstrekkelig kompetanse, selv om erfaringen er lang. I motsetning til de uten kurs, har det store flertallet av informantbehandlere med kurs en følelse av at de har tilstrekkelig kompetanse til å behandle informanter. Blant de som kun har opplæring fra andre tjenestemenn, er det et skille mellom de som har mer eller mindre enn fem års erfaring. Ni av ti med fem år eller mindre erfaring føler de ikke har tilstrekkelig med kompetanse, mens det for gruppen med mer enn fem års erfaring er motsatt.

Informantbehandlerne mener altså at utdanning er viktigere enn erfaring når det gjelder følelsen av egen kompetanse. Det er liten tvil om at opplæring i informantarbeid er viktig for at arbeidet skal bli utført etter en tilfredsstillende standard, noe også Europol (2005: 11) poengterer. På lik linje med annen forskning, viser dette studiet at informantbehandling som fag er krevende, og at utdanning må prioriteres for at tjenestemenn skal bli trygge og ha den nødvendige kompetanse for å bruke metoden effektivt. For noen år siden ble det lagt frem forskningsresultater som konkluderte med at norsk avhørspraksis ikke holdt mål, og at det var behov for riktig opplæring. Dette vil også gjelde for informantbehandling. *Erfaring er vel og bra, men stokes kursen ut i feil retning, uten opplæring, korreksjon, refleksjon eller kritisk*

tenkning underveis, er det en reel fare for at erfaringen kan befestes misforståelser slik at de til slutt fremstår som sannheter (Rachlew 2003: 400).

4.2.3 Informantbehandlerens arbeidssituasjon

Det er stor variasjon mellom informantbehandlere på hvor mye av arbeidstiden som brukes på informanter, men halvparten (52%) mener at de av og til eller sjelden har tid til å følge opp informantene sine. Dette skyldes i hovedsak andre jobbrelaterte oppgaver (80%). Samtidig hevder 35% at mer tid til informanter, er det som vil effektivisere informantbehandlingen mest. Enkelte tjenestesteder har plukket ut personell som kun skal arbeide med informanter, mens det vanlige er at informantarbeid er en av mange andre arbeidsoppgaver, noe som ofte fører til at andre arbeidsoppgaver går foran. Personell som jobber med informanter må skjermes, slik at de ikke blir dratt inn i arbeidsoppgavene, som følger etter at kriminalitet er avdekket. Dersom personellet ikke vernes, blir de på en måte offer for egen suksess, og dratt inn i det reaktive arbeidet (Maguire og John 1995: 3, 42)⁵³. I faglitteratur (Roberts 2004: 72) blir det påpekt at mange polititjenestemenn føler et press om å gjennomføre informantmøter raskt, for deretter å komme seg tilbake til andre pålagte arbeidsoppgaver.

Det å ha ansvaret for informanter innebærer som regel at man må være tilgjengelig utover normal arbeidstid. Grunnen til dette er naturlig nok at informantene styres av andre forhold enn informantbehandlerens arbeidstid. Det at informantbehandlere bruker mye av fritiden på informanter, blir som regel ikke kompensert fra arbeidsgiver. Dette kan føre til misnøye, og i løpet av 2008 har informantbehandlere i en rekke distrikter lagt igjen tjenestetelefonen på jobb etter endt arbeidsdag. Informantene får da ikke tak i informantbehandlerne, noe som igjen betyr at politiet kan miste tidskritisk informasjon. Resultatene fra første halvår 2008 gir også en indikasjon på dette. Selv om ikke alle informantbehandlerne i de fem politidistriktene som er undersøkt legger igjen telefoner på jobb, har det vært en nedgang av antall alvorlige narkotikasaker på ca. 33% første halvår av 2008. Ser man utelukkende på de politidistrikter hvor informantbehandlere har lagt igjen tjenestetelefoner, er nedgangen betydelig høyere. Dette, i tillegg til at informantbehandlerne opplyser at de i gjennomsnitt har fire telefonsamtaler med informanter på fritiden hver uke, indikerer at informantbehandlerens arbeid på fritiden har betydning for resultatene i denne type saker.

⁵³ Det er imidlertid viktig at de polititjenestemenn som kun er ansvarlig for å avdekke nye straffesaker har forståelse for arbeidet til de etterforskere som skal etterforske saken videre. Det kan derfor være fornuftig at informantbehandlere som i hovedsak står for produksjon av nye saker også får erfaring med etterforskeres arbeidsoppgaver, slik at de blant annet er inneforstått med hva som kreves for å ta en sak til retten.

Informantbehandling er altså en 24 timers jobb, og informantbehandlerne som legger igjen telefon på jobb etter endt arbeidstid mener at belastningen ved å være tilgjengelig bør kompenseres. Enkelte politidistrikter har innført kompensasjon for dette merarbeidet, men mange distrikter har foreløpig valgt å ikke kompensere merarbeidet til informantbehandlere. Dette fører til ulikheter distriktene imellom, og motivasjonen hos dem som ikke blir tilkjent kompensasjon kan reduseres, noe som igjen vil påvirke effektiviteten.

Informantbehandleres valg av ikke å være tilgjengelig etter endt arbeidstid må løses. Ikke fordi resultatene til politidistriktene blir dårlige, men fordi dette er et spørsmål om sikkerhet for informantene. Dersom informantene ikke alltid har mulighet til å få tak i informantbehandlerne, bør de ikke gis oppdrag, fordi det kan skape situasjoner hvor informantene kan sette seg i unødig risiko.

4.2.4 Informantbehandlere utsettes for ”press”

Resultatene viser at informantbehandlerne opplever mye stress i forbindelse med informanttjenesten, noe som er en uønsket konsekvens av informantbehandlingen. Dette skyldes forskjellige forhold, som ønske om å prestere, unngå å bli stilt i et dårlig lys ovenfor kollegaer og ledelse, unngå å miste tilliten hos informanten og eventuell skyldfølelse ved å misbruke ressurser dersom tiltak iverksettes på bakgrunn av informantinformasjon.

Det kan være naturlig å tenke seg at informantbehandlere, som opplever mye stress, vil vegre seg for å initiere enkelte saker i frykt for å være ”ansvarlig” for eventuelt misbruk av ressurser. Undersøkelsen viser også at 10% av informantbehandlerne, en eller flere ganger, har unnlatt å starte opp saker, fordi de ikke ville risikere å misbruke ressurser.

Halvparten (50%) føler av og til eller oftere skyldfølelse for å ha misbrukt ressurser dersom informantopplysningene viser seg å være gale. Svarene kan tolkes som at det er høy grad av ansvarsfølelse og sterkt ønske om suksess i denne gruppen av polititjenestemenn. Det samme resultatet finner man nok også i mange andre grupper i politiet, så det er vanskelig å si om dette er spesielt for informantbehandlere. Høy grad av skyldfølelse og høy belastning i form av stress i frykt for å mislykkes, kan imidlertid også være faktorer som gjør at det kan være fristende å ty til ”juks”. Juks i denne sammenheng kan være å bruke informantene på en ulovlig måte, ved for eksempel å fremprovosere straffbare handlinger.

Nesten alle (95%) informantbehandlerne føler av og til frustrasjon over at informantinformasjon de samler inn ikke brukes. Dette fører til at 93% av informantbehandlerne av og til eller oftere føler at troverdigheten svekkes ovenfor informantene, når informasjonen de bidrar med ikke benyttes.

Som beskrevet i innledningen er informantbehandlere utsatt for å havne i konflikter med andre tjenestemenn på egen og andre avdelinger, noe som ikke er ønskelig og heller ikke tilsiktet fra informantbehandlerne side. Majoriteten av informantbehandlere (70%) har opplevd motstand eller manglende forståelse for informantarbeid fra andre i politiet. Årsaken til dette kan være at noen føler seg holdt utenfor, at informasjon ikke blir delt med andre eller uenighet om goder gitt til informantene. Tjenestemenn som føler seg holdt utenfor, og ikke kjenner alle detaljer i saken de holder på med, kan skape dårlig stemning. Et usunt konkurranseforhold vil også være grobunn for konflikt, og beskyldninger om uetisk opptreden eller beskyttelse av informanter kan følge av dette. Dersom det er mye konflikter i forbindelse med informanter, vil tilliten tjenestemenn imellom svekkes, noe som igjen vil kunne påvirke effektiviteten.

4.3 Effektivitet i innsamlingsfasen

Grunnlaget for effektiv informantbehandling gjøres i innsamlingsfasen, fordi det er her kontroll og kommunikasjonen mellom informant og informantbehandler foregår. Som beskrevet i innledningen er rekruttering og belønning to viktige elementer i innsamlingsfasen, men resultatene i undersøkelsen indikerer at det kan stilles spørsmål ved hvordan dette gjøres.

4.3.1 Hvor frivillig er informanten?

I Politidirektoratets definisjon av en informant, blir det poengtert at *opplysninger skal gis frivillig*. Dette anses som en selvfølge i et demokratisk land, og setter på mange måter rammene for hva politiet kan gjøre for å tilegne seg informasjonen de ønsker. Det er åpenbart at tvang og trusler⁵⁴ ikke kan benyttes, noe som heller ikke vil være en god start på en informant – informantbehandler relasjon. Men hva ligger det egentlig i betegnelsen *frivillig*?

90% av informantene blir rekruttert i forbindelse med pågripelse eller avhør. Settingen er altså kjennetegnet ved at det er en situasjon som vedkommende ikke selv har kontroll over, og hvor den videre behandlingen av deres egen sak er avhengig av politiets arbeid. Følelsen av å være

⁵⁴ Påtaleinstruksen § 8-7 som regulerer avhør av vitner, fastslår blant annet at løfter, uriktige opplysninger, trusler eller tvang ikke må brukes.

hindret fra kontakt med omverdenen og usikkerheten på hva de har i vente, vil i mange tilfeller kunne føre til frustrasjon og frykt. Dersom det i en slik situasjon gis et tilbud om et samarbeid for å lette på situasjonen, kan det føre til at en person, som ellers aldri ville gitt informasjon til politiet, føler seg mer eller mindre presset til å samarbeide⁵⁵. Ønske om mildest mulig behandling, og eventuelt å komme seg ut av politiets varetekt, vil i mange tilfeller være motivasjonen som trengs for å la seg rekruttere som informant. Informantbehandleren har ved å komme med forslag, som for mange vanskelig kan avfeies, stor makt over den potensielle informanten. Informantbehandleren kontrollerer det neste steget i samarbeidet. Motivasjonen til informanten er håpet om mildere behandling (lavere straff, løslatelse, fremtidig hjelp), men det er politimannen som kommer med forslaget som skaper motivasjonen. Makten kan dermed lett brukes til å skape et avhengighetsforhold, noe Dunninghan og Norris (1996) hevder at politiet søker å utnytte.

I undersøkelsen kommer det frem at det benyttes forskjellige former for manipulasjon og bedrag i rekrutteringsarbeidet. Kun en person opplyser å ha benyttet økonomiske strategi i forbindelse med rekruttering, mens instrumentelle, informative og emosjonelle strategier blir benyttet i varierende grad. Av instrumentelle strategier opplyser to informantbehandlere (3%) å bevisst ha forlenget oppholdet i arresten for å ”myke opp” den potensielle informanten, mens 65% opplyser å ha inngått uformelle avtaler som for eksempel lovnad om å hjelpe informanten, dersom vedkommende først gir informasjon av interesse for politiet. Den mest klassiske informative strategien er å gi utrykk for at det er informantbehandleren som klarer å få informanten ut av varetekt eller og henlegge saker, noe 48% opplyser å ha gjort. Av teknikker for å spille på det medmenneskelige, de såkalte emosjonelle strategiene, har 65% benyttet seg av å gi røyk og kaffe for og ”nærme seg” den potensielle informanten, mens 58% har kjørt vedkommende hjem etter at han har sluppet ut av arresten.

Graden av bedrag og manipulasjon i de forskjellige teknikkene som benyttes kan diskuteres, og mens noen er direkte ulovlige, er andre hjemlet i rettspraksis. I hvilken grad polititjenestemenn selv er klar over at de benytter manipulative strategier er imidlertid usikkert. I mange tilfeller er antagelig strategiene overført fra eldre til yngre tjenestemenn, som ”den riktige” måten å rekruttere nye informanter, uten at det har vært noe diskusjon rundt dette.

⁵⁵ På tidligere kurs i etterforskning av narkotikasaker trinn 2 (Politi høgskolen 11.06.02), og på kurs for informantbehandlere og kontrollører (Oslo PD 22.08.02), har det blitt påpekt at man skal utnytte situasjonen der potensielle informanter er mest sårbare. Som eksempler på slike situasjoner trekkes det frem perioden rett etter pågrepelse, under avhør eller når man har mulighet til å sette personen i ”gjeld” til tjenestemannen.

Informantbehandlere benytter seg altså av forskjellige strategier for å manipulere potensielle informanter til å samarbeide. Denne manipulasjonen foregår når potensielle informanter er under kontroll av politiet, og det fører diskusjonen tilbake til spørsmålet som ble stilt ovenfor – er valget informantene tar frivillig? Svaret vil antagelig være at i mange tilfeller er det ikke det.

Flere forskere (Greer og South 1998: 43, Dunninghan og Norris 1998: 25) konkluderer med at rekruttering av informanter bare bør være på bakgrunn av frivillighet, uten at politiet benytter seg av press eller bedragerske metoder. Videre hevdes det at rekrutteringsprosessen ideelt sett burde vært meklet frem via forsvarsadvokater, og deretter formalisert gjennom en skriftlig kontrakt. På grunn av sensitiviteten er det en oppfatning i politiet at en hvilken som helst forsvarsadvokat ikke kan være med på rekrutteringsprosessen, noe som muligens også er tilfellet. Diskusjonen er forøvrig nærmest fraværende innad i politiet, men det at forskere bringer temaet på banen er imidlertid tankevekkende og viser alvoret i situasjonen.

Selv om bedrag og manipulasjon er noe som vanskelig kan aksepteres, er det enkelte som hevder at bedrag og manipulasjon er nødvendig for å lykkes i rekrutteringsarbeidet. Roberts (2004: 145) går så langt som å si at en informantbehandlers jobb er å manipulere, dersom de selv kan leve med det. Uansett synet man har på manipulasjon, er det åpenbart at manipulative og bedragerske strategier er en uønsket, men tilsiktet konsekvens ved informantbehandling.

4.3.2 Informantbehandling er en byttehandel med kriminelle.

Belønning er i seg selv en uønsket konsekvens ved informantbehandling, men likefullt et tilsiktet virkemiddel for at informanter i det hele tatt skal være villig til å gi fra seg informasjon. Som påpekt i innledningen skal informanter kun belønnes når det er *nødvendig* og informasjonen er *forholdsmessig* vurdert mot det samfunnsøkonomiske den representerer. I Norge skal belønningen, som beskrevet i innledningen, normalt være redusert straff i vedkommendes egne straffesaker. I ekstraordinære tilfeller kan det betales for informasjon med inntil 15000 kroner.

Det er flere argumenter for ikke å belønne informanter. Belønning, som kan motivere til å gi informasjon, kan også motivere personer til å gi uriktig informasjon. I tillegg kan belønning for informasjon føre til at det blir stilt spørsmål om informantens troverdighet, og bevisverdien vil dermed kunne betviles. Informantbehandling dreier seg imidlertid på mange måter om en byttehandel, og det er viktig å innse at informantbehandling vanskelig kan utøves uten å gi noe

i retur til vedkommende som ofte utsetter seg selv for fare ved å bistå politiet. 77% av informantbehandlerne synes at informanter bør belønnes for arbeidet de utfører for politiet.

Politiet har som nevnt innledningsvis begrensede muligheter til å belønne informanter, og 80 prosent opplyser at de ofte ikke kan tilfredsstille de krav informantene kommer med. Det blir også benyttet en del belønningsformer som vil kunne sette den alminnelige rettsfølelsen på prøve. De norske retningslinjene som skisserer at belønningen normalt vil være påstand om redusert straff i vedkommendes egne straffesaker, kan også være med på å skape reaksjoner. De beste informantene er kriminelle, og det kan føles urettferdig at kriminelle blir gitt goder i forhold til kriminalitet de selv har begått, selv om de samarbeider med politiet.

I mange land det er vanlig å sammenligne oss med er belønning mer vanlig. I Europol beskrives informantbelønning som penger, gjenstander eller andre fordeler som blir gitt i forbindelse med informasjonsbidrag til politiet (Europol 2005: 22). Muligheter for å belønne informanter blir sett på som et krav for å kunne drive med effektiv informantbehandling. I tillegg til mindre lojalitet fra informantenes side, og at potensielle informanter ikke tar kontakt med politiet, vil manglende mulighet til å belønne informanter kunne føre til at informantbehandlere blir satt i en posisjon hvor de må gi løfter de ikke kan holde. Dessuten kan mangel på belønningsmuligheter føre til andre og mindre kontrollerte former for belønning (Europol 2005: 11, Cooper og Murphy 1995).

Det er altså forskjell på reguleringen av vederlag til informanter i Norge, og andre land som er tilsluttet Europolsamarbeidet. Reguleringen som er i Norge kan virke naiv. Dersom man ønsker å benytte seg av informanter, må man også være realistiske. Informantbehandling dreier seg som sagt i stor grad om gjensjelsprinsippet ”jeg gjør noe for deg, og du får noe av meg”. Informantene må føle at de får noe igjen for det de risikerer ved å gi politiet informasjon. Internasjonale studier har dessuten pekt på at autorisasjon til å gi informantene små påskjønnelser over tid, vil kunne medføre at man klarer å holde lenger på dem (Maguire og John 1995: 29). På den annen side har enkelte forskere pekt på at det feilaktig blir trodd at en økning i betaling til informanter vil gi større suksess (Billingsley 1995: 94).

Å hjelpe til med sosiale problemer er den formen for ”belønning” som de fleste informantbehandlere (88%) har opplyst som vanligst. I forhold til informantenes egne straffbare forhold er dette også uproblematisk, og noe informantbehandlerne stort sett kan gjøre

uten at det vil skape noen negative reaksjoner. Kritikken som eventuelt kan rettes mot denne formen for ”belønning”, er at hjelpen kan karakteriseres som instrumentell omsorg. Det vil altså si at informanten kun får hjelp fordi politiet mottar noe i retur, og ikke fordi politiet av omsorgsmessige hensyn ønsker å hjelpe til.

78% prosent har dekket utgifter informantene har hatt i forbindelse med hjelpen de har gitt til politiet. Dette dreier seg om utgifter som går til å dekke telefon, transport og liknende. Informantinstruksen (Politidirektoratet 2003b) er for øvrig tilbakeholden med å åpne for utbetalinger av denne karakter, og påpeker at opplysningene skal ha vært av avgjørende betydning for etterforskningen, og kriminaliteten må kunne bedømmes som et alvorlig samfunnsproblem. Selv om det gis slike begrensninger, er dette en vanlig måte å ”belønne” informanter, noe undersøkelsen også viser.

Det er også forholdsvis vanlig å hjelpe informanter med soningsforhold, noe 60% opplyser å ha gjort. Informantens ønske om soningssted og tidspunkt, er noe det viser seg at informantbehandlerne til en viss grad kan gjøre noe med. Informantbehandlerne påvirker med andre ord domskontor og kriminalomsorgen til å endre oppsatt soningsplan for vedkommende informant. Selv om ikke domspremissene blir påvirket, kan enkelte oppleve dette som negativt, fordi en polititjenestemann bruker sin posisjon til å gi en lovbrøyer fordel.

23% opplyser at de har hjulpet informanter til å komme ut av varetekt. I følge rundskriv kan ikke dette benyttes som vederlag (Riksadvokaten 2003). Lovnad om hjelp i fremtidige saker er også en tvilsom ytelse, fordi informantbehandleren i ikke har myndighet til å love noe som helst. 8% opplyser å har lovet å hjelpe informanten i fremtidige saker, mot at vedkommende velger å samarbeide med politiet.

I Norge brukes det i liten grad økonomiske påskjønnelser til informanter, men som undersøkelsen viser har 25% av informantbehandlerne gitt en slik belønning. Dette kan forsvares ved for eksempel å gi en godtgjørelse for tapt arbeidsinntekt (Politidirektoratet 2003b: pkt 7). Redselen for at informanter skal provosere frem straffbare handlinger for å tjene penger, og at det offentlige på den måten ”finansierer” ny kriminalitet, er noe av årsaken til at betaling ikke skjer. Det er imidlertid gjort undersøkelser på dette, og økonomisk betaling for informasjon vil i de fleste tilfeller ikke føre til økt risiko for andre former for kriminalitet, eller true publikums tillit og upartiskheten til rettssystemet (Cooper og Murphy 1995: 10).

Cooper og Murphy (1995) peker altså på det samme som Europol (2005). Andre former for belønning gir mindre mulighet for kontroll. Ved å gi informanter goder i rettssystemet når de selv har gjort noe galt, vil kunne skape reaksjoner fra publikum. Det synes på mange måter mer ”redelig” å betale for den jobben informantene gjør i form av en kompensasjon der og da⁵⁶. Blir informantene tatt for et straffbart forhold vil de ikke få noe hjelp, og må svare for dette på lik linje med alle andre. På den måten blir også sjansen for å bli avslørt mindre, fordi informantbehandleren slipper å involvere andre i prosessen med å ”hjelp” informanten.

4.4 Effektivitet i evalueringsfasen

Når informasjon skrives inn i politiets etterretningsregister (Indicia), skal den som beskrevet i innledningen evalueres etter 4x4 systemet. Etter at informasjonen er evaluert må den, som beskrevet i kapittel 1.2.2 om etterretningsprosessen, rapporteres videre for å kunne brukes effektivt. Dersom evalueringen er unøyaktig eller feil, kan det føre til at informasjon blir feiltolket eller tillagt for lite eller for stor betydning, noe som kan føre til lavere effektivitet av informantbehandlingen.

4.4.1 Evaluering av informasjon kan forbedres

Dersom informantbehandlerne ikke er bevisste på hva slags aksess informanten har, kan evalueringen av opplysningenes holdbarhet bli feil. Likeledes vil sviktende kunnskap om informantens pålitelighet kunne føre til at kildekoden blir feil. Det betyr at evalueringen blir gal, og opplysningene kan bli tillagt større eller mindre troverdighet enn det som er reelt, noe som igjen kan bety lavere effektivitet.

Hele 40% av informantbehandlerne mener at 4x4 systemet ikke er godt nok til å evaluere informasjon fra informanter. En av årsakene til misnøyen med evalueringssystemet kan være at graderingsmulighetene er for få. Umiddelbart kan man tenke seg at et system med færre muligheter for klassifisering gjør det enklere for den som foretar evalueringen, men i realiteten blir det også færre valgmuligheter, noe som gir dårligere nøyaktighet. Det er liten tvil om at nyanser kommer bedre frem ved flere muligheter til graderinger, og 4x4 systemet har for eksempel ikke en egen gradering for om man tror opplysningene kan være uriktige. På den annen side kan dette også være en fordel, fordi man sannsynligvis ikke bruker tid på opplysninger man selv tror er uriktige.

⁵⁶ I Sverige er vurderingen av hva slags økonomisk belønning som gis til informanter knyttet opp mot en vurdering av informasjonens kvalitet og kvantitet, lovbruddets art og grovhet, informantens arbeidsinnsats og informantens risiko (NOU 1997/15: 87).

Svakheten ved 4x4 systemet kan best illustreres ved å se på andre systemer for informasjonsevaluering. Engelsk politi bruker et 5x5 system (John og Maguire 2007: 206), og NATO benytter seg av et 6x6 system (NATO 2003). I tabellen under er disse tre systemene satt opp mot hverandre for å vise forskjeller og likheter.

Tabell 23. Sammenligning av forskjellige klassifiseringssystemer

4x4 (norsk politi)	5x5 (engelsk politi)	6x6 (NATO standard)
Evaluering av kildens pålitelighet (kildekode)		
A– Pålitelig	A–Always reliable	A- Completely reliable
B– Vanligvis pålitelig	B– Mostly reliable	B- Usually reliable
C– Vanligvis ikke pålitelig	C– Sometimes reliable	C- Fairly reliable
X– Påliteligheten kan ikke vurderes	D– Unreliable	D- Not usually reliable
	E– Untested source	E- Unreliable
		F- Reliability cannot be judged
Evaluering av opplysningenes holdbarhet (opplysningskode)		
1– Sann	1– Known to be true without reservation	1- Confirmed by other source
2– Opplysningene er kjent av kilden personlig	2– Known personally to source but not to officer	2- Probably true
3– Opplysningene er ikke kjent av kilden personlig, men styrkes av andre opplysninger	3– Not personally known to source but corroborated	3- Possible true
4– Informasjons-troverdigheten kan ikke vurderes	5– Suspected to be false or malicious	4- Doubtful
	4– Cannot be judged	5- Improbable
		6- Truth cannot be judged

Gradering av opplysningenes holdbarhet er gjort på to forskjellige måter. Natoversjonen vurderer det utelukkende ut fra annen informasjon som foreligger, mens den norske og engelske versjonen vurderer det ut fra en samlet vurdering av kildens aksess og bakgrunnsinformasjon. Det å vurdere informasjonen ut i fra aksess, slik det norske og engelske politiet gjør, blir på mange måter en ny vurdering av informantens troverdighet. Selv om informanten forteller at han har sett noe, kan det være uriktig. Det vil derfor være lettere å evaluere informasjonen ut fra opplysninger man allerede besitter, slik NATO systemet tar høyde for. Dette understrekes av minnepsykologisk forskning, som understreker at troverdige personer kan ta feil, og at hukommelsen deres kan være upålitelig (Magnussen 2004: 18).

Også ved gradering av kildens pålitelighet synes det klart at 4x4 systemet gir mindre rom for nyanser enn de to øvrige systemene. A, som er den høyeste graderingen, skal være forbeholdt kilder hvor troverdigheten ikke kan betviles. Kravet er høyt, og en politimann vil i utgangspunktet være en A kilde (Thoresen, Dyhre og Frøysa 1997: 20). Informanter vil således aldri kunne bli en A kilde, og ser man da bort ifra kilder som ikke kan evalueres, gir 4x4 systemet kun to muligheter for evaluering. Dette kan føre til en unøyaktig evaluering, og flere evalueringsalternativer vil ofte kunne være mer presist.

71% av det som skrives i Indicia har blitt evaluert til å være kjent av informanten personlig (2). Det vil si at mesteparten av informasjonen som skrives vurderes til å være førstehåndskunnskap, og dermed av relativ høy troverdighet. Samtidig, som beskrevet i kapittel 4.1.2, opplyses det at en av fem informantbehandlere i liten grad er bevisste på graden av aksess, noe som betyr at mye informasjon i Indicia kan ha fått en gal evalueringskode.

4.4.2 Informantene blir sjelden evaluert

Et annet problem ved graderingen av informanters pålitelighet er hvordan denne evalueringen skal gjennomføres. Norsk politi har i dag ingen uttalte rutiner for dette. Når informasjon skrives i Indicia, graderes som sagt informanten med en kildekode. Er ikke informanten brukt tidligere, skal vedkommende graderes som X – informasjonen kan ikke vurderes. Utover dette finnes det ingen standardiserte retningslinjer, så spørsmålet blir hvor mye informasjon informanten må bidra med for at vedkommende skal få en annen gradering? Videre vil det være et spørsmål om hva som kreves for de forskjellige graderingene. Skal informanten graderes til B dersom mer enn 50 prosent av det han rapporterer er pålitelig? I dag er det opp til den enkelte å gjøre en gradering når informasjonen skrives, og hva som ligger i graderingen vil følgelig variere.

Internasjonal forskning har konkludert med at det i mange tilfeller er et manglende system for å evaluere informanters effektivitet (Maguire og John 1995: 50). Informanter bør evalueres med tanke på hva de har bidratt med av opplysninger, og eventuelle resultater som er oppnådd som følge av dette. Det må med andre ord være et visst antall ganger informanten har kommet med informasjon, slik at man har et grunnlag for å vurdere kvaliteten på informasjonen. Informasjonen må sammenstilles med annen kjent informasjon, og det må være en nøktern vurdering. Vurderingen av informasjonens kvalitet er for øvrig tidvis vanskelig, fordi mye informasjon er ferskvare og ikke kan kontrolleres opp mot annen informasjon.

Evaluering av informanter kan være krevende på grunn av alle mulige feilkilder og manglende mulighet til å kontrollere informasjonen. Det er likevel viktig at dette arbeidet gjøres, og at en ”utenforstående” har det endelige ordet når graderingen gjøres. I retningslinjene fra Europol (2005: 13) tillegges informantkontrolløren et spesielt ansvar for denne evalueringen.

Det er kun fem (8%) informantbehandlere som opplyser at det foregår en regelmessig gjennomgang av informantporteføljen i distriktet, og på spørsmål om det gjøres en systematisk evaluering av informanter med bakgrunn i kvaliteten på den informasjonen de har kommet med, opplyser kun to (3%) personer at det regelmessig gjøres. Selv om evalueringen av informanter ikke er tilfredsstillende ut i fra dagens praksis, er det imidlertid stor enighet om at det bør innføres rutiner som tar tak i dette.

4.4.3 Formidling av innsamlet informasjon kan bli bedre

Selv om over 90% av respondentene er fornøyd med Indicia, rapporteres informasjonen som samles inn i varierende grad. 18% opplyser at de alltid rapporterer informasjonen som samles inn, mens 15% opplyser at de kun av og til eller sjelden gjør dette. Det vil si at de, som beskrevet i innledningen, er ueffektive i etterretningsprosessen.

Årsaken til at informasjon ikke blir skrevet i Indicia er først og fremst mangel på tillit intern i politiet (45,5%). Betyr det at tilliten intern i politiet er lav? Eller er det kun informantbehandlere som er skeptiske til hvordan informasjonen de fremskaffer blir brukt? Tallene sier antagelig lite om tilliten hver enkelt har til andre i politiet, men det gir en indikasjon på at ikke alt er som det bør være. Bevisst misbruk eller lekkasje av informasjon forekommer sannsynligvis i en såpass stor organisasjon som politiet, men det er nok først og fremst mangel på kunnskap hos kollegaer om hvordan informasjonen skal brukes, som gjør at informantbehandlerne mangler tillit til sine kollegaer⁵⁷.

En av de andre årsakene til at informasjon ikke blir rapportert er usikkerhet på informasjonens kvalitet (15%). På det tidspunkt man mottar informasjon kan det av og til være vanskelig å vite om det kan komme til nytte i fremtiden. Det er med andre ord en balansegang mellom det å legge inn informasjon og det å være oppmerksom på at informasjonen kan oppfattes som støy.

⁵⁷ Indicia gir imidlertid mulighet til å skjerme informasjon som blir lagt inn i systemet. Skjerming av informasjonen kan for eksempel gjøres ved at bare tjenestemenn med etterretningsfunksjoner har tilgang til informasjonen, eller at informasjonen bare blir tilgjengelig for tjenestemenn som arbeider med en spesiell sak. Muligheten med å skjerme informasjon bør føre til at skepsisen som føles ovenfor kollegaer blir minimalisert. 6,7 prosent av informantbehandlerne opplever imidlertid at det er for mye informasjon som blir skjermet.

11% opplyser at en årsak til ikke å rapportere informasjon er at man vil ha informasjonen til eget bruk. Dette kan føre til konflikter med andre tjenestemenn, og er i direkte konflikt med informantinstruksen, som understreker at den informasjon som mottas fra informanter tilhører politiet (Politidirektoratet 2003b: pkt 1.2).

58% mener at det av og til eller ofte er informasjon som er unøyaktig eller feil i Indicia. Dersom dette stemmer, kan det tyde på at kvalitetskontrollen⁵⁸ ikke fungerer tilfredsstillende. Hver enkelt må sørge for at det som legges inn er av høy kvalitet, slik at systemet ikke mister sin troverdighet. Dette fører oss tilbake til viktigheten av å evaluere informasjonen som samles inn. Dersom innsamlerne gjør en god jobb i å kvalitetssikre og evaluere informasjonen ut i fra et klassifiseringssystem som fungerer, vil også prioriteringen av det som skal analyseres være lettere.

4.5 Effektivitet i analysefasen

Tidligere studier har pekt på at analysekunnskap har lite gjennomslagskraft i politiet (Gundhus 2006: 216). Ser man på hvordan politiledelsen i de forskjellige distrikter prioriterer analyse, er nok dette fortsatt tilfelle. Mye av årsaken kan være at politiet i stor grad er hendelsesstyrt (Gundhus 2006: 155), og at politiledelsen ikke har den nødvendige kunnskap for å se hva slags langsiktige tiltak som bør iverksettes. Blant informantbehandlere som har en formening om det, mener 65% at ledergruppa i politidistriktet har liten eller ingen kunnskap til å utnytte etterretningsarbeid for strategisk bruk. Det er kun 14% som mener at ledergruppa i stor grad har tilstrekkelig kunnskap om strategisk analyse.

4.5.1 Analyse synes å være lite prioritert i distriktene

Flertallet i undersøkelsen (58%) mener at informantopplysninger ikke blir tilfredsstillende ivaretatt etter at de er samlet inn. Det tyder på at dette arbeidet i liten grad blir prioritert, noe som i så fall ikke er samsvarende med føringer gitt fra Politidirektoratet (2007).

Det har tidligere blitt påpekt at yrkeskulturen i politiet ekskluderer analytikerens (Gundhus 2006: 166), og at analytikerens truer posisjonen til politimannen fordi informasjon gir makt (Gundhus 2006: 194). Respondentene i denne undersøkelsen etterlyser imidlertid mer analyse, og 40% mener at mer ressurser til analyse vil gjøre informantbehandlingen mer effektiv.

⁵⁸ All informasjon som legges inn i Indicia skal kvalitetssikres og opplysninger som bekreftes uriktige eller ufullstendige skal rettes/ korrigeres (Politidirektoratet 2006: 6)

68% av informantbehandlerne opplyser at en av årsakene til at informasjon fra informanter ikke brukes, er at man har for lite ressurser til å bearbeide og analysere informasjonen som samles inn. Økt satsing på analyse vil effektivisere informantarbeidet. Kvaliteten på det arbeidet som gjøres er imidlertid avhengig av kvaliteten på personene som gjør jobben (Maguire og John 1995: 44). Det betyr også at det kan være personavhengig om det blir jobbet med en sak eller ikke, noe som understrekes av annen forskning. Gundhus (2006: 160) hevder at *tradisjon, maktposisjoner og vaner har stor betydning for prioritering av saker, i mye større grad enn analyser av saker som ligger i loggene.*

Dersom det stemmer at de sakene som prioriteres tildels er personavhengige, er det desto viktigere at analysefunksjonen blir prioritert. Det må være kompetente personer med troverdighet og politimetodisk innsikt som innehar disse stillingene. Det er dessuten nødvendig med en viss avstand⁵⁹ mellom den som samler inn informasjonen og den som analyserer, for at den nødvendige objektivitet skal ivaretas.

4.5.2 Informanter blir nedprioritert

Informasjonen som samles inn bør prioriteres ut i fra innhold og troverdighet, men dette er ikke alltid tilfelle. 7 av 10 informantbehandlere mener at andre kilder av og til eller ofte blir prioritert fremfor informanter ved tildeling av ressurser. Det hender ofte at desto mer avansert informasjonen er samlet inn, desto mer betydning får den i analysen (Agrell 2005: 77). Dette kan føre til at mer tilgjengelig, men kanskje viktigere informasjon blir ignorert.

Informantbehandlere oppfatter informanter som den viktigste metoden til å oppklare alvorlig narkotikakriminalitet, mens de tror at andre tjenestemenn oppfatter denne metoden som mindre viktig enn kommunikasjonskontroll, spaning og avhør. Dette betyr at informantbehandlerne generelt sett føler at andre i politiet ikke mener informanter er like viktige for politiets arbeid som dem selv. Om oppfatningen til informantbehandlerne stemmer med realitetene er det vanskelig å si noe om, da dette studiet ikke har en kontrollgruppe.

Politiet er imidlertid avhengige av å verifisere opplysninger, og dette gjøres i et samvirke av flere innhentingsmetoder (Gundhus 2006: 207, 208). Selv om det er viktig å understreke at forskjellige innsamlingsmetoder utfyller hverandre, og at den enkelte metodes produktivitet er

⁵⁹ Med avstand så menes det at analytikeren ikke må la seg styre av annet enn det som er fakta i informasjonen. En informantbehandler som forteller analytikeren sine subjektive meninger før analytikeren har gjort sine vurderinger, vil lett kunne påvirke utfallet av "saken".

vanskelig å måle, trekker enkelte forskere frem at menneskebasert innsamling bør prioriteres (Gupta 2005: 29). Den tidligere sjefen for PST, Per Sefland, har også understreket dette poenget: *Avansert teknologi kan på ingen måte erstatte informasjon fra menneskelige kilder og fra operativt arbeid* (Sefland 2002: 10).

4.6 Effektivitet ved bruk av informasjon fra informanter.

Ønskede og tilsiktede konsekvenser av informantarbeid, er ofte identiske med de begrunnelser som brukes for å legitimere bruken av metoden. Informanter bidrar i varierende grad med informasjon som politiet ellers ikke ville fått kjennskap til, og hever derfor politiets kunnskapsnivå. Informantinformasjon til forebyggende politiinnsats er en av få politimetoder som kan være forebyggende i ordets rette forstand. Resultater av dette er vanskelig å måle, og er dessuten en side ved informantbehandlingen som har lite fokus, muligens fordi mye av politiarbeidet måles etter antall produserte straffesaker. I straffesaker derimot, kan resultatene ses, og er avgjørende i mange saker som dreier seg om såkalt offerløs kriminalitet.

Resultatene viser at det meste av informasjonen som samles inn fra informanter blir lagret for senere bruk. Det er minst bruk av informasjonen i strategiske analyser, mens informasjonen blir mest brukt direkte i operative tiltak. Mye informasjon som samles inn fra informanter blir ikke brukt. De vanligste årsaker til at informasjon ikke brukes er mangel på operative ressurser (32%) eller mangel på analyse (24%) til å bearbeide informasjonen. Informasjon som kommer sent (19%), eller mangler detaljer (18%) er også relativt hyppige årsaker til at informantinformasjon ikke brukes.

Dette resultatet indikerer at det er ressursituasjonen i politiet, og ikke kvaliteten på informanten, eller kvaliteten på arbeidet til informantbehandlerne, som er årsak til at mye informasjon aldri benyttes. Resultatet baserer seg imidlertid kun på informantbehandlernes oppfatninger, og nærheten informantbehandlere har til informasjon de selv har samlet inn kan derfor ha påvirket resultatet. Andre studier, som hevder at informasjonen sjelden er så spesifikk at man kan agere direkte (Maguire og John 1995: 51-52), mener altså at mangel på detaljer er årsak til at informasjon ikke benyttes. Som regel vil det vel være en kombinasjon av ressurser tilgjengelig og kvalitet på informasjonen som er årsak til at informasjon ikke benyttes.

4.6.1 Informanter brukes i hovedsak mot narkotikakriminalitet.

På lik linje med tidligere forskning (Maguire og John 1995: 51-52, Brodeur 1992: 224), viser også denne undersøkelsen at informanter gir mest informasjon om narkotika kriminalitet. Resultatene viser at informanter gir informasjon om narkotikakriminalitet hele syv ganger så hyppig som vinningskriminalitet og 10 ganger så ofte som voldskriminalitet. 87% av informantbehandlerne mener at en av årsakene til fokuset på narkotikakriminalitet er informantbehandlerens interesse for dette fagområdet.

Informantbehandlerne i undersøkelsen har informanter som i varierende grad er produktive. I gjennomsnitt har informantbehandlerens informanter bidratt til produksjon av 12,5 saker i løpet av det siste året, hvorav nesten ti saker er relatert til narkotikakriminalitet.

Ved undersøkelse av saker med anmeldelse for alvorlig narkotikakriminalitet, viser det seg at informanter har vært involvert i 63% av sakene (N=321). I sakene hvor informanter har vært involvert (N=202), har informanter vært benyttet i stor eller avgjørende grad i 51% av sakene. Det vil si at i ca. 1 av 3 saker med alvorlig narkotikakriminalitet, har det vært informanter som har spilt en forholdsvis stor rolle.

Når det gjelder det totale antall straffesaker, brukes informanter forholdsvis lite. I 2007 ble det anmeldt 285.142 forbrytelser, og de alvorlige narkotikaforbrytelsene står for ca. 0,6 prosent av disse. Informantenes bidrag i de alvorlige narkotikasakene blir dermed ikke mer enn ca. 0,4 prosent av alle anmeldte forbrytelser. Andelen saker hvor informanter bidrar vil imidlertid være høyere dersom man tar med den øvrige narkotikakriminaliteten og andre saker informanter bidrar til å løse, men uansett vil informanters innsats være beskjeden i forhold til den totale kriminaliteten som anmeldes.⁶⁰

Oppklaringsprosenten av forbrytelser i Norge er på 35-40%, noe som tilsvarer ca. 100.000 saker i 2007. For narkotikakriminalitet er oppklaringen på ca. 90%. Med tanke på

⁶⁰ Dersom man ser på andre skjulte etterforskningsmetoder, er ikke statistikken bedre. Effekten av utradisjonelle etterforskningsmetoder er meget beskjeden, om den i det hele tatt lar seg påvise. I tillegg binder den opp mye ressurser, som kunne vært brukt på en mer effektiv måte. I Norge er ikke statistikken for de utradisjonelle etterforskningsmetoder offentlig tilgjengelig, men tall fra USA viser et stort gap mellom resultater og de ressurser som benyttes. I 2001 ble det rapportert om 20830 avlyttede telefoner, som førte til 732 domfelte, noe som tilsvarer 6,1%. Dette kan selvfølgelig ikke uten videre sammenlignes med norske forhold, fordi kravet til å koble opp telefoner i USA er forskjellig fra Norge. Dessuten sier ikke tallet noe om hvor mange forskjellige telefoner som ble avlyttet i de sakene hvor det endte med domfellelse (Halvorsen 2003: 177-178).

informantenes involvering i narkotikasaker, vil da den prosentvise andelen saker som informanter er med på å oppklare naturligvis være høyere enn for bidraget med antallet anmeldte saker. Dersom man legger til grunn tallene fra politidistriktene som er undersøkt i dette studiet, vil det si at informanter har vært involvert i oppklaring av ca. 920 (63% av 1459) saker med alvorlig narkotikaforbrytelser i 2007. I tillegg opplyste respondentene at informantene deres har bidratt til produksjon av andre saker hele 6,5 ganger oftere enn for saker med alvorlig narkotikakriminalitet. Totalt sett betyr det at informanter bidro til oppklaring av ca. 6000 saker på landsbasis i 2007. Det knytter seg åpenbart store reservasjoner til disse tallene, men at informanters involvering i oppklarte saker dreier seg om ca. 6% virker ikke helt urimelig. Studiet fra Storbritannia som hevder at informanter er med på å oppklare 1/3 av all kriminalitet (Billingsley, Nemitz og Bean 2001: 5), synes med andre ord for høyt i norsk sammenheng.

Årsaken til variansen mellom informantbruk i dette studiet og i studiet fra Storbritannia kan bety at informanter brukes mindre i Norge. Det kan også bety at begrepet informanter er definert på forskjellig måte. Dersom studiet fra Storbritannia for eksempel innbefatter opplysninger politiet mottar fra vitner på stedet hvor kriminalitet er begått som informantopplysninger, vil det ikke være så rart at omfanget er såpass forskjellig.

4.6.2 Effektivitet og legitimitet ved informantbehandling

Effektivitetskriterier for politiet vurderes blant annet etter anmeldelses og oppklaringsstatistikk. Det betyr at det eksisterer et overordnet press for å produsere og oppklare straffesaker, noe som kan gå på bekostning av legitimiteten. Som nevnt i innledningen er problemstillingen mellom effektivitet og legitimitet en kjent problemstilling innen politivitenskapen (Reuss-Ianni 1993: 305, Reiner 2000: 123, Graner 2004: 280).

I innledningen ble det vist til forskning som konkluderte med at politiet mener informantbehandling vanskelig kan la seg gjennomføre innenfor regelverket. Dette sammenfaller med funn i denne undersøkelsen, og på direkte spørsmål opplyser 52% av informantbehandlerne at det er nødvendig å tøyne regelverket for og oppnå resultater med informanter. Det kan være flere grunner til at det oppleves som nødvendig å tøyne regelverket. En av årsakene kan være at informanter kan bli utsatt for represalier om samarbeidet blir kjent. Så selv om det vil være påkrevd etter loven å opplyse om informanters involvering, blir ikke dette gjort. En annen grunn til at regelverket tøyes kan være ønsket om å oppnå resultater ved

for eksempel å benytte informanter til og påvirke handlinger som ellers ikke ville bli begått, såkalt konstitutiv provokasjon (Hopsnes 2003: 65). Begge eksemplene illustrerer at *dersom man omgår regelverket litt, vil resultatene til politiet kunne bli enda bedre*. Forskjellen er imidlertid at det i første eksempel gjøres for å beskytte informanten, mens formålet i det siste eksempelet utelukkende er for å oppnå resultater etter prinsippet *målet helliger middelet*.

Felles retningslinjer og utdanning er nødvendig for å hindre uønskede individuelle løsninger. Dersom det kommer kritikk mot politiets arbeid, kan ledelsen dekke seg bak instruksjer, og henvise til at dette ikke er måten å gjøre det på. Deretter vil muligens også tjenesten bli ytterligere regulert. Instruksjer er med andre ord ikke bare med på å regulere virksomheten, men også sørge for at "systemet" har ryggen fri dersom noe går galt. I effektivitetens navn vil det være vanskelig å lage en offisiell policy som regulerer alle sider ved informantbehandling, og spesifiserer hva slags regelbrudd som skal sanksjoneres. Det blir dermed ofte opp til den enkelte tjenestemann å sette sine egne grenser. Ledelsen har imidlertid også et ansvar, og kan ikke fri seg helt fra sitt ansvar ved brudd på instruksjer. I den forbindelse hadde det vært interessant å se om ledelsens "kultur" harmoniserer med instruksverket.

Mer regulering vil kunne gå på bekostning av resultater, og i en tid hvor politiet i økende grad måles etter oppklaringsstatistikker er dette også lite ønskelig. Det vil si, som nevnt i innledningen, at legitimiteten veies opp imot effektiviteten, og dersom noe går galt må informantbehandleren ta konsekvensene for dette selv (Graner 2004: 288).

4.6.2.1 Bruk av informanter fører til rettssikkerhetsmessige utfordringer

Flertallet (60%) av informantbehandlerne opplyser at de sjelden vurderer menneskerettigheter i informantarbeidet. Vurderinger rundt retten til privatlivets fred, og kravet om en rettfærdig rettergang, er det kun noen få informantbehandlere som foretar. Det er liten tvil om at menneskerettigheter og rettsikkerhet kan krenkes ved bruk av informanter. Dette er en uønsket konsekvens ved bruk av informanter, men så lenge politiet har hatt rett til å bruke metoden, kan det likefullt være en tilsiktet konsekvens. Informantbehandling kan utvilsomt komme i konflikt med prinsippene i EMK om privatlivets fred, fordi intensjonen med metoden er å fremskaffe opplysninger ved og lure mennesker i politiets søkelys. Informantbehandling vil også ofte kunne komme i konflikt med prinsippet om retten til en rettfærdig rettergang, på grunn av det manglende innsyn de øvrige aktørene i rettssystemet får i informantbruken. De

Øvrige aktører i rettsystemet blir sjelden informert om at informanter har vært i bruk, og kan således ikke utøve den fulle rettsikkerhetsmessige kontroll.

Bruk av informanter er sensitivt, og krever en viss grad av hemmeligholdelse, for blant annet å kunne ivareta informantens tillit og sikkerhet. Selv om informanter har hjulpet til med oppklaring av straffesaker vil dette, som tidligere beskrevet, bare ytterst sjelden fremkomme under rettssaken. Det viser også resultatene fra dette studiet. I de 202 sakene hvor det er blitt benyttet informanter, har det ikke i politidokumenter eller rettsmøter fremkommet en eneste gang at informanter har blitt benyttet.

Selv om informasjon fra informanter sjelden brukes direkte i straffesaker, viser denne undersøkelsen at informantens involvering i en av tre saker med alvorlig narkotikakriminalitet er karakterisert som av stor eller avgjørende betydning. Dette indikerer at saken kunne vært bedre opplyst dersom aktørene i rettsapparatet hadde vært kjent med hva informantene egentlig har bidratt med. Forsvarsadvokater ønsker alle fakta på bordet, slik at domstolen kan ta stilling til om de grunnleggende rettsprinsipper er ivaretatt. Politiet på sin side er avhengig av informanter i mange saker, men forutsetningen er som regel at de som hjelper til med opplysninger ikke blir avslørt. Slik systemet fungerer i dag, er det vanskelig å ivareta begge interesser. Den enkelte informants sikkerhet prioriteres, fremfor å opplyse om at informanter har vært i bruk. Førstestatsadvokat Lasse Qvigstad uttalte i et intervju tidligere i år at *det vil være en konfliktflate mellom aktor og forsvaret (...) Det kan være situasjoner der personer kan komme i livsfare hvis de blir avslørt (...) Men dette er det domstolene som bestemmer i siste instans. Konsekvensen kan da bli at noen alvorlige forbrytelser blir upåtalte* (Juristkontakt 5 2008: 10). Qvigstad poengterer altså noe som blir dokumentert i gjennom dette studiet, nemlig konflikten mellom informantens sikkerhet og kontradiksjonsprinsippet. Det at domstolene bestemmer i siste instans synes imidlertid ikke å være tilfellet, fordi politiet ikke fremlegger denne siden av saken for domstolene. Dette betyr at straffeprosessloven og EMK artikkel 6 i mange av de overnevnte saker kan ha blitt krenket fra politiets side. De uønskede konsekvenser ved informantarbeid kan ut fra dette være omfattende, og konflikter med enkelte rettssikkerhetsmessige grunnprinsipper og krenkelse av menneskerettigheter er konsekvenser som på mange måter synes å være iboende i denne metodikken.

I innledningen av denne oppgaven ble forskjellene mellom konsekvens- og pliktetikken trukket frem som sentrale i skille mellom ordinær polititjeneste og bruk av informanter. I diskusjonen

mellom hemmelighold og graden av innsyn når informanter har vært i bruk, synes denne konflikten å være mest synlig. Selv om informantbehandlere i mange tilfeller vil være lovmessig forpliktet til å opplyse om at det har vært informanter involvert, vil de se bort ifra det pliktetiske og legge konsekvensetiske vurderinger til grunn, for å sikre informantens anonymitet. Med den risikoen en potensiell informant løper med tanke på represalier fra de personer han kan gi informasjon om, er muligheten til ikke å kunne garantere absolutt anonymitet den største utfordringen for informantbehandleren.

Konsekvensetisk kan man altså forsvare brudd på loven fordi informanten kan bli utsatt for represalier om samarbeidet blir kjent. Det moralske ansvaret for informantenes sikkerhet blir satt foran regelverket, noe som er en utfordring og en uønsket konsekvens ved metoden. Så lenge det ikke finnes tilfredsstillende løsninger som ivaretar både informantenes anonymitet (sikkerhet) og kontradiksjonsprinsippet, vil dette være en uløst problemstilling. Utfordringen blir å finne tilfredsstillende måter å kontrollere politiets bruk av informanter.

Sandbakken (2002) kommer med forslag for å kunne beskytte politiets informanter uten og krenke menneskerettighetene. Han foreslår en løsning som avskjærer forsvarer fra alle dokumenter, for deretter å la et særskilt og uavhengig tilsynsråd gå gjennom dem (UiB magasinet 2002: 12). Dersom det kommer frem i straffesaken at informanter har vært involvert, og at et tilsynsråd skal gå igjennom dokumentene, uten at mistenkte og hans forsvarer får nærmere kjennskap til informantens involvering, vil det uansett bli kjent at en informant har vært involvert. Det vil føre til at mistenkte kan resonere seg frem til hvem informanten er, og vedkommende kan dermed lettere plukkes ut. En eventuell avskjæring av dokumenter må med andre ord gjøres uten at forsvarer blir kjent med dette. Som nevnt i innledningen er det nylig foretatt endringer i strprl. § 242a som muliggjør at dokumenter, gjennom en rettslig kjennelse, ikke blir gjort kjent for tiltalte eller hans forsvarer. Det gjenstår imidlertid å se om denne bestemmelsen vil fungere etter intensjonen.

80% av informantbehandlerne opplyser at de aldri har opplevd informanter som en fare for rettssikkerheten, noe som i seg selv er betenkelig med tanke på diskusjonen over. Samtidig opplyser kun ytterst få av informantbehandlerne at de er bevisste på menneskerettigheter ved bruk av informanter. Det synes derfor å være en fare for at det kan ha forekommet langt flere tilfeller av rettsikkerhetsmessige problemstillinger enn det informantbehandlerne har vært klar over. Dette er bekymringsfullt, og manglende fokus på menneskerettigheter og rettssikkerhet,

øker faren for eventuelle justismord. Justismord vil åpenbart være en uønsket og utilsiktet konsekvens ved informantbehandling.

4.6.2.2 Nobel sak korrupsjon er utbredt blant informantbehandlere

Det klassiske eksempelet på korrupsjon, er polititjenestemannen som unnlater å gjennomføre en tjenestehandling i retur for penger eller en annen form for gave (Thomassen 2003: 10). En annen form for korrupsjon, som kanskje er mer aktuell i norsk politi, er å lekke taushetsbelagt informasjon⁶¹. Polititjenestemenn som arbeider med informantbehandling, er som beskrevet i innledningen, spesielt utsatt for korrupsjon. 1/3 av informantbehandlerne har flere ganger opplevd forsøk fra informantene om å få tilgang på fortrolig informasjon, noe som indikerer at mulighet for korrupsjon kan oppstå. Det er naturlig at kriminelle miljøer vil vite så mye som mulig om politiets virksomhet, slik at de kan ta sine forhåndsregler. "Klassisk" korrupsjon vil i alle tilfeller være en uønsket og utilsiktet konsekvens ved bruk av informanter.

62% av informantbehandlere opplyser at de har oversett lovbrudd begått av informanter, og 70% opplyser at de vet om andre informantbehandlere som har gjort det samme. Dette er ikke gjort gjennom ønsket om personlig vinning for tjenestemannen, men for å oppnå fordeler for politiet i kriminalitetsbekjempelsen, noe som kan betegnes som såkalt nobel sak korrupsjon. Selv om lovbruddene som er oversett ofte er av "bagatellmessig" karakter, kan det føre til beskyldninger om at politiet fremmer kriminalitet gjennom lisensiering av kriminelle.

40% av informantbehandlerne opplyser at informanter ikke har blitt pågrepet fordi de er informanter. Man kan ikke uten videre trekke en sammenligning mellom lisensiering av kriminelle og det at informanter ikke har blitt pågrepet fordi de er informanter. Hva det imidlertid sier noe om, er bruken av skjønn. Politiets bruk av skjønn⁶² har vært gjenstand for mye forskning (Reiner 2000, Finstad 2000, Holmberg 2000, Graner 2004). Forskningen har vist at den enkelte politibetjent har stor mulighet til å utvise skjønn. Utøvelse av skjønn vil si

⁶¹ Ved all kommunikasjon mellom informant og informantbehandler vil også informanten få opplysninger. Hva og på hvilken måte informantbehandleren stiller spørsmål, eller reagerer på svar informanten gir, kan fortelle mye om hva politiet vet og eventuelt arbeider med. Slik "ubevisst" utlevering av informasjon, kan nødvendigvis ikke karakteriseres som korrupsjon, men at det under visse forutsetninger straffbart, er det liten tvil om. Brudd på taushetsplikten omhandles i straffeloven § 121. Skyldkravet etter denne bestemmelsen er grov uaktsomhet. Det betyr at det "må foreligge en kvalifisert klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet". Se for øvrig Rt-1989-1663 og Rt-1970-1235.

⁶² Politinstruksen § 3-1 hjemler politiets bruk av skjønn. "Ved iverksettelse og gjennomføring av en tjenestehandling, kan politiet gripe inn på den måte og med de midler som er lovlige, og som finnes nødvendige og forholdsmessige i betraktning av situasjonens alvor, tjenestehandlingens art og formål og omstendighetene for øvrig".

at det utføres en form for forskjellsbehandling, som per definisjon er diskriminerende (Finstad 2000: 212). På den annen side kan politiet uansett ikke ta tak i absolutt alt. Det er verken realistisk eller ønskelig. Politiets mulighet til å utvise skjønn fører til at den enkelte tjenestemann i stor grad kan bestemme hva som skal håndheves, hva som kan løses på stedet eller overses. Det å vise en viss form for skjønn ovenfor personer som til tider hjelper politiet, er derfor nødvendigvis ikke uakseptabelt i lys av et effektivitetsargument (Reuss-Ianni, Ianni 1983: 305).

Holmberg (2004: 8) deler skjønnsbegrepet inn i ”definisjonsmakt” og ”prosessmakt”. Definisjonsmakt vil si vurderingen av hvem og hva som bør være gjenstand for politiets oppmerksomhet, mens prosessmakt innebærer muligheten til å iverksette, eller ikke iverksette videre etterforskning når man står ovenfor et mulig lovbrudd. Begge former for skjønn innebærer en form for forskjellsbehandling, men definisjonsmakten kan i større grad forsvares. Det at 40% av respondentene opplyser at informanter ikke har blitt pågrepet fordi de er informanter kan tilskrives politiets definisjonsmakt. Det vil være mer kritikkverdig om politiet skulle bruke prosessmakten til fordel for informanter, og beslutte etterforskning på bakgrunn av om en mistenkt er informant eller ikke.

I undersøkelsen kommer det imidlertid frem at prosessmakten også benyttes. 40% hevder informanter ”av og til” ikke etterforskes videre fordi de er informanter. Det synes altså som at det foregår en skjønnsmessig vurdering til fordel for informanter både med tanke på definisjons- og prosessmakt, noe som er en uønsket konsekvens ved informantbehandling.

4.6.3 Politidistriktenes kontroll med informantbehandlertjenesten

Ansvaret for korrekt behandling av den enkelte informant er tillagt politimesteren i distriktet informanten benyttes (Politidirektoratet 2003b: pkt 1.3). Hvordan kontrollen med informanttjenesten skal utføres er gjennomgått innledningsvis. Det synes imidlertid som praksis varierer, og 18% hevder at det ikke finnes noen form for kontroll av informanttjenesten på tjenestestedet de arbeider.

I forbindelse med kontrollen av informantarbeidet er informantveilederen tillagt et stort ansvar, men kun 23% av informantbehandlerne opplyser at ledelsen/veilederen er med på å planlegge hvordan den enkelte informant føres. 40% opplever sjelden tilbakemeldinger fra informantveiledere eller ledere. Resultatene viser imidlertid at over 90% av og til eller oftere

får tilbakemeldinger fra andre tjenestemenn. Dette gir en indikasjon på at den uformelle kontrollen tjenestemenn imellom kanskje er den mest fremtredende kontrollmekanismen. Uformell kontroll er bra, men dersom det oppstår en uheldig praksis, og ingen tar tak i dette, vil det kunne få mer omfattende følger. Totalt sett betyr dette at det gjenstår et en del arbeid med å få implementert de gjeldende retningslinjer, og dermed bedre kontroll med informantbehandlertjenesten.

4.6.3.1 Politidistriktene følger ikke gjeldende retningslinjer

De fleste (90%) informantbehandlere synes reguleringen av informanttjenesten er bra, men resultatene i denne undersøkelsen viser at retningslinjene i mange tilfeller ikke blir fulgt. Den mangelfulle kontrollen med informanter som ble diskutert i kapittel 4.2.1, kan i stor grad tilskrives sviktende systemer i politidistriktene generelt.

Krav om opplæring og en årlig vurdering om samarbeid med informanten skal fortsette, er som beskrevet i innledningen, krav som er pålagt politidistriktene gjennom informantinstruks og rundskriv fra Politidirektoratet. Likevel opplyser kun 32% av informantbehandlerne at det er etablert et opplæringsprogram for informantbehandlere på tjenestestedet, og kun 8% at det foregår en regelmessig overordnet gjennomgang av informantporteføljen i distriktet.

4.6.3.2 Tre av fire informanter som benyttes er ikke registrert

Det stilles krav til at informanter skal registreres, men politiet har ikke klart å etablere tilfredsstillende rutiner for dette ennå. 75% av informantene som politiet bruker er ikke registrert, noe som betyr at notoritet og den overordnende kontroll ikke i tilstrekkelig grad er ivaretatt. Funnene i undersøkelsen er i samsvar med internasjonale studier, som konkluderer med at flertallet av tjenestemenn har uregistrerte informanter (Maguire og John 1996: 13), og at 68% av tjenestemenn mottar informasjon som fører til pågrep før de registrerer informantene (Dunninghan og Norris 1996: 11).

Registrerte informanter skal forhindre at flere tjenestemenn ikke fører samme informant uten å vite om det, og at farlige informanter lettere kan bli identifisert. Registrering av informanter fører dessuten til at de kan utnyttes bedre og over lengre tid (Greer og South 1998: 39). Det er uansvarlig å ikke registrere informanter, fordi det skaper en uoffisiell ramme rundt samarbeidet og fratrar informantene en viss form for beskyttelse som ligger i det å være registrert (Roberts

2004: 97). Uregistrerte informanter kan føre til en rekke uønskede konsekvenser, som fører til at effektiviteten blir dårligere.

4.6.3.3 Informantbehandlere har lite tillit til ledelse og påtalemyndighet

43% av informantbehandlerne mener at deres nærmeste ledelse ikke har tilstrekkelig med kunnskap for å utnytte potensialet som ligger i bruken av informanter. Det er ikke slik at ledelsen må være eksperter på informantbehandling, men at tiltak for å kontrollere det arbeidet som utføres blir iverksatt, må være et minstekrav hvis avdelingen benytter seg av informanter.

Man kan ikke nødvendigvis sette et likhetstegn mellom mangel på oppfølging og kontroll fra ledelsen og utførelse som ikke er i henhold til instruks. Dersom kontrollen fungerer dårlig, er det imidlertid liten tvil om at det i større grad er tilrettelagt for en uheldig praksis. Bakgrunnen til dem som skal stå for kontrollen kan også være avgjørende for hvordan dette gjennomføres. Ledelse og kontroll vil forbedres hvis de som er satt til denne funksjonen har tilstrekkelig med erfaring og innsikt, ved selv å ha vært informantbehandlere, fått riktig trening og motivasjon, og har regelmessig kontakt med informantbehandlerne (Dunninghan og Norris, 1996: 43). Forskere peker altså på at egen erfaring som informantbehandler er viktig i kontrollfunksjonen, men her bør det tas et forbehold, og paralleller kan trekkes til oppgjøret som er tatt med norsk avhørsmetodikk. *Som etterforsker gjaldt det å innhente råd fra eldre kolleger (...) Jeg opparbeidet meg et repertoar av manipulative triks og fikk anerkjennelse for mitt arbeid* (Rachlew 2003: 403). Det betyr at de som skal kontrollere informanttjenesten også må være på høyde både på det faglige og etiske området. Det som har vært oppfattet som bra tidligere, trenger ikke nødvendigvis være det lenger.

Påtalemyndigheten har det overordnende ansvaret for all etterforskning i Norge, men kun 12% av respondentene mener at jurister generelt har den nødvendige kompetansen til å ivareta sikkerhet og juridiske problemstillinger, knyttet til informanter i forbindelse med straffesaker. Ytterligere 25% mener at enkelte jurister har tilstrekkelig med kunnskap, men tilliten synes totalt sett å være lav. Dette kan bety at påtalemyndigheten rett og slett har for liten kompetanse på området, men den såkalte profesjonskampen, eller tidligere uenighet om faglige eller juridiske spørsmål, kan også ha påvirket svaret. Mangelfull tillit kan også si noe om i hvilken grad informantbehandlerne generelt samarbeider med påtalemyndigheten. Avveininger mellom det som er juridisk korrekt i den enkelte sak og hva som ivaretar informantens sikkerhet og eventuelle fremtidige verdi som informant, kan bli gjort uten å involvere påtalemyndigheten,

noe som kan gi uheldige følger i en senere rettssak. I den forbindelse kunne det vært interessant å se på i hvilken grad påtalemyndigheten er kjent med informanternes involvering i de saker som blir ført for retten. Som resultatene viser er det svært få saker hvor domstolen blir gjort kjent med at det har vært informanter i bruk, men om dette også gjelder påtalemyndigheten kommer ikke frem i undersøkelsen.

4.7 Metodekritikk

Det har ikke vært en intensjon å generalisere funnene i undersøkelsen. Statistisk generalisering forutsetter at utvalget er tilfeldig, noe respondentene i dette utvalget ikke er. På tross av at det er et begrenset antall informantbehandlere i Norge, og utvalget som gjennomførte spørreundersøkelsen representerer 1/3 av landets politidistrikter, må det også sies at utvalget er forholdsvis lite (60 respondenter). Et lite antall respondenter øker muligheten for feilkilder, mens et større utvalg vil redusere feilmarginen og bedre reliabiliteten. Det betyr at dersom det i resultatene kommer frem at for eksempel 20% av informantbehandlerne mener noe, er dette i realiteten kun 12 personer.

I spørreundersøkelsen er det en del spørsmål som omhandler informantene. Her er det en klar svakhet ved at det er informantbehandlere og ikke informantene selv som svarer. Det betyr, for å trekke en parallell til et faguttrykk for informantbehandling, at aksessen er indirekte. Resultatene er med andre ord ikke like pålitelige som om informantene selv hadde svart på spørsmålene, eller at respondentene hadde utgjort en blanding av begge gruppene.

Det er spesielt to forhold i denne undersøkelsen som kan ha noe å si for feilmarginen i svarene. Det første refererer seg til ubeviste feil fra respondentene. Har de forstått hva det spørres om, og tar de seg tid til å svare på en skikkelig måte. Et eksempel er spørsmålet om velferd. 40% prosent av informantbehandlerne opplyser at de er opptatt av informantens velferd. Informantens sikkerhet er i høyeste grad en del av velferdsspørsmålet, noe informantbehandlerne gjennom andre spørsmål viser at de er meget opptatt av. Det at kun 40% tenker på informantens velferd, kan muligens tilskrives at de ikke tenker på sikkerhet som en del av velferden til informantene, og at resultatet dermed skyldes ubeviste feil fra informantene. Spørsmålet burde med andre ord ha vært mer presist, slik at feilen kunne vært unngått.

Det andre forholdet dreier seg om bevisste feil fra at respondentene for å ”skjule” eller ”pynte på” svar som blir gitt. Ved spørsmål hvor informantbehandleren eller metoden kan bli stilt i et bedre lys, kan det være fristende å ”pynte på” svar. Et eksempel fra denne undersøkelsen er spørsmålet om antall saker informantene har bidratt med å løse. Ved spørsmål hvor informantbehandleren kan bli stilt i et dårligere lys, kan det være aktuelt å ”skjule” realiteten, som for eksempel spørsmålet om informantbehandleren har sett gjennom fingrene på lovbrudd begått av informanter. Spørreundersøkelsen har imidlertid vært gjennomført anonymt, slik at bevisste feil forhåpentligvis er redusert noe.

Hva den enkelte respondent legger i betydningen av forskjellige utsagn vil også variere. ”Høy etisk standard” vil for eksempel variere etter hva slags verdier den enkelte respondent har. De fleste svar vil være en subjektiv oppfatning av hva respondentene mener. Det en respondent opplever som for eksempel motstand fra andre i politiet, kan andre respondenter oppleve som konstruktiv meningsutveksling.

Svarprosenten (86%) på spørreundersøkelsen må sies å være bra. Det er imidlertid ikke benyttet en kontrollgruppe for å kunne sammenligne resultatet. Dette er en svakhet med spørreundersøkelsen, fordi det ikke kan stadfestes om denne gruppen informantbehandlere skiller seg fra polititjenestemenn med andre arbeidsfelt, ved for eksempel holdninger til regelverket, stress og følelsen av motstand fra andre grupper i politiet.

Hva angår undersøkelsen som er foretatt med henblikk på bakgrunn og informanternes involvering i anmeldte saker opp mot alvorlig narkotikakriminalitet, er det lettere å forholde seg til faktiske forhold. 23 prosent av alle straffesaker som ble anmeldt i 2007 er undersøkt, noe som er et godt utgangspunkt for å generalisere funnene. Men også i dette tilfellet er ikke utvalget tilfeldig, fordi politidistriktene som ble undersøkt ikke er tilfeldig valgt.

Den største utfordringen med denne delen av studiet er imidlertid koderne. Selv om koderne har fått samme instruksjoner, vil vurderingene som gjøres være subjektive. Dette vil spesielt gjøre seg gjeldende i spørsmålet om graden av informanternes involvering i oppklaring av sakene. Det vil være en individuell vurdering om for eksempel informantens innsats vurderes til å være stor eller middels.

4.8 Oppsummering

Politidirektoratet (2007: 5) ønsker at politiet skal arbeide mer kunnskapsstyrt og preges av en proaktiv kultur. Riktig bruk av informanter, og prioritering av metoden, vil kunne være med på å gi politiet førstehåndskunnskap i kriminalitetsbekjempelsen, og dermed bidra til et mer kunnskapsstyrt politi. Tidligere forskning har stilt spørsmål om hvor effektivt informantbehandling egentlig er. Denne oppgaven har forsøkt å si noe om informanternes effektivitet gjennom å beskrive ønskede og uønskede konsekvenser ved informantbehandling. I tillegg til å se på effektiviteten, har oppgaven beskrevet informantbehandling som metode, for blant annet å se på forhold som har, eller kan ha, innvirkning på effektiviteten. Dette er gjort ved å kartlegge forhold rundt informanten og informantbehandleren, samt ved gjennomgang av de forskjellige fasene i etterretningsprosessen.

Informantbehandlere føler at det er vanskelig å ha suksess med informanter innenfor gjeldende regelverk og rettspraksis. Manglende mulighet til å kunne garantere informantenes anonymitet er det som oppfattes mest problematisk. De fleste informantbehandlere har opplevd krav om anonymitet før det kan diskuteres om den potensielle informanten vil inngå et samarbeid.

Det blir sjelden kjent at informanter har vært benyttet, og det kan synes som at politiet godtar rettsystemets manglende innsynsmulighet til fordel for effektivitet. Dersom det blir kjent at informanter har vært i bruk, kan det medføre sikkerhetsrisiko for informanten, noe som i de fleste tilfeller er årsaken til at politiet ikke opplyser om informanternes involvering i forskjellige saker. Informanter blir imidlertid forholdsvis sjelden utsatt for represalier som følge av samarbeidet med politiet, og dersom samarbeidet med politiet blir oppdaget opplyser informantbehandlerne at informantene som regel selv skyld i dette.

Effektiviteten ved bruk av informanter er på mange måter et spørsmål om graden av legitimitet og rettsikkerhet. Krenkelse av privatlivets fred og rettsystemets manglende innsyn kan i mange tilfeller sette rettsikkerheten på prøve. Lavere legitimitet på bekostning av effektivitet er en uønsket konsekvens ved informantbehandling, men omfanget informanter brukes indikerer at det i høyeste grad er en tilsiktet konsekvens. Resultatene viser også at informantbehandlere generelt sett er lite oppmerksomme på menneskerettigheter, noe som indikerer at det kan ha forekommet langt flere tilfeller av rettsikkerhetsmessige problemstillinger enn det informantbehandlerne har vært klar over.

Informantbehandling er en metode som innebærer at noen vil bli bedratt og sveket av informantene. Dette er grunnleggende ved informantbehandling, men i seg selv en uønsket konsekvens ved metoden. I tillegg til at risikoen for å bli avslørt av andre i miljøet er tilstede, vil bedraget i seg selv kunne føles som en belastning for informanten. Resultatene tyder på at informantbehandlere er flinke til å tenke sikkerhet, mens den øvrige velferden til informanten blir lite prioritert.

Informanter med god informasjon er som regel selv involvert i kriminalitet, og litt enkelt kan det sies at de beste informantene også er de mest kriminelle. Dette er en utfordring ved bruken av informanter, og uten tvil en uønsket konsekvens ved metoden. Det er som regel godt kjent at informantene er i et kriminelt miljø, og bruken er dermed av tilsiktet karakter. Informanter skal instrueres i at de ikke har anledning til å begå straffbare handlinger, men dette er en form for dobbeltmoral. Samtidig som informantbehandleren har dekket sin egen rygg, ved å instruere om at straffbare handlinger ikke er akseptert, oppfordres informantene til å tilbringe tid med personer av interesse for politiet. Politiet vet at informantene gjennom dette kan utsettes for fristelser, og sågar bli tvunget til å være med på kriminelle handlinger for ikke å bli avslørt som informanter.

Informantbehandling er på mange måter en byttehandel, hvor politiet mottar informasjon i retur for en gode til informanten. Dette er ikke ønskelig, men på mange måter en forutsetning ved langsiktig bruk av metoden. I mange tilfeller er informantens motivasjon av positiv eller nøytral karakter, men resultatene fra denne undersøkelsen tyder på at negativ motivasjon er meget vanlig for informanter. Motivasjonen til informantene er i stor grad knyttet opp i mot hva de kan oppnå av goder, eller om de på andre måter kan oppnå fordeler, som for eksempel fjerning av konkurrenter som driver med salg av narkotika. På narkotikamarkedet råder konkurransekraftene (Fahsing og Gottschalk 2008: 180), tilnærmet likt et hvilket som helst lovlig marked. Det betyr at selv om informanten tilsynelatende ikke blir gitt noe for informasjonen, kan endringer i konkurransesituasjonen føre til mer inntekter for dem selv, og politiet har dermed indirekte vært med på å belønne informanten med for eksempel en større markedsandel av narkotikasalg.

En motivasjonsfaktor for mange informanter er et håp om å slippe billigere unna. Dersom politiet velger å "se gjennom fingrene" på kriminalitet som begås av informantene, er det på mange måter å lisensiere kriminelle, og kan betegnes som såkalt "nobel sak" korrupsjon.

Resultatene fra undersøkelsen tyder på at forholdsvis mange informantbehandlere har opplevd at informanter ikke har blitt pågrepet eller etterforsket fordi de er informanter, noe som indikerer at nobel sak korrupsjon er forholdsvis vanlig. Det er for øvrig ikke noe som tyder på at "klassisk" korrupsjon er et stort problem for informantbehandlere eller norsk politi generelt.

Selv om informanter har en egen motivasjon for å gi informasjon til politiet, viser undersøkelsen at politiet i mange tilfeller manipulerer frem denne. Rekruttering av informanter foregår som oftest når de er i politiets varetekt, og forskjellige strategier benyttes for å skape motivasjonsmessige forpliktelser for informanten. I mange tilfeller kan det derfor stilles spørsmål om hvor frivillig informanten egentlig er.

En stor andel informantbehandlere føler mye stress ved bruk av informanter. Mange opplever også skyldfølelse når informasjon fra informanter viser seg ikke å være korrekte. Dette kan også sies å være en uønsket, men tilsiktet konsekvens ved informantbehandling. I tillegg er informantbehandling en jobb som i mange tilfeller krever tilgjengelighet hele døgnet, noe som også er med på å øke belastningen på de tjenestemenn som har aktive informanter.

4.8.1 Konsekvensklassifisering av informantarbeid

For å kunne si noe om hvor effektivt informantbehandling er, må de ønskede og uønskede konsekvensene veies opp mot hverandre. Disse konsekvensene kan igjen deles inn i om de er av tilsiktet eller utilsiktet karakter. Ønskede og tilsiktede konsekvenser er som regel de begrunnelser som benyttes for å benytte seg av metoden – resultater i en eller annen form, mens uønskede og utilsiktede konsekvenser er sideeffekter som ikke er årsak til at metoden benyttes, men som oppleves positivt på en eller annen måte. Uønskede og tilsiktede konsekvenser er effekter som man helst skulle vært forruten, men som politiet aksepterer og er inneforstått med når metoden benyttes. De uønskede og utilsiktede konsekvensene er effekter som kan oppstå i forbindelse med informantbehandling, men som ikke kan aksepteres. Resultatene i dette studiet har pekt på en rekke konsekvenser, og i tabellen på neste side gjøres en konsekvensklassifisering av dette.

Tabell 24. Konsekvensklassifisering av informantarbeid

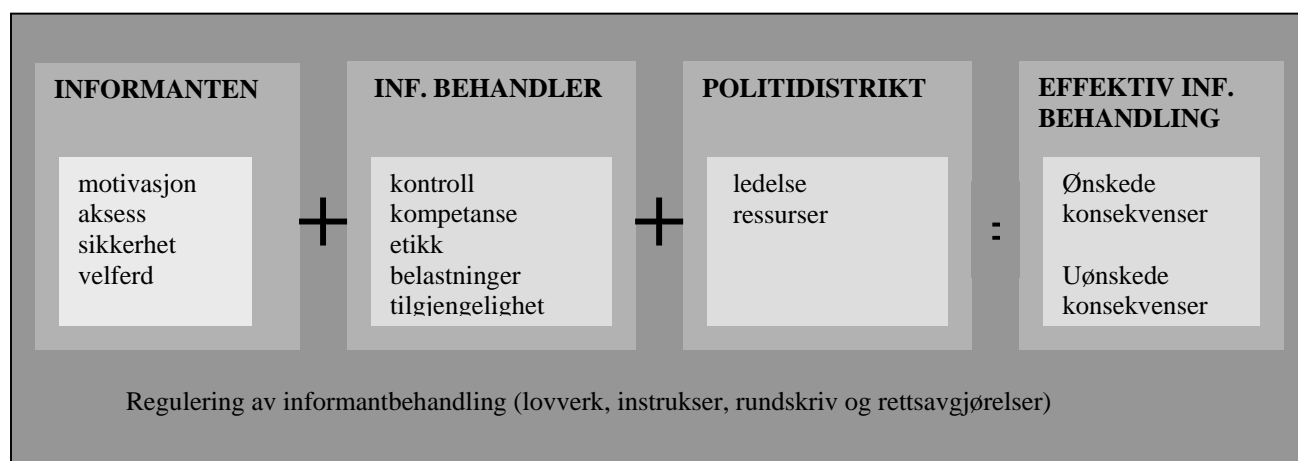
	Ønsket konsekvens	Uønsket konsekvens
Tilsiktet konsekvens	Øker muligheten til å oppdage og irtetteføre lovbrudd. Øker muligheten til forebygging av kriminelle handlinger. Gir politiet mer kunnskap om kriminelle og kriminalitet. Gir politiet kunnskap om kriminelle som ellers ikke hadde vært kjent av politiet.	Oppfordre informanten å svike venner og kjente. Oppfordre informanten til å omgå kriminelle og dermed fristelser til å begå kriminalitet. Utsetter informanten for psykisk press. Politiet benytter bedrag og manipulasjon for å få informanter til å samarbeide. Informanter kan bli gitt belønning som ikke er akseptert i samfunnet. Informantbehandling kan føre til "Nobel sak korrupsjon" Informantbehandling kan føre til lisensiering av kriminelle Informantbehandling vil ofte være i konflikt med EMK. Informantbehandling kan sette rettsikkerheten på prøve. Informantbehandler utsatt for stress. Informanter blir oppfordret til samarbeid, selv om motivasjonen er negativ. Fokus på narkotika kan gå utover ressurser til andre saker.
Utilsiktet konsekvens	Gir tjenestemenn jobbmessig tilfredsstillelse (økt motivasjon) ved gode resultater. Det at informanter kan benyttes, skaper usikkerhet for kriminelle og vanskeliggjør arbeidet deres. Informanter slutter med kriminalitet med hjelp fra informantbehandlere.	Fare for korrupsjon ved bruk av informanter. Bruk av informanter kan føre til interne, lokale og eksterne konflikter. Informantbehandling i strid med samfunnets normer kan medføre delegitimering av rettsystemet. Bruk av informanter kan medføre konstitutiv provokasjon. Justismord kan forekomme. Samarbeid som oppdages av andre, kan føre til represalier mot informanten.

4.8.2 Hva avgjør effektiviteten av informantbehandlingen?

Resultatene fra undersøkelsen viser at effektiviteten av informantbehandling er avhengig av en rekke forhold. Disse forholdene kan knyttes til informanten, informantbehandleren og politidistriktet som benytter seg av informanten. I tillegg vil den overordnende styring og regulering sette rammene for hvordan metoden brukes.

Informanters effektivitet er avhengig av kvaliteten på informasjonen. Kvaliteten på informasjonen er avhengig av informantens motivasjon og aksess. I tillegg må også politiet være i stand til å kontrollere og bruke informasjonen for at prosessen skal være effektiv. De involverte polititjenestemenns kompetanse og tilgjengelige ressurser er avgjørende i dette arbeidet. Følgende formel (figur) kan beskrive forhold som virker inn på informanters effektivitet:

Figur 18. Faktorer som virker inn på effekten av informantbehandling

Det er altså en rekke forhold som må være på plass for at informantbehandlingen skal være effektiv. Ut ifra resultatene synes det som om det er store forskjeller på hvordan informantbehandlingen praktiseres. Mangel på kompetanse blant informantbehandlere, ledere og jurister er med på å skape usikkerhet og svekke kontrollen ved bruk av metoden. Det er viktig at de som benytter seg av informanter er objektive og har perspektiv på det de holder på med, fordi bruk av kriminelle til å fange andre kriminelle er vanskelig å kontrollere og vanskelig for mange å akseptere. Slik informantbehandlingen fungerer i dag er kontrollen dårlig, og manglende opplæring kan føre til individuelle løsninger.

Det at informantbehandlere på mange områder må sette sine egne grenser fører til både frihet og usikkerhet i arbeidet. En rekke forhold kan hjelpe til å redusere usikkerheten og også bidra til å effektivisere arbeidet. Målet må hele tiden være å øke de ønskede konsekvenser på bekostning av de uønskede. Mangel på kontroll kan forsterke de uønskede konsekvensene ved bruk av informanter, noe som betyr at effektiviteten blir dårligere. Forslag til tiltak for å effektivisere informantbehandlingen, er forøvrig vedlagt som anbefalinger til denne oppgaven.

Informantbehandling er en arbeidsmetode som normalt innebærer at politiet må inngå et samarbeid med personer som selv er involvert i kriminalitet. Dette vil for mange være uakseptabelt og forsvarsadvokater/ ofre for informanternes handlinger (kriminelle) vil ta avstand fra metoden. Misbruk av metoden vil også kunne føre til at det blir mer regulering, noe som vil kunne virke inn på politiets muligheter i bekjempelsen av kriminalitet. Det er derfor viktig at politiet selv sørger for å rette opp de problemene som her er avdekket, slik at kontrollen med metoden blir bedre.

Kontrollen med informantbehandlingen synes som sagt mangelfull, og en rekke forhold som er i strid med informantinstruksen er avdekket i denne undersøkelsen. Foruten mangel på opplæringsmuligheter, er mangel på notoritet, registrering av informanter, kontroll med informantbehandlerne og regelmessig evalueringer av informantene blant de retningslinjene som i liten grad følges av politidistriktene.

Resultatene i undersøkelsen tyder på at dårlig ressursutnyttelse fører til at informanter ikke blir brukt så effektivt som de kunne ha blitt. Kunnskapen om informantbehandling og etterretning er generelt dårlig i politiet, og sannsynligvis en av årsakene til at informantbehandlere har lite tillit til egen ledelse og påtalemyndighet.

Evaluering av informanter og av informasjonen som samles inn synes ofte å være mangelfull og i mange tilfeller fraværende. Dette fører til dårligere effektivitet, og bedre systemer for evaluering etterlyses av mange. I tillegg er manglende rapportering av informasjonen som samles inn en utfordring. Tillit internt i politiet synes å være den viktigste årsak til at informasjon ikke blir rapportert videre, noe som indikerer at den enkelte informantbehandlerens fokus på sikkerhet er i fokus.

Politidirektoratet (2007: 8) ønsker som nevnt tidligere et kunnskapsstyrt politi ved blant annet styrking av analysefunksjonen i politidistriktene. Ut ifra resultatene i undersøkelsen synes det som om politidistriktene ikke prioriterer dette i tilstrekkelig grad. Fremfor kunnskapsstyrt og proaktivt politiarbeid, er politiet fortsatt reaktivt og etterforskningsstyrt.

4.8.3 Konklusjon

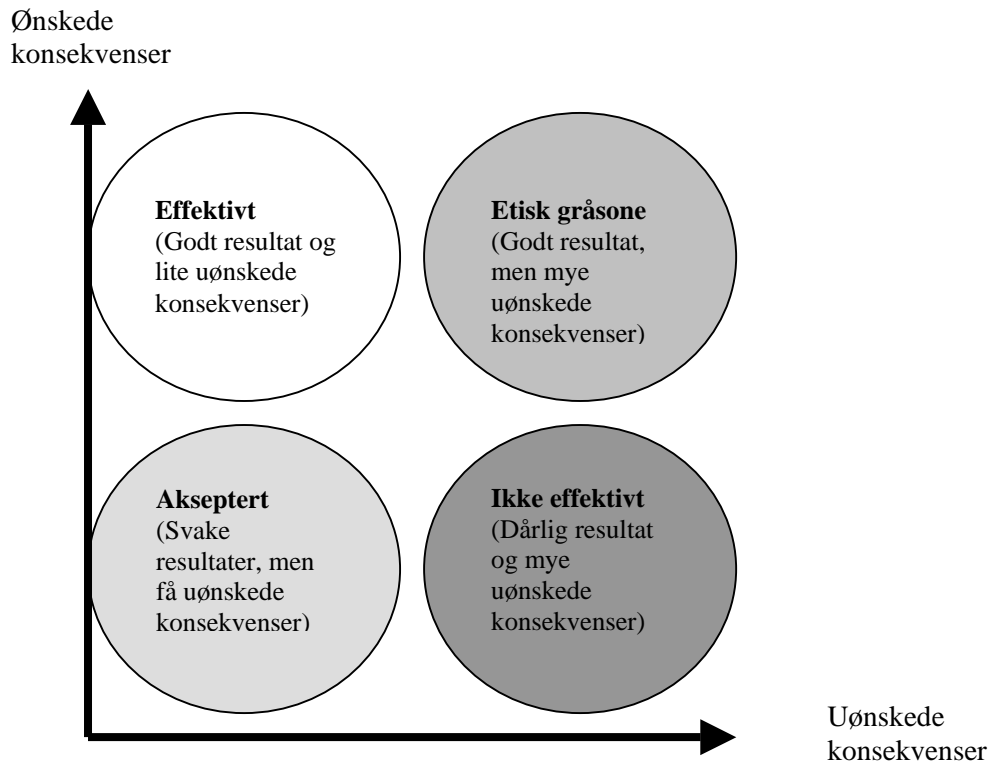
Informanter bidrar til å skape resultater i relativt sett få saker, men utgjør et viktig bidrag for å kunne bekjempe såkalt offerløs kriminalitet. Bruk av informanter kan gå på bekostning av enkelt individets rettigheter, men kan på den annen side forsvares etisk ved at de som har involvert seg i alvorlig kriminalitet selv har stilt seg i en posisjon som rettferdiggjør at politiet til en viss grad benytter skjulte metoder for å bevise dette. Ut fra et rent rettferdighetsargument vil derfor informantbehandling kunne forsvares, dersom det er tilstrekkelig kontroll med metoden. Det er imidlertid usikkert om majoriteten av respondentene faktisk er klar over hvilket etisk grenseland de befinner seg.

For å kunne bruke informanter effektivt, må det foretas helhetsvurderinger opp imot hva man kan godta av uønskede tilsiktede konsekvenser. Mangelfull regulering og lite kontroll i politidistriktene fører til at grensene for hva som kan aksepteres er forskjellig fra person til person, og det avgjørende vil ofte være en vurdering mellom konsekvens og pliktetikken. Uønskede konsekvenser som imidlertid ikke er vurdert som akseptable vil ofte være utilsiktede, og til dels utenfor politiets kontroll. I mange tilfeller er det nettopp disse som gjør at informantbruk ikke kan forsvares.

Om informantbehandling generelt sett er en effektiv metode, er ikke et svar som kan besvares med et absolutt ja eller nei. Denne oppgaven har imidlertid trukket frem en del konsekvenser ved informantbehandling, som vil kunne bidra til en slik vurdering. Konklusjonen vil være forskjellig alt etter hvem som blir spurt. I enkelte saker kan informanter vise seg effektive, mens det i andre saker viser seg å være såpass mange uønskede konsekvenser, at effektiviteten totalt sett blir negativ (se figur neste side). Enkelte vil sannsynligvis vurdere informantbehandling som så kontra produktiv at de kan komme med forslag om å forby bruk av informanter. Dette vil være meget uheldig, og internasjonal forskning (Williamson og Bagshaw 2001: 62) peker på at et forbud mot informanter vil føre til flere uheldige konsekvenser. Det vil være håpløst å regulere forbudet, og grensen mellom samtale og informasjon til bruk i kriminalitetsbekjempelsen blir vanskelig og trekke. Dessuten vil

muligheten til å kontrollere informantarbeidet forsvinne, og man risikerer at informantbruk blir gjenstand for tvilsomme avtaler mellom informanten og informantbehandleren.

Figur 19. Vurdering av effektivitet på bakgrunn av konsekvenser.

I Norge er det ikke tidligere publisert studier som ser på politiets bruk av informanter, men denne oppgaven påpeker en rekke sider ved politiets bruk av informanter, som bør bli gjenstand for mer forskning. Det må forøvrig understrekes at svarene i denne undersøkelsen er basert utelukkende på de utvalgte respondentenes oppfatninger og meninger, og det er ikke gjort forsøk på å generalisere funnene. For fremtidige studier vil det være interessant å også se på andre gruppers syn på bruken av informanter. Først og fremst informantenes syn på egen rolle og opptreden fra politiet, men også andre tjenestemenn, politiledere, politijurister, forsvarsadvokater og den "vanlige mann i gata" kan danne utvalget for slike undersøkelser.

Informanter er i mange saker avgjørende for at politiet oppnår resultater, men uønskede konsekvenser kan føre til at effektiviteten totalt sett oppfattes som negativ. Dersom kontrollen med metoden er tilstedet, noe som er mangelfullt i dag, vil de uønskede konsekvensene minimeres og effektiviteten bedres. Informantbehandling må oppfattes som legitimt i befolkningen, for at den skal vise seg suksessfull i det lengre løp. Resultater i dag betyr nødvendigvis ikke effektivt i det lengre løp.

5 REFERANSELISTE*

Aftenposten, morgen, 13.09.2007: 6: ”Politiansatt tystet”.

Aftenposten, morgen, 11.09.2007: 15: ”Skyldig i drap – igjen – fikk lovens strengeste straff”.

Agrell, Wilhelm (2005): *Forvarning och samhällshot*. Lund: Studentlitteratur.

Ballardie, Carole og Paul Iganski (2001): ”Juvenile informers”. I: *Informers : Policing, Policy, Practice* (s. 110-122). Roger Billingsley, Teresa Nemitz og Phillip Bean (Eds). Cullompton: Willan.

Banton, Michael (2005): “The police as peace officers”. I: *Policing : key readings* (Vol. 2005, s 132-140). Tim Newburn (Ed.) Cullompton : Willan.

Bayley, David. H (1994): “What do the police do?”. I: *Policing : key readings* (Vol. 2005, s 141-149). Tim Newburn (Ed.) Cullompton : Willan.

Bean, Phillip og Roger Billingsley (2001): “Drugs, crime and corruption”. I: *Informers : Policing, Policy, Practice* (s. 25-37). Roger Billingsley, Teresa Nemitz og Phillip Bean (Eds). Cullompton: Willan.

Billingsley, Roger (2000): “Duty of Care for Informers”. I: *The Police Journal*, Volume 78, nr. 3, s. 209-221.

Billingsley, Roger, Teresa Nemitz og Philip Bean (2001): *Informers : Policing, Policy, Practice*. Cullompton, Devon: Willan.

Billingsley Roger (2001): “Informers’ careers: motivations and change”. I: *Informers : Policing, Policy, Practice* (s. 81-97). Roger Billingsley, Teresa Nemitz og Phillip Bean (Eds). Cullompton: Willan.

Bittner, Egon (1990): “Florence Nightingale in pursuit of Willie Sutton: a theory of the police”: I: *Policing : key readings* (Vol. 2005, s 150-172). Tim Newburn (Ed.) Cullompton : Willan.

Brodeur, Jean-Paul (1992): “Undercover policing in Canada: Wanting what is wrong”. I: *Surveillance, crime and social control* (2006, s. 219-250). Clive Norris og Dean Wilson (Eds.). Aldershot: Ashgate Publ.

Bunkholdt, Vigdis (1989): *Lærebok i psykologi*. 3. utgave. Oslo: Tano

Busch, Tor, Erik Johnsen og Jan Ole Vanebo (2002): *Økonomistyring i det offentlige*. 3.utgåve. Oslo: Universitetsforlaget. <<http://nn.wikipedia.org/wiki/Effektivitet>> [Lesedato 27.03.2008]

Carson, David (2007): “Models of investigation”. I: *Handbook of Criminal Investiagtion*. (s. 407-425). Tim Newburn, Tom Williamson og Alan Wright (Eds.). UK: Willan publishing.

Christie, Nils (1982): *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget

Clark, Denis (2007): "Covert surveillance and informer handling". I: *Handbook of Criminal Investigation*. (s. 426-449). Tim Newburn, Tom Williamson og Alan Wright (Eds.). UK: Willan publishing.

Clark, Roy (2001): "Informers and corruption". I: *Informers: Policing, Policy, Practice* (s. 38-49). Roger Billingsley, Teresa Nemitz og Phillip Bean (Eds). Cullompton: Willan.

Cooper, Paul og Jon Murphy (1997): "Ethical approaches for police officers when working with informants in the development of criminal intelligence in the UK". I: *Journal of Social Policy*, 26 (1): 1-20.

Dagsavisen, nettutgave 21.02.2007: "Politi-informanter og andre klovner".
<<http://www.dagsavisen.no/innenriks/article257907.ece>> [Lesedato 06.06.2008]

Dagsavisen, nettutgave 28.09.2007: "Betalte ut 4 mill i Munch dusør".
<<http://www.dagsavisen.no/innenriks/article316538.ece>> [Lesedato 06.06.2008]

Den europeiske menneskerettskonvensjon. Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter av 04. november 1950.

Dunninghan, Colin og Clive Norris (1996): "A risky business: the recruitment and running of informers by English police officers". I: *Police studies*, Vol 19, no 2: 1-25.

Dunninghan, Colin og Clive Norris (1998): "Some ethical dilemmas in the handling of police informers". I: *Public Money and Management*, Jan-Mar: 21-25

Dunninghan, Colin og Clive Norris (1999): "The detective, the snout and the Audit Commission: the real costs in using informants". I: *Howard Journal*, Vol. 38, no 1, Feb: 67-86.

Europol (2005): *European Union Best Practices on the Use of Informants*. Haag: Europol

Everett, Euris Larry og Inger Furseth (2004): *Masteroppgaven Hvordan begynne – og fullføre*. Oslo: Universitetsforlaget.

Fahsing, Ivar Andre og Petter Gottschalk (2008): *Kriminelle organisasjoner. Hvordan forstå organisert kriminalitet*. Bergen: Fagbokforlaget.

Finstad, Liv (2000): *Politiblikket*. Oslo: Pax forlag

Fitzgerald, Dennis G. (2006): *Informants and Undercover Investigations. A Practical Guide to Law, Policy, and Procedure*. US: CRC Press

Forvaltningsloven. Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10. februar 1967.

Gloppen, Signe, Nils Moe og Bjørn Pettersen (1997): *Informasjonsbehandling i politiet, politiets registre og sentrale enheter*. Oslo: Politihøgskolen.

Gloppen, Signe, Ole-Johan Strømman, Torgeir Rudrud og Arne Bjørkås (1997): *Arbeidsmetodikk og målrettet polititjeneste*. Oslo: Politihøgskolen.

Graner, Rolf (2004): *Patrullerende polisers yrkeskultur*. Lund: Lund Dissertations in Social Work.

Greenwood, P., J. M Chaiken og J Petersilia (1977): "The investigative function". I: *Policing: key readings* (Vol. 2005, s 247-259). Tim Newburn (Ed.) Cullompton : Willan.

Greer, Steven (1995): "Towards a sociological model of the police informant". I: *Surveillance, crime and social control* (2006, s. 251-269). Clive Norris og Dean Wilson (Eds.). Aldershot: Ashgate Publ.

Greer, Steven og Nigel South (1998): "The criminal informant: police management, supervision and control". I: *Invading the Private? New investigative methods in Europ*. S. Field og C. Pelsler (eds.). Aldershot: Ashgate.

Grunnloven. Norges Riges Grundlov av 17. mai 1814.

Grønmo, Sigmund (2004): *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergem: Fagbokforlaget

Gundhus, Helene Oppen (2006): *"For sikkerhets skyld" : IKT, yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet*. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Det juridiske fakultet Unipub.

Gupta, Dipak K (2005): "Exploring roots of terrorism". I: *Root Causes of Terrorism. Myths, reality and ways forward*. Tore Bjørge (Ed). London: Routledge

Halvorsen, Vidar (2003): "Utradisjonelle etterforskningsmetoder i et samfunnsvitenskapelig og etisk perspektiv". I: *Det Utfordrende politiarbeid : om krisehåndtering og utradisjonelle etterforskningsmetoder*. Trond Myklebust og Gunnar Thomassen (Eds.). PHS forskning: Forskningskonferansen, 12. og 13. august 2003 (Vol. 2003, s. 177- 185). Oslo: Politihøgskolen.

Haukaas, Ketil og Per-Terje Sønstelid (1997): *Ekstraordinære - og utradisjonelle etterforskningsmetoder, samt informantbehandling*. Oslo: Politihøgskolen.

Holmberg, Lars (2000): "Ekstralegale faktorerers indflytelse på politiets skøn". I: *Politi og publikum*. PHS Forskning 2001:1. Oslo: Politihøgskolen.

Hopsnes, Roald (2003): "Politiets forebyggende politimetoder". I: *PHS forskning* (Vol. 2003, s.103-161). Oslo: Politihøgskolen.

Hopsnes, Roald (2003b): "Provokasjon som politim metode" I: *Jussens Venner*, 2003(2), s. (62-130).

Jebens, Sverre E. (2004): „Selvinkriminering og utradisjonelle etterforskningsmetoder". I: *Menneskerettigheter i straffeprosessen* (s 407- 434). Oslo: Cappelen akademisk forl.

Johnson, Roy og John Eaton (2002): *Influencing people*. London: Dorling Kindersly Limited

John, Tim og Mike Maguire (2007): "Criminal intelligence and the National Intelligence Model". I: *Handbook of Criminal Investiagtion*. (s. 199-225). Tim Newburn, Tom Williamson og Alan Wright (Eds.). UK: Willan publishing.

Juristkontakt, nr 5 42. årgang 2008: 6-11: "Lasse Qvigstad Gudfaren".

Kleiven, Maren Eline (2005): *Where's the "intelligence" in The National Intelligence Model?*. Msc in International Police Science: University of Portsmouth

Klenig John (2005): "Gratuities and corruption". I: *Policing: key readings* (Vol. 2005, s 596-623). Tim Newburn (Ed.) Cullompton : Willan.

Korsell, Lars, Anita Heber, Bill Sund og Daniel Vesterhav (2005): *Narkotikabrottslighetens organisationsformer*. Stockholm: Brotsforebyggende rådet, 2005:11.

Madinger, John (2000): *Confidential informant: law enforcement's most valuable tool*. Boca Raton, FL: CRC Press.

Magnussen, Svein (2004): *Vitnepsykologi. Pålitelighet og troverdighet I dagligliv og rettssal*. Oslo :Abstrakt forlag.

Maguire, Mike og Timothy John(1995): *Intelligence, Surveillance and Informants: Integrated Approaches*. London: Police Research Group.

Maguire, Mike (1999): "Policing by risks and targets: some dimensions and implications of intelligence-led crime contro". I: *Policing and Society*, Vol 9, 1-22.

McDowell, Don (1998): *Strategic Intelligence: A Handbook for Practioners, Managers and Users*. Australia:, Intelligence Study Centre

Menneskerettsloven. Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30.

Myhrer, Tor-Geir (2001): „Etterforskningsbegrepet: Avgrensning, vilkår, roller og ansvar". I: *Tidsskrift for strafferett*, 2001(1), s. 6-30.

Myhrer, Tor-Geir. (2003): „Vanlig og ekstraordinær". I: *Det Utfordrende politiarbeid : om krisehåndtering og utradisjonelle etterforskningsmetoder*. Trond Myklebust og Gunnar Thomassen (Eds.). PHS forskning : Forskningskonferansen, 12. og 13. august 2003 (Vol. 2003, s 163- 176). Oslo: Politihøgskolen.

Myhrer, Tor Geir (2007): *Personvern, rettssikkerhet og effektivitet*. Forelesning. Oslo: Politihøgskolen 21.03.2007.

Myhrer, Tor-Geir og Tore Bjørgo (2007): *Forskningsetisk veileder for Politihøgskolen*. Oslo: Politihøgskolen

NATO (2003): *Standarization agreement. Intelligence reports*. STANAG 2511 Edition 1

Nemitz, Teresa (2001): "Gender issues in informer handling". I: *Informers: Policing, Policy, Practice* (s. 98-109). Roger Billingsley, Teresa Nemitz og Phillip Bean (Eds). Cullompton: Willan.

Norris, Clive og Dunninghan, Colin(1999): "Subterranean Blues: Conflict as an unintended consequence of the police use of informers". I: *Surveillance, crime and social control* (2006, s. 272-297). Clive Norris og Dean Wilson (Eds.). Aldershot: Ashgate Publ.

NOU (1997): *Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet*. NOU 1997:15. Oslo: Justis og politidepartementet.

NOU (2004): *Mellom effektivitet og personvern*. NOU 2004: 06. Oslo: Justis og politidepartementet.

NESH (2005): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)

Olaussen, Leif Petter (1996): „Kriminalstatistikk som målestokk for kriminalitetsutviklingen”. I: Institutt for kriminologisk stensilserie nr. 85: Universitetet i Oslo.

Ordnnett.no (2008). <<http://www.ordnett.no/ordbok.html>> [Lesedato 28..03 2008].

Personopplysningsloven. Lov om behandling av personopplysninger av 14. april 2000 nr. 31.

Politidirektoratet (2003): *Etablering av nasjonalt informantregister*. Politidirektoratets rundskriv 2003/012.

Politidirektoratet (2003b): *Normalinstruks om politiets behandling av informanter*. I vedlegg til rundskriv 2003/012.

Politidirektoratet (2003c): *Iverksettelse av strukturert vitnebeskyttelse*. Politidirektoratets rundskriv 2003/013.

Politidirektoratet (2006): *Instruks for Indicia. Nasjonale behandlingsrutiner*. Politidirektoratets rundskriv 010/2006.

Politidirektoratet (2007): *Nasjonal strategi for etterretning og analyse*.

Politihøgskolen (2006): *Fagplan for utdanning av informantbehandlere*.

Politiinstruks. Alminnelig tjenesteinstruks for politiet av 22. juni 1990.
*Politi*loven. Lov om politiet av 04. aug 1995 nr. 53.

Påtaleinstruks. Om ordning av påtalemyndigheten av 28. juni 1985 nr. 1679.

Rachlew, Asbjørn (2003): „Norske politiavhør i et internasjonalt perspektiv“. I: *Tidsskrift for strafferett* 4/2003 (s.400-439).

Reiner, Robert (2000): *The Politics of the Police*. New York: The Oxford University Press.

Reuss-Ianni, Elisabeth og Francis A.J (1983): "Street cops and management cops: the two cultures of policing". I: *Policing: key readings* (Vol. 2005, s 297-314). Tim Newburn (Ed.) Cullompton : Willan.

Riksadvokaten (1982): *Riksadvokatens 8 punkter*.

Riksadvokaten (2000): *Vederlag til politiets kilder og provokasjon som etterforskningsmetode*. Riksadvokatens rundskriv nr 2/2000.

Roberts, Tim (2004): *The human factor: maximising the use of police informants*. East Yorkshire: New Police Bookshop.

Romsdals budstikke, 04.10.2006: "Politiet klar over lovbrudd".

<<http://www.rbnett.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20061004/LOKALNYTT/110040031/1005/CUPQUIZ>> [Lesedato 19.04.2008]

Rosenfeld, Richard, Bruce A. Jacobs og Richard Wright (2000): "Snitching and the code of the street". I: *Surveillance, crime and social control* (2006, s. 299-316). Clive Norris og Dean Wilson (Eds.). Aldershot: Ashgate Publ.

Sefland, Per (2002): *Nye trusler i det 21. århundre*. Foredrag. Oslo militære samfunn. 14. januar 2002. <<http://www.oslomilsamfund.no/foredrag/2002/2002-01-14-Sefland.html>> [Lesedato 08.05.2007]

Smith-Solbakken, Marie og Else M. Tunglund (2005): *Narkomiljøet økonomi, kultur og avhengighet*. Oslo: Gyldendal.

South, Nigel (2001): "Informers, agents and accountability". I: *Informers: Policing, Policy, Practice* (s. 67-80). Roger Billingsley, Teresa Nemitz og Phillip Bean (Eds). Cullompton: Willan.

Stoler, Peter (1984): "The Sicilian Connection". I: *Time magazine*. 15 oktober 1984. <<http://www.time.com/time/printout/0,8816,923697,00.html>> [Lesedato 18.05.2008]

Straffeloven. Alminnelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 nr. 10.

Straffeprosessloven. Lov om rettergangsmåter i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25.

Sætre, Marianne (2007): *Analyser av kriminalitet. En innføring i data og metoder i samfunnsvitenskapelige og strategiske kriminalanalyser*. Kristiansand: Høyskoleforlaget

Thomassen, Gunnar (2003): "Korrupsjon i politiet: Former, årsaker og mottiltak. I: *PHS forskning*. 2003:2. Oslo: Politihøgskolen

Thomassen, Gunnar (2007): "Korrupsjon i politiet. Hvor er vi og hvor går vi?" I: *Politiforum* (s. 34, 35). april 04/2007.

Thoresen, Odd. E., Petter Dyhre og Anders Frøysa (1997): *Hva er kriminaletterretning?* Oslo: Politihøgskolen.

UiB magasinet, nr 6 2002: 12-14: "Ved tvil til fordel for tiltalte".

Verdens Gang, 01.09.2008: 1: "Richard samarbeidet med politiet: Drapstruet og foreldrenes hus ble påtent".

Warden, Rob (2004): *The Snitch System. How snitch testimony sent Randy Steidl and other innocent Americans to death row. A center on wrongful convictions survey.* Canada: Northwestern University

Williamson, Tom og Peter Bagshaw (2001): "The Ethics of informer handling". I: *Informers: Policing, Policy, Practice* (s. 50-66). Roger Billingsley, Teresa Nemitz og Phillip Bean (Eds). Cullompton: Willan.

*Kildehenvisninger og litteraturlisten er utarbeidet før det ble gitt føringer fra PHS på hva slags standard som skulle benyttes for masteroppgavene. Det er PHS mal utarbeidet av Elin Kippe, 23. november 2007 og oppdatert 16. januar 2008, som er benyttet.

Vedlegg A. Spørreskjemaet med frekvensfordeling av svarene

1 Bakgrunn

1.1.1 Er du kvinne eller mann?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	kvinne	3	5,0	5,0	5,0
	mann	57	95,0	95,0	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

1.1.2 Hvor lenge har du vært ansatt i politiet (gjort om til kategorier)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	5 år eller mindre	4	6,7	6,7	6,7
	6-10 år	25	41,7	41,7	48,3
	11-15 år	12	20,0	20,0	68,3
	16-20 år	10	16,7	16,7	85,0
	21-25 år	2	3,3	3,3	88,3
	mer enn 26 år	7	11,7	11,7	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

1.1.3 Hva slags opplæring har du som informantbehandler?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ingen opplæring	9	15,0	15,0	15,0
	Andre tjenestemenn	18	30,0	30,0	45,0
	Kurs	33	55,0	55,0	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

1.1.4 Hvor lang erfaring har du som informantbehandler (kategori)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	4 år eller mindre	26	43,3	43,3	43,3
	5-9 år	21	35,0	35,0	78,3
	10- 14 år	8	13,3	13,3	91,7
	15 år eller mer	5	8,3	8,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

1.1.5 Føler du at kompetansen din er tilstrekkelig for å behandle informanter?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ja	32	53,3	53,3	53,3
Nei	28	46,7	46,7	100,0
Total	60	100,0		

1.1.5.1 Hva slags opplæring (kompetanse) ønsker du eventuelt mer av?

	Frekvens
Generell kursing	13
Kommunikasjonskurs	6
Kurs i instruks og lovverk	5
Vervingskurs	4
Metodikk kurs	2
Veiledningskurs (trinn 2)	10
Etablering av fagseminar	6
Totalt antall svar	46

1.2.1 Hvor stor del av arbeidet ditt er informant relatert?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 0-20%	26	43,3	43,3	43,3
20-40%	27	45,0	45,0	88,3
40-60%	3	5,0	5,0	93,3
60-80%	2	3,3	3,3	96,7
80-100%	2	3,3	3,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

1.2.2 Hva er hovedarbeidsoppgaven din?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ordenstjeneste	8	13,3	13,3	13,3
Etterforskning	9	15,0	15,0	28,3
Etterretning	17	28,3	28,3	56,7
Spaning	21	35,0	35,0	91,7
Administrasjon/ ledelse	5	8,3	8,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

1.2.3 Har du arbeidet som etterforsker?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ingen erfaring	6	10,0	10,0	10,0
	mindre enn 1 år	7	11,7	11,7	21,7
	1-2 år	14	23,3	23,3	45,0
	3-4 år	13	21,7	21,7	66,7
	mer enn 5 år	20	33,3	33,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

1.2.4 Hvor mange informanter har du benyttet i løpet av det siste året (kategori)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 eller mindre	5	8,3	8,3	8,3
	2-5	31	51,7	51,7	60,0
	6-10	16	26,7	26,7	86,7
	fler enn 10	8	13,3	13,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

1.2.3.1 Hvor mange av disse er fortsatt aktive?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 eller mindre	15	25,0	25,0	25,0
	2-5	34	56,7	56,7	81,7
	6-10	8	13,3	13,3	95,0
	Ikke svart	3	5,0	5,0	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

1.2.5 Har du informanter som ikke er registrert?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja	46	76,7	78,0	78,0
	Nei	13	21,7	22,0	100,0
	Total	59	98,3	100,0	
Missing	99	1	1,7		
Total		60	100,0		

1.2.5.1 Hvor mange uregistrerte informanter har du (kategori)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ingen	11	18,3	18,3	18,3
	2-3	28	46,7	46,7	65,0
	4-5	8	13,3	13,3	78,3
	5-6	5	8,3	8,3	86,7
	mer enn 7	3	5,0	5,0	91,7
	ikke svart	5	8,3	8,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

1.2.6 Anslå hvor mange informantmøter du har i gjennomsnittsmåned?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindre enn 1	12	20,0	20,0	20,0
	1-2	11	18,3	18,3	38,3
	3-4	14	23,3	23,3	61,7
	4-6	8	13,3	13,3	75,0
	7-8	9	15,0	15,0	90,0
	9-10	4	6,7	6,7	96,7
	flere enn 13	2	3,3	3,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

1.2.7 Hvor mange hendelser skriver du i INDICIA i løpet av gjennomsnittsmåned?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindre enn 1	11	18,3	18,3	18,3
	1-2	13	21,7	21,7	40,0
	3-4	16	26,7	26,7	66,7
	4-6	6	10,0	10,0	76,7
	7-8	6	10,0	10,0	86,7
	9-10	5	8,3	8,3	95,0
	11-13	1	1,7	1,7	96,7
	flere enn 13	2	3,3	3,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

1.2.8 Hvor mange telefonsamtaler har du med informanter på fritiden i en vanlig uke?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid mindre enn 1	9	15,0	15,0	15,0
1-2	7	11,7	11,7	26,7
3-4	13	21,7	21,7	48,3
4-6	13	21,7	21,7	70,0
7-8	4	6,7	6,7	76,7
9-10	2	3,3	3,3	80,0
flere enn 13	12	20,0	20,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

1.3 Hvorfor har du informanter (flere alternativer er mulig)?

	Frekvens
Utfordringen gir jobbmessig tilfredsstillelse	45
Stillingen min krever det	32
Det er gøy	24
Det gir økt yrkesmessig selvfølelse	20
Nødvendig for å gjøre en god jobb	16
Press fra ledere om å skape resultater	3
Det gir status	2
Totalt antall svar	142

2 Innhentingsfasen

2.1 Rekruttering av informanter

2.1.1.1 Hvor(dan) blir det etter din erfaring vervet flest informanter?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid melder seg selv	1	1,7	1,7	1,7
under pågrepelse/ i arrest eller under avhør	54	90,0	90,0	91,7
planmessig verving	1	1,7	1,7	93,3
vet ikke	2	3,3	3,3	96,7
annet	2	3,3	3,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

Merknad: I dette skjemaet er kun en kategori tatt med. De fleste hadde imidlertid flere kategorier som de hadde erfaring med at det ble vervet mye informanter. Totalt ble det gitt 112 svar, som fordeler seg på følgende måte:

	Frekvens
Etter pågrepelse/ arrest	51
Under avhør	30
Planmessig verving	13
Oppsøkt av politiet	6
Introdusert av andre	4
Melder seg selv	3
Tilfeldig kontakt	2
Utviklet kontakt over tid	1
Vet ikke	2
Totalt antall svar	112

2.1.1.2 Har du benyttet noen av strategiene under, når du har forsøkt å verve informanter?

	Frekvens
Økonomiske strategi	
forespeilet muligheten for betaling	1
Instrumental strategier	
bevisst forlenge oppholdet i arresten for å "myke" vedkommende opp	2
uformelle avtaler "hvis du gir meg informasjon, så skal..."	39
legge inn et godt ord hos aktor, dersom vedkommende bidrar med informasjon	38
lovnad om å droppe saken mot vedkommende	0
Informative strategier	
tatt "æra" for at vedkommende ble løslatt eller at saker er blitt henlagt	29
"bløffe" om innflytelse i vedkommendes straffesaker	2
gitt lovnad om fremtidig hjelp	13
lovnad om å hjelpe til ovenfor sosialtjenesten, arbeidsgiver, utleier osv.	27
informert vedkommende om muligheten for redusert straff, jfr. Strl § 59, 2.ledd.	28
Følelsesmessige (emosjonelle) strategier	
innledet vervingsforsøket med å gi goder (røyke, kaffe etc)	39
kjørt vedkommende hjem etter å ha sluppet ut av arresten	35
Ingen av de overnevnte strategier	4
Totalt antall svar	257

2.1.1.3 Syntes du det er greit å si til vedkommende at du kan få han ut av arresten, dersom han gir deg informasjon om kriminell aktivitet?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ja	7	11,7	11,7	11,7
Nei	30	50,0	50,0	61,7
Av og til	22	36,7	36,7	98,3
Dette har jeg ikke tenkt over	1	1,7	1,7	100,0
Total	60	100,0	100,0	

2.1.2.1 Syntes du det er greit å rekrutter personer under 18 år som informanter?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid nei	19	31,7	31,7	31,7
ja	14	23,3	23,3	55,0
avhengig av modenhet	15	25,0	25,0	80,0
det har jeg ikke tatt stilling til	3	5,0	5,0	85,0
alvrolighetsgraden på kriminalitet er avgjørende	9	15,0	15,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

2.1.2.2 Hvordan stiller du deg til å rekruttere personer for å få informasjon om deres familiemedlemmer?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid uetisk	3	5,0	5,0	5,0
alvorlighetsgraden på kriminaliteten er avgjørende	36	60,0	60,0	65,0
uproblematisk	13	21,7	21,7	86,7
dette har jeg ikke tatt stilling til	8	13,3	13,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

2.1.3.1 Informanter kommer ofte med krav for å samarbeide. Har du opplevd noen av de følgende krav fra informanter?

	Frekvens
Anonymitet	50
Straffereduksjon	40
Fører kort	40
Henleggelse av sak	30
Penger	28
Tillatelse til å utføre kriminelle handlinger	9
Løslatelse/ ikke bli fengslet	2
Hjelp til å løse sosiale problemer	2
Hjelp til å komme ut av miljø	1
Fremstilling	1
Tilbakelevering av beslag	1
Totalt antall svar	254

2.1.3.2 Savner du noe å tilby potensielle informanter for å kunne verve dem?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid alltid	3	5,0	5,0	5,0
ofte	10	16,7	16,7	21,7
av og til	34	56,7	56,7	78,3
sjelden	10	16,7	16,7	95,0
aldri	2	3,3	3,3	98,3
det har jeg aldri tenkt over	1	1,7	1,7	100,0
Total	60	100,0	100,0	

2.1.3.3 Dersom du ser bort fra reguleringen av informantarbeidet, hva er de to tingene du mest av alt ville ha anledning til å tilby informantene dine?

	Frekvens
Anonymitet	29
Økonomiske goder	21
Straffereduksjon	12
Personlig hjelp	9
- kontakt med forskjellige instanser	
- komme i gang etter endt soning	
- hjelpe til med rusbehandling	
Tid/ bedre oppfølging av info	6
Henlegge mindre saker	5
Tilby telefon/ tellerskritt	4
Soningsforhold og fremstillinger	2
I større grad kunne benytte inf ved provokasjon	2
Førerkort	2
Opphold i riket	1
Totalt antall svar	93

2.1.4.1 Hva tror du er årsaken(e) til at politiet i visse tilfeller ikke lykkes med å rekruttere informanter?

	Frekvens
Vedkommende har vært redd for represalier fra miljøet	33
Informanten stoler ikke på politiet	20
For lite tid til rådighet	19
Informantbehandleren mangler de rette kvaliteter	16
Politiet kan ikke tilby det informanten ønsker i retur	16
Politiet har ikke klart å etablere riktig motivasjon	16
Totalt antall svar	120

2.1.4.3 Hva bør man gjøre for å involvere flere tjenestemenn i rekrutteringen av informanter?

	Frekvens
Bevisstgjøre/informere/ opplyse	39
Opplæring/ kursing	28
Tilrettelegge for de som vil bruke tid (tj. tlf. osv)	22
Fokusere på betydningen av inf (selge bruken)	15
Motivere	13
System som fungerer lokalt/ etablere gode rutiner	4
Anerkjenne inf behandling som eget fagfelt	4
Mer deling av erfaring (åpenhet) og deling av informasjon	4
Alle bør læres opp (gi orden/ forebyggende oppdrag)	4
Mer kunnskap (forankring) til ledelsen	2
Følge opp info/ tj.menn ser at noe blir gjort	2
Trekke frem gode eksempler	1
Økonomisk kompensasjon	1
Gjøre kildearb "stue rent"	1
Samarbeid mellom avsnitt	1
Tilgjengelige veiledere	1
Totalt antall svar	142

2.2 Møtevirksomhet

2.2.1.1 Hva er de viktigste egenskapene hos en informantbehandler?

Frekvens	
Skape tillit	46
Høy etisk og moralsk standard	34
Engasjement/ motivasjon	21
Kunne trekke ut informasjon	19
Være tydelig (formidle budskap)	18
Kunnskap om lover og instruksjoner	17
Sette grenser og kunne justere	15
Kjenne "gatas språk"	14
Evne til å vise empati	11
Flink til å overbevise (motivere)	11
Evne til å bli likt	10
Flink til å lese kroppsspråk	2
Totalt antall svar	218

2.2.1.2 Hva slags kvaliteter er viktige hos en informant?

	Frekvens
Mulig å kontrollere	37
Motivasjon	28
Aksess	24
Tilgjengelig	20
Selvsikker	4
Høy moral	1
Manipulerende	1
Snill	0
Totalt antall svar	115

2.2.2 Har du tid til å følge opp informantene dine?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	i stor grad	9	15,0	15,5	15,5
	som regel	19	31,7	32,8	48,3
	av og til	21	35,0	36,2	84,5
	sjelden	8	13,3	13,8	98,3
	aldri	1	1,7	1,7	100,0
	Total	58	96,7	100,0	
Missing	99	2	3,3		
Total		60	100,0		

2.2.2.1 Hvis du ikke alltid har tid til å følge opp informantene, hva er årsakene til det?

Frekvens	
Annet jobb relatert	49
Mye å gjøre privat	9
Mangel på riktig ressursutnyttelse fra ledelsen	6
Informantenes tilgjengelighet	3
Gidder ikke alltid på fritid	2
Totalt antall svar	69

2.2.2.2 Planlegger du møtene med informantene dine?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alltid	3	5,0	5,2	5,2
	i stor grad	14	23,3	24,1	29,3
	som regel	23	38,3	39,7	69,0
	av og til	12	20,0	20,7	89,7
	sjelden	6	10,0	10,3	100,0
	Total	58	96,7	100,0	
Missing	99	2	3,3		
Total		60	100,0		

2.2.3.1 Har du identifisert motivasjonen hos informantene dine?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alltid	4	6,7	6,9	6,9
	i stor grad	19	31,7	32,8	39,7
	som regel	26	43,3	44,8	84,5
	av og til	8	13,3	13,8	98,3
	sjelden	1	1,7	1,7	100,0
	Total	58	96,7	100,0	
Missing	99	2	3,3		
Total		60	100,0		

2.2.3.2 Hvilken av de følgende motivasjonsfaktorer har du opplevd hos dine informanter?

	Frekvens
Håp om goder (mindre straff etc)	47
Misliker den type kriminalitet	44
Spenning	41
Hevn	41
Skade konkurrenter	30
Gjøre opp for seg	37
Vennskap (voksenkontakt)	31
Beskyttelse (frykt fra miljøet)	21
Lære politiets metoder	17
Egoisme	12
Anger	11
Press fra politiet	6
Frykt for politiet	4
Hjelpe politiet/ bidra til noe positivt	3
Totalt antall svar	345

2.2.3.3 Hva opplever du som de vanligste motivasjonen(e) hos dine informanter?

	Frekvens
Spenning	23
Håp om goder	23
Skade konkurrenter	21
Hevn	19
Gjøre opp for seg / komme bort fra miljøet	19
Mislike (hindre) den type kriminalitet	14
Beskyttelse/sikkerhet	8
Ha en å prate med utenfor miljøet (tillit)	8
Vennskap	7
Egoisme	5
Strafferabatt (hjelp i egen sak)	4
Hjelpe politiet/ bidra til noe positivt	3
Tror de er noe	2
Anerkjennelse/ respekt	2
Anger	2
Fokus bort fra egen virksomhet	2
Liker ikke den de prater på	1
Hjelpe den de prater om	1
Totalt antall svar	164

2.2.3.4 Opplever du at motivasjonen til informantene forandres over tid?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ofte	15	25,0	25,4	25,4
av og til	31	51,7	52,5	78,0
sjelden	6	10,0	10,2	88,1
aldri	1	1,7	1,7	89,8
det har jeg aldri tenkt over	6	10,0	10,2	100,0
Total	59	98,3	100,0	
Missing 99	1	1,7		
Total	60	100,0		

2.2.3.4.1 Dersom du har opplevd dette, hvorfor har det skjedd?

	Frekvens
Fått tillit/blitt kjent (og vil hjelpe uten skjult motivasjon)	15
Livsstil forandret/ kommet ut av miljøet (mister aksess)	8
Inf blitt mer kriminell (økt misbruk)	7
Ser at det som gjøres er nyttig/ det blir gjort noe/ resultater/ gir mening å hjelpe	6
Dårlig oppfølging av informant	4
Politiet ikke gjort noe med info	3
Spenning	3
Ikke ser resultater/ goder	2
Informanten har oppnådd de opprinnelige godene	2
Føler gitt nok	1
Ønsker seg bort fra miljøet	1
Ønsker penger	1
Trusler fra miljøet	1
Totalt antall svar	54

2.2.3.5 Hender det at du er med på å skape ny motivasjon for informantene dine?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ofte	15	25,0	25,4	25,4
	av og til	39	65,0	66,1	91,5
	sjelden	3	5,0	5,1	96,6
	det har jeg aldri tenkt over	2	3,3	3,4	100,0
	Total	59	98,3	100,0	
Missing	99	1	1,7		
Total		60	100,0		

2.2.3.6 Hvor viktig syntes du det er kjenne motivasjonen til informantene dine?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	svært viktig	21	35,0	35,0	35,0
	viktig	31	51,7	51,7	86,7
	kan være greit	8	13,3	13,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

2.2.4.1 Hva slags ytelser har du gitt dine informanter?

	Frekvens
Hjelpe til med sosiale/ private problemer	53
Dekking av utgifter (kontantkort osv.)	47
Hjelpe til med soningsforhold	36
Påvirket til straffereduksjon	25
Legge inn godt ord hos arbeidsgiver	17
Økonomiske påskjønnelser	15
Påvirket til løslatelse fra varetekt	14
Beskyttelse	12
Lovnad om hjelp i fremtidige saker	5
Vært tilgjengelig	2
Hjulpet med å få førerkort	1
Hjulpet til å få ut beslag	1
Aldri gitt noen ting	2
Totalt antall svar	230

2.2.4.2 Syntes du informanter bør belønnes for å fremskaffe informasjon om kriminalitet de har kjennskap til?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alltid	1	1,7	1,7	1,7
	ofte	6	10,0	10,0	11,7
	av og til	39	65,0	65,0	76,7
	sjelden	13	21,7	21,7	98,3
	aldri	1	1,7	1,7	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

2.2.5.1 Føler du plikt til å ivareta dine informaners velferd?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alltid	4	6,7	6,8	6,8
	ofte	19	31,7	32,2	39,0
	av og til	24	40,0	40,7	79,7
	sjelden	12	20,0	20,3	100,0
	Total	59	98,3	100,0	
Missing	99	1	1,7		
Total		60	100,0		

2.2.5.2 Har du hatt informanter som har blitt utsatt for represalier, med bakgrunn i det arbeidet som er gjort for politiet?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ja	5	8,3	8,6	8,6
	Ja, men kun psykisk	23	38,3	39,7	48,3
	Nei	30	50,0	51,7	100,0
	Total	58	96,7	100,0	
Missing	99	2	3,3		
Total		60	100,0		

2.2.5.2.1 Hva var årsaken til at samarbeidet ble oppdaget?

Informanten var løsmunnet (venner, kjæreste)	12
Informanten måtte vitne	3
Politiet måtte vitne	2
Informanten sett i møte med politiet	1
Informasjon til andre etater har blitt gitt videre	1
Funn av politinummer på informantens tlf	1
Resonert seg frem på grunn av flere forhold	5
Ukjent	4
Totalt antall svar	29

2.2.5.3 Har du iverksatt kontraspaning ved informantmøter?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ofte	3	5,0	5,0	5,0
	av og til	6	10,0	10,0	15,0
	sjelden	22	36,7	36,7	51,7
	aldri	29	48,3	48,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

2.2.5.4 Når du ber en informant om å innhente informasjon, vil han/hun ofte oppleve en indre konflikt som går på motsetningen mellom å "svike" venner og ønske om å tilfredsstille deg. Er dette noe du tror informantbehandlere er bevisst på?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alltid	2	3,3	3,3	3,3
	ofte	29	48,3	48,3	51,7
	av og til	22	36,7	36,7	88,3
	sjelden	5	8,3	8,3	96,7
	det har jeg aldri tenkt over	2	3,3	3,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

2.2.5.5 Har du droppet å forfølge informasjon fra en informant, fordi du ikke har vært sikker på om informantens identitet ville kunne holdes skjult for de mistenkte?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	aldri	2	3,3	3,4	3,4
	1 gang	4	6,7	6,8	10,2
	flere ganger	44	73,3	74,6	84,7
	det skjer ofte	9	15,0	15,3	100,0
	Total	59	98,3	100,0	
Missing	99	1	1,7		
Total		60	100,0		

2.2.5.6 Har du vært med på å henlegge saker, fordi informantens identitet ville kunne bli avslørt for de mistenkte?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	aldri	43	71,7	74,1	74,1
	1 gang	4	6,7	6,9	81,0
	flere ganger	11	18,3	19,0	100,0
	Total	58	96,7	100,0	
Missing	99	2	3,3		
Total		60	100,0		

2.2.5.7 Utarbeider du "profil" på informantene dine?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alltid	5	8,3	8,5	8,5
	i stor grad	2	3,3	3,4	11,9
	som regel	7	11,7	11,9	23,7
	av og til	6	10,0	10,2	33,9
	sjelden	16	26,7	27,1	61,0
	aldri	23	38,3	39,0	100,0
	Total	59	98,3	100,0	
Missing	99	1	1,7		
Total		60	100,0		

2.2.5.8 Har du vært medvirkende til at informanter har klart å slutte med kriminalitet?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ja	26	43,3	44,1	44,1
	nei	6	10,0	10,2	54,2
	vet ikke	27	45,0	45,8	100,0
	Total	59	98,3	100,0	
Missing	99	1	1,7		
Total		60	100,0		

2.2.6.1 Hva slags tanker (vurderinger) gjør du deg om menneskerettigheter, når du ber en informant om å bruke tid sammen med en person politiet er interessert i?

	Frekvens
Ingen vurderinger gjøres	36
Involvere informanten i kriminalitet (fristelser)	16
Informantens sikkerhet	8
Selvinnkriminalisering	4
Fritt valg	2
Må instrueres i hvor langt han kan gå	1
Bør ikke være profitt motivert	1
Rettsikkerhet	1
Jobber for staten uten å tjene på det	1
Overvåking	1
Privatlivets fred	1
Totalt antall svar	72

2.2.6.2 Mener du at at en informant som på vegne av politiet infiltrerer kriminelle miljøer, i spesielle tilfeller bør tillates å gjøre mindre kriminelle forhold (eks. bruk av narkotika), for å opprettholde troverdigheten?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ja	27	45,0	45,0	45,0
	nei	24	40,0	40,0	85,0
	vet ikke	9	15,0	15,0	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

2.2.6.2.1 Politiet setter informanter i dette dilemmaet ofte, men dekker seg bak at de har opplyst om "at du ikke har lov til å gjøre noe kriminelt", hva syntes du om dette?

	Frekvens
Dobbelt moral/ ryggen fri/ ansvarsfraskrivelse/ hyklersk	15
Uetisk/ skal ikke aksepteres(må droppe saken)	6
Helt greit (ellers kommer ingen vei – infoen er i miljøet)	8
Moralsk dilemma (vet hva han gjør – hva med overdose?)	3
Dersom politiet er grunnen til kriminaliteten = justeres eller bryte samarbeidet	3
Informanten er kriminell (del av miljøet), og vil likevel gjøre det	2
Må avklares på forhånd (det må gjøres enklere)	2
Må kunne trekke ut informanten	2
Droppe samarbeidet om inf ikke forstår (finne andre løsninger)	3
Vanskelig å kontrollere	2
Må være slik= hvis tatt vil opplysningen føre til at han blir røpet som informant	1
Må ikke presses	1
"Som han/ hun ellers ikke ville ha gjort....." :	
slutte med krim for å hjelpe politiet= vanskelig	1
Totalt antall svar	49

2.2.6.3 I hvilken grad mener du informantbehandlere er nødt til å "tøye" regelverket for å oppnå suksess med informanter?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ofte	8	13,3	13,3	13,3
av og til	22	36,7	36,7	50,0
sjelden	19	31,7	31,7	81,7
aldri	9	15,0	15,0	96,7
det har jeg aldri tenkt over	2	3,3	3,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

2.2.7.1 Hva er som regel grunnen(e) til at samarbeid med informanter opphører?

	Frekvens
informasjonen var dårlig	17
informasjonen ble aldri fulgt opp	17
informanten var umulig å kontrollere	16
informantbehandleren har ikke fulgt opp	16
informanten var lite troverdig	16
informanten var umulig å få tak i	13
informanten ønsker ikke kontakt	8
informanten flytter	5
informantbehandleren byttet tjenestested	4
informanten drar på institusjon	3
dårlig kjemi med informantbehandleren	2
Totalt antall svar	117

2.2.8 Hva syntes du om at kun et fåtall spesialister på hvert tjenestested skulle ha lov til å føre informanter (N=60)?

	Frekvens
UENIG (24)	
Ikke heldig (mister info)	14
Motivasjon (rekruttering) vil forsvinne hos andre	3
For mye på for få	1
Spesialister burde ta de mest krevende, men alle bør ha mulighet:	2
Stoler ofte bare på en tjenestemann	2
vanskelig på små tjenestesteder	1
vanskelig i praksis	1
ENIG (22)	
Bra	11
God ide (mer proft, men rom for unntak)	6
Dette gir bedre kontroll	3
Helt greit (må være slik)	2
VERKEN ENIG ELLER UENIG (11)	
Ok, så lenge andre kan ha så mange kilder som mulig	4
Det viktigste at de som driver har opplæring (tid)	7
VET IKKE/ IKKE SVAR (3)	

2.2.9 Hvordan mener du at informantarbeidet kan bli mer effektivt, dersom man utelukkende ser på informant - informantbehandler forholdet?

	Frekvens
Mer tid til disp	29
Egne kildeførere (kontinuitet)	10
Prioritering(færre andre oppgaver)/ tilgjengelighet(tlf)	9
Mer kursing	9
Bedre/ riktig bearbeiding av info	4
Eget fag (anerkjennelse av faget)	3
Etablere kontakt som varer (de riktige informantene/ mer målrettet)	3
Flinkere til å følge opp info	2
Flinkere til å "spisse" informantene	3
Bedre plan for møtene	2
Kontrollører må følge opp mer (veiledning)	2
Bedre samarbeid mellom distriktene/ avdelinger	4
Penger til å betale (mulighet til belønning)	2
Bedre retningslinjer og instruksverk	2
Flinkere til å velge rette behandlere (konkrete oppg.)	2
Fagmiljø som til stadighet evaluerer	1
Notoriteten må bli bedre	1
Nasjonalt register vil hjelpe	1
Raskere svar fra ledere	1
Flinkere å motivere informantene	1
Totalt antall svar	91

2.3 Kontroll

2.3.1 Syntes du retningslinjer gitt fra Riksadvokaten og informantinstruksen er tilstrekkelig for å regulere informantbehandlingen?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ja	16	26,7	29,6	29,6
i stor grad	21	35,0	38,9	68,5
som regel	12	20,0	22,2	90,7
av og til	3	5,0	5,6	96,3
nei	2	3,3	3,7	100,0
Total	54	90,0	100,0	
Missing 99	6	10,0		
Total	60	100,0		

2.3.1.1 Kan du utdype dette nærmere?

	Frekvens
REGULERING ER BRA (18)	11
Vanskelig med for konkret instruks (vil hemme)	1
Bør være nok med kontrollører	1
Det sunde bondevettet er viktig	1
Greit – at inf ikke kan garanteres anonymitet	1
Instruks ok, men loven må forandres	1
Den enkelte klarer selv å gjøre det på en ryddig måte	1
Bra, men må ha utfyllende lokal instruks	1
REGULERING ER FOR DÅRLIG (10)	
Er for generell (gir store rom for tolkning)	2
Etiske problemstillinger bør avklares	1
Bør kunne betale mer	1
Nasjonale instruks er for vag (fallgruber bør konkretiseres)	1
Love og regler er greie, men kan ofte være vanskelig å overføre til det praktiske	1
Mer på provokasjon	1
Kun for å ha ryggen fri	1
Burde vært retningslinjer om hvem man ikke skal bruke	1
Problemområdet er der informanten gjør mindre kriminelle handlinger	1
Totalt antall svar	28

2.3.2.1 Hvem gir deg tilbakemelding på informasjonen du får av informanter?

	alltid / stor grad	som regel/ av og til	sjelden/aldri	Antall svar
Andre tjenestemenn	19	36	5	60
Ledere	15	21	24	60
Jurister	1	16	41	58
Informant kontrollør	12	22	18	52
Analytikere	9	18	23	40

2.3.2.2 Hvordan kontrolleres informanttjenesten på ditt tjenestested?

	Frekvens
Det er etablert en lokal instruks for informantbehandling	46
Det er etablert et opplæringsprogram for informantbehandlere	19
Ledelsen/ kontrollør er aktivt med på å planlegge føringen av den enkelte informant	14
Alle som har informanter er testet med tanke på egnethet, integritet og kunnskapsnivå	6
Regelmessig overordnet gjennomgang av informantporteføljen i distriktet	5
Finnes ikke noe kontroll	11
Ikke svar eller vet ikke	14
Totalt antall svar	115

2.3.3.1 Har du opplevd at informanter ikke har blitt pågrepet, fordi de er informanter?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid nei	33	55,0	55,9	55,9
ja, 1 gang	6	10,0	10,2	66,1
ja, flere ganger	18	30,0	30,5	96,6
det har jeg aldri tenkt over	2	3,3	3,4	100,0
Total	59	98,3	100,0	
Missing 99	1	1,7		
Total	60	100,0		

2.3.3.2 Er det riktig å si at informanter som er viktige for politiets arbeid, sjeldnere blir etterforsket?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ofte	1	1,7	1,7	1,7
av og til	23	38,3	38,3	40,0
sjelden	19	31,7	31,7	71,7
aldri	5	8,3	8,3	80,0
vet ikke	12	20,0	20,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

2.3.3.3 Har du oversett lovbrudd begått av informanter?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ja	37	61,7	61,7	61,7
nei	23	38,3	38,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

2.3.3.3.1 Hvis "ja", hva slags lovbrudd?

	Frekvens
Ruset på møte (bruk)	27
Kjøring uten gyldig/ veitrafikkloven	17
Besittelse	3
Kjøp av mindre mengde	1
Ordensforstyrrelse	1
Mindre vinning	1
Totalt antall svar	50

2.3.3.4 Vet du om andre informantbehandlere som har oversett lovbrudd begått av informanter?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ja	41	68,3	70,7	70,7
	nei	17	28,3	29,3	100,0
	Total	58	96,7	100,0	
Missing	99	2	3,3		
Total		60	100,0		

2.3.3.4.1 Hvis "ja", hva slags lovbrudd?

	Frekvens
Bruk av narkotika	29
Trafikk forhold/ kjøring uten gyldig førerkort	20
Besittelse av narkotika	9
Mindre vinning	3
Salg av narkotika	1
Kjøp av mindre mengde narkotika	1
Heleri	1
Totalt antall svar	64

2.3.3.5 Har informanter bedt deg om å få taushetsbelagte opplysninger?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	nei	34	56,7	56,7	56,7
	ja, 1 gang	3	5,0	5,0	61,7
	ja, flere ganger	23	38,3	38,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

2.3.4.1 Syntes du det er vanskelig å kontrollere informanter, med tanke på grensen til provokasjon?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ofte	6	10,0	10,2	10,2
	av og til	43	71,7	72,9	83,1
	sjelden	10	16,7	16,9	100,0
	Total	59	98,3	100,0	
Missing	99	1	1,7		
Total		60	100,0		

2.3.4.2 Gjør du dine informanter kjent med "gjeldene retningslinjer", jfr Normalinstruksen for informantbehandling pkt. 6.4?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alltid	30	50,0	51,7	51,7
	i stor grad	9	15,0	15,5	67,2
	som regel	6	10,0	10,3	77,6
	av og til	1	1,7	1,7	79,3
	sjelden	3	5,0	5,2	84,5
	aldri	9	15,0	15,5	100,0
	Total	58	96,7	100,0	
Missing	99	2	3,3		
Total		60	100,0		

2.3.4.2.1 Hvis "ja", hvordan dokumenteres dette (N=60)?

	Frekvens
Lydopptak	11
Skriftlig rapport	19
Det blir ikke dokumentert	17
Ikke svart	13

2.3.4.3 Fører du logg (aktivitetsregister) over møtevirksomheten med informantene dine?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alltid	13	21,7	22,0	22,0
	i stor grad	9	15,0	15,3	37,3
	som regel	6	10,0	10,2	47,5
	av og til	7	11,7	11,9	59,3
	sjelden	12	20,0	20,3	79,7
	aldri	12	20,0	20,3	100,0
	Total	59	98,3	100,0	
Missing	99	1	1,7		
Total		60	100,0		

2.3.4.4 Har du iverksatt spaning mot informanter for å kontrollere dem?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	av og til	16	26,7	26,7	26,7
	en sjelden gang	17	28,3	28,3	55,0
	nei	26	43,3	43,3	98,3
	aldri	1	1,7	1,7	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

2.3.4.5 I hvor stor grad styrer informanter det politiet tar tak i?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	i stor grad	16	26,7	26,7	26,7
	som regel	9	15,0	15,0	41,7
	av og til	25	41,7	41,7	83,3
	i liten grad	7	11,7	11,7	95,0
	aldri	1	1,7	1,7	96,7
	vet ikke	2	3,3	3,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

2.3.4.6 Har du opplevd at bruk av informanter kan være en fare for rettssikkerheten?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ja	10	16,7	16,7	16,7
	nei	50	83,3	83,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

2.3.4.6.1 Dersom svaret var "ja", kan du utdype dette nærmere?

	Frekvens
Inf styrer politiets virksomhet (initiert uten kontroll av politiet) uten at dette er initiert av politiet selv	5
Inf gått langt i å fremprovosere sak for politiet/ provokasjon uten godkjenning	5
Ofte smører på (overdrivelser + hevnmotiver)	1
Planting av bevis	1
Ensporet etterforskning	1
Totalt antall svar	13

2.3.4.7 Tror du mer åpenhet om politiets metoder (ikke i enkelt saker), vil øke tilliten til politiet?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ja	15	25,0	25,0	25,0
	nei	28	46,7	46,7	71,7
	vet ikke	17	28,3	28,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

2.3.4.8 Hvordan bør kontrollen av informanttjenesten være, for at den skal være mest mulig effektiv?

	Frekvens
Aktive og opplærte kontrollører	31
Mer notoritet (notoriteslogg mangler)	7
Fortløpende møter for å evaluere fremdrift (åpenhet)	6
Bedre opplæring gir kontroll	6
Mer evaluering/ tilbakemeldinger/ aktive jurister	5
Bedre kontroll og analyse av opplysninger	4
Bedre register (Nasjonalt register mangler)	4
Hovedjobb (slik at en får tid å følge opp og mer notoritet)	4
System som er tilpasset lokalt tjenestested (mer profitt)	3
Mer kunnskap i ledelsen (ansvar)	3
Tid til å følge gjeldene instruks og retningslinjer	2
Instruks og prosedyrer som fungerer	2
Bedre planlegging / målrettet	2
Fokus allerede ved grunnutdanning PHS	1
Erfaren informantbehandler med i første møte	1
Alltid to tjenestemenn tilstedet	1
Totalt antall svar	82

3. EVALUERING, BEARBEIDELSE OG ANALYSE

3.1 EVALUERING AV INFORMASJON

3.1.1.1 Skriver du informasjon om kriminalitet som du mottar fra informanter i Indicia?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alltid	11	18,3	18,6	18,6
	i stor grad	28	46,7	47,5	66,1
	som regel	11	18,3	18,6	84,7
	av og til	8	13,3	13,6	98,3
	sjelden	1	1,7	1,7	100,0
	Total	59	98,3	100,0	
Missing	99	1	1,7		
Total		60	100,0		

3.1.1.2 Hvorfor tror du ikke alle skriver alt de innhenter av interessant informasjon i Indicia?

	Frekvens
Stoler ikke på hvordan informasjonen blir brukt	48
Redsel for lekkasjer fra politiet	28
For dårlig tid	24
Usikker på informasjonens kvalitet	23
Latskap	18
Vil ha informasjonen til eget bruk	17
Usikker på bruken av Indicia	2
Totalt antall svar	156

3.1.1.3 Hvordan fungerer Indicia med tanke på informasjonsflyten i politiet?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid meget bra	17	28,3	28,3	28,3
stort sett bra	39	65,0	65,0	93,3
for mye informasjon blir skjermet	4	6,7	6,7	100,0
Total	60	100,0	100,0	

3.1.1.4 Har du opplevd at informasjon du leser i Indicia er unøyaktig eller feil?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ofte	2	3,3	3,3	3,3
av og til	31	51,7	51,7	55,0
sjelden	20	33,3	33,3	88,3
aldri	5	8,3	8,3	96,7
det har jeg aldri tenkt over	2	3,3	3,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

3.1.1.5.1 Hvis du tar for deg hendelser i Indicia i en gjennomsnittsmåned, hvor stor andel vil du betrakte som "støy"??

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid tilnærmet 0%	11	18,3	18,6	18,6
1-20%	27	45,0	45,8	64,4
20-40%	15	25,0	25,4	89,8
40-60%	6	10,0	10,2	100,0
Total	59	98,3	100,0	
Missing 99	1	1,7		
Total	60	100,0		

3.1.1.5.2 Hvorfor det?

	Frekvens
For mye uten betydning/dagligdagse ting/ irrelevant/ uvesentlige observasjoner/ ikke etterretningsverdi)	15
Unøyaktig/ ufullstendig	8
Informasjon hører hjemme andre steder (PO)	6
Mye som ikke interesser meg	3
Historisk	2
Folk uten kunnskap skriver hendelser	1
Overskrifter må bli mer konkrete	1
Kvalitetskontroll går tregt	1
All info er viktig info (selv om ikke eget fagfelt)	5
Kvalitetssikringsdelen fungerer	3
Totalt antall svar	45

3.1.2.1 Hvor ofte gjøres det en systematisk evaluering av informantene dine, med bakgrunn i kvaliteten på den informasjonen de har kommet med?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	aldri	16	26,7	28,1	28,1
	sjelden	15	25,0	26,3	54,4
	regelmessig	2	3,3	3,5	57,9
	uregelmessig	24	40,0	42,1	100,0
	Total	57	95,0	100,0	
Missing	99	3	5,0		
Total		60	100,0		

3.1.2.2 Har du fått informasjon fra informanter som viser seg å ikke stemme?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ofte	1	1,7	1,7	1,7
	av og til	38	63,3	64,4	66,1
	sjelden	17	28,3	28,8	94,9
	aldri	2	3,3	3,4	98,3
	det har jeg aldri tenkt over	1	1,7	1,7	100,0
	Total	59	98,3	100,0	
Missing	99	1	1,7		
Total		60	100,0		

3.1.2.2.1 Hva tror du som regel er årsaken til at informasjonen ikke stemmer?

	Frekvens
Dårlig aksess (informasjonen kommer via andre)	12
Gjøre seg viktig/ overdriver/ skryte på seg	13
Lurt/ feilinformert/ misforstått	10
Spekulerer/ synsing/ trekker egne konklusjoner	9
Fokus bort fra eget miljø/ pynter på egen rolle	9
Informasjonen er kun rykter	8
Historisk aksess (gammel informasjon)	7
Inf føler press til å levere	6
Få fiender tatt / hevn	5
Unøyaktig ved innsamling	3
Redd for miljøet	2
Tester politiet	2
Totalt antall svar	86

3.1.2.3 Har du opplevd at informanter har løyet for deg?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ofte	1	1,7	1,7	1,7
	av og til	19	31,7	32,8	34,5
	sjelden	22	36,7	37,9	72,4
	aldri	12	20,0	20,7	93,1
	det har jeg aldri tenkt over	3	5,0	5,2	98,3
	vet ikke	1	1,7	1,7	100,0
	Total	58	96,7	100,0	
Missing	99	2	3,3		
Total		60	100,0		

3.1.2.3.1 Hvis du har opplevd at informanter har løyet til deg, hva tror du er årsaken til dette?

	Frekvens
Skjerme egen virksomhet (flytte fokus)	27
Gjøre seg interessant	7
Hevn	5
Fremstå bedre enn de er	2
Agent syndromet	1
Gjøre info mer interessant for å få politiet til å handle (legge på kvantum)	2
Oppnå fordeler	1
Press fra miljøet	1
Vil "gi" noe (føler press på å levere)	1
Frykt	1
Ønsker egentlig ikke å svare/ vil ikke involveres	2
Totalt antall svar	57

3.1.2.4 Er informantbehandlere bevisste på om informasjonen som mottas fra informanter er direkte eller indirekte med tanke på aksess?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alltid	6	10,0	10,5	10,5
	i stor grad	24	40,0	42,1	52,6
	som regel	16	26,7	28,1	80,7
	av og til	9	15,0	15,8	96,5
	sjelden	2	3,3	3,5	100,0
	Total	57	95,0	100,0	
Missing	99	3	5,0		
Total		60	100,0		

3.1.2.5 Syntes du 4*4 systemet er tilstrekkelig for å kunne evaluere informanter og informasjon?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ja	36	60,0	60,0	60,0
nei	24	40,0	40,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

3.1.2.6 Bør det være rutiner som regelmessig evaluerer informanternes kvalitet?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ja	51	85,0	85,0	85,0
nei	2	3,3	3,3	88,3
det har jeg aldri tenkt over	7	11,7	11,7	100,0
Total	60	100,0	100,0	

3.2 Bearbeiding og analyse

3.2.1.1 Er det rutiner for videre behandling av informantinformasjon på ditt tjenestested?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ja	25	41,7	41,7	41,7
ja, men de fungerer ikke	8	13,3	13,3	55,0
nei	27	45,0	45,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

3.2.1.2 Hvordan brukes informasjonen fra dine informanter (skala fra 1-10)?

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Brukes informasjonen i operative aksjoner?	58	0	10	6,02	2,467
Brukes informasjonen i operative analyser?	57	0	10	5,44	2,479
Brukes informasjonen i strategiske analyser?	55	0	10	4,05	2,391
Lagres informasjonen for senere bruk?	58	2	10	7,79	1,852
Brukes informasjonen sjelden?	56	0	9	3,82	2,458
Valid N (listwise)	53				

3.2.1.3 Hvorfor brukes ikke informasjonen som samles inn fra informanter?

	Frekvens
For få operative ressurser	54
For lite ressurser til å bearbeide (analysere)	41
Informasjonen kommer for sent	31
Mangel på detaljer i informasjonen	30
Ledelsen har ikke troen på bruk av informanter	6
Mangel på tillit til informantbehandler	3
Mangel på tillit til informanten	2
Totalt antall svar	167

3.2.2.1 Opplever du frustrasjon over at informantinformasjon ikke har blitt gjort noe med, etter at den er samlet inn?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	i stor grad	13	21,7	22,0	22,0
	som regel	5	8,3	8,5	30,5
	av og til	39	65,0	66,1	96,6
	sjelden	2	3,3	3,4	100,0
	Total	59	98,3	100,0	
Missing	99	1	1,7		
Total		60	100,0		

3.2.2.2 Føler du at troverdigheten din svekkes ovenfor informanter, når det ikke gjøres noe med informasjonen de kommer med?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alltid	3	5,0	5,1	5,1
	ofte	22	36,7	37,3	42,4
	av og til	30	50,0	50,8	93,2
	sjelden	4	6,7	6,8	100,0
	Total	59	98,3	100,0	
Missing	99	1	1,7		
Total		60	100,0		

3.2.2.3 Har du vurdert å slutte med informantbehandling fordi det ikke blir gjort noe med informasjonen du samler inn?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ja	12	20,0	21,1	21,1
	nei	26	43,3	45,6	66,7
	ikke forelpig, men skal ikke utelukke muligheten	19	31,7	33,3	100,0
	Total	57	95,0	100,0	
Missing	99	3	5,0		
Total		60	100,0		

3.2.2.1 Hvordan opplever du stressnivået (press for å oppnå resultater), dersom det settes i gang operasjoner med bakgrunn i opplysninger fra en av dine informanter (skala fra 0-10)?

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Hvordan føler du stressnivået ovenfor kollegaer?	58	1	10	5,97	2,362
Hvordan føler du stressnivået ovenfor ledelsen?	58	0	10	5,12	2,741
Hvordan føler du stressnivået ovenfor informanten?	58	0	10	4,62	2,419
Hvordan føler du stressnivået ovenfor deg selv?	58	1	10	6,81	2,467
Valid N (listwise)	58				

3.2.2.1a Hvor stresset er du ovenfor kollegaer (kategori)?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid minimalt	2	3,3	3,3	3,3
lite	11	18,3	18,3	21,7
middels	18	30,0	30,0	51,7
høyt	22	36,7	36,7	88,3
ikke svart	7	11,7	11,7	100,0
Total	60	100,0	100,0	

3.2.2.1b Hvor stresset er du ovenfor ledelsen (kategori)?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid minimalt	8	13,3	13,3	13,3
lite	9	15,0	15,0	28,3
middels	20	33,3	33,3	61,7
høyt	17	28,3	28,3	90,0
ikke svart	6	10,0	10,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

3.2.2.1c Hvordan føles stresset ovenfor informanten (kategori)?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid minimalt	6	10,0	10,0	10,0
lite	14	23,3	23,3	33,3
middels	25	41,7	41,7	75,0
høyt	9	15,0	15,0	90,0
ikke svart	6	10,0	10,0	100,0
Total	60	100,0	100,0	

3.2.2.1d Hvor stresset er du ovenfor deg selv?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid				
minimalt	2	3,3	3,3	3,3
lite	6	10,0	10,0	13,3
middels	15	25,0	25,0	38,3
høyt	17	28,3	28,3	66,7
ikke svart	20	33,3	33,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

3.2.2.2 Dersom det blir brukt ressurser på en operasjon hvor du sitter på informanten, og det viser seg at opplysningene ikke stemmer, føler du da skyldfølelse for misbruk av ressurser?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid				
alltid	1	1,7	1,7	1,7
i stor grad	5	8,3	8,6	10,3
som regel	8	13,3	13,8	24,1
av og til	15	25,0	25,9	50,0
sjelden	20	33,3	34,5	84,5
aldri	9	15,0	15,5	100,0
Total	58	96,7	100,0	
Missing	99	2	3,3	
Total	60	100,0		

3.2.2.3 Har du noen gang unnlatt å ta initiativ til oppstart av sak på bakgrunn av informasjon fra dine informanter, fordi du ikke vil være "ansvarlig" for eventuelt misbruk av ressurser?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid				
ja	6	10,0	10,3	10,3
nei	47	78,3	81,0	91,4
det har jeg aldri tenkt over	5	8,3	8,6	100,0
Total	58	96,7	100,0	
Missing	99	2	3,3	
Total	60	100,0		

3.2.3 Hva må gjøres for at informasjonen som samles inn fra informanter skal bli mer effektiv?

	Frekvens
Mer analyse (bedre)	24
Rutiner som styrer aktiviteten /prioritering/ oppfølging	17
Nok operative ressurser	9
Kontrollere opplysninger bedre	4
Gi mer tid	3
Kontrollører på plass/ evalueringer	3
Felles register (nasjonalt)	2
Status må økes (respektert fagfelt) – ledere forstå nytten	3
Motivere alle til å lese Indicia	1
Bedre planlegging (hva vil vi/ målretting/ aksess)	3
Sørge for å ha mer enn en informant i sak	1
Mer anonymisering utad	1
Totalt antall svar	71

3.3 Resultater

3.3.1 Majoriteten av informasjon som kommer fra informanter er narkotika relatert, hvorfor er det slik (flere svar er mulig)?

	Frekvens
Interessen for informantarbeid er større blant personer oppatt av narkotikabekjempelse	52
Enklere å rekruttere informanter som kan gi informasjon om narkotika	28
Mangel på kunnskap om metoden for personer som jobber med andre saker enn narkotika	22
Enklere å oppnå resultater i slike saker	14
Metoden egner seg best i bekjempelse narkotikakriminalitet	7
Det gir status å arbeide med narkotika	2
Narkotika gir strengere straffer	1
Føring fra ledelsen	0
Totalt antall svar	126

3.3.2.1 Hvordan er den generelle oppfatningen i politiet, hva angår de forskjellige metodenes avgjørende betydning til oppklaring av alvorlig narkotika kriminalitet (skala fra 0-10)?

	Frekvens
Avhør	6,9
Informanter	5,9
Kommunikasjonskontroll	8,3
Spaning	7
N= 60	

3.3.2.1 Hvor viktig mener du selv de forskjellige metodene er, ved oppklaring av alvorlig narkotika kriminalitet (skala fra 0-10)?

	Frekvens
Avhør	6,9
Informanter	8,8
Kommunikasjonskontroll	8,2
Spaning	8,2
N=60	

3.3.2.3 Føler du at andre metoder blir prioritert fremfor informantbehandling, når det er "konkurranse" i bruken av ressurser?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alltid	1	1,7	1,7	1,7
	ofte	21	35,0	36,2	37,9
	av og til	19	31,7	32,8	70,7
	sjelden	7	11,7	12,1	82,8
	aldri	1	1,7	1,7	84,5
	det har jeg aldri tenkt over	9	15,0	15,5	100,0
	Total	58	96,7	100,0	
Missing	99	2	3,3		
Total		60	100,0		

3.3.3 Hvor mange ganger i løpet av det siste året har informasjon fra en av dine informanter bidratt til produksjon av straffesaker, som ellers ikke ville blitt avdekket ?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	mindre enn 10 saker	31	51,7	51,7	51,7
	10-19 saker	12	20,0	20,0	71,7
	20-29 saker	5	8,3	8,3	80,0
	30-39 saker	3	5,0	5,0	85,0
	mer enn 40 saker	9	15,0	15,0	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

Merknad: Enkelte har kun krysset av for at informanter har bidratt, men ikke hvor mange saker. Det vil derfor kun bli registrert en sak fra denne respondenten.

3.3.3a Hvor mange ganger i løpet av det siste året har informasjon fra en av dine informanter bidratt til produksjon av straffesaker, som ellers ikke ville blitt avdekket?

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Hvor mange ganger i løpet av det siste året har informasjon fra en av dine informanter bidratt til produksjon av straffesaker, som ellers ikke ville blitt avdekket?	55	0	59	12,31	14,428
Hvor mange §162, 1. ledd saker (som ellers ikke ville bli avdekket) har dine informanter bidratt med i løpet av siste år?	55	0	45	8,07	11,678
Hvor mange alvorlig narkotikasaker (som ellers ikke ville bli avdekket) har dine informanter bidratt med i løpet av det siste året?	55	0	13	1,85	2,468
Valid N (listwise)	55				

Saker som ikke er narkotika relatert

	Frekvens
Vinning	95
Vold/sedelighet	15
Økonomi	7
Våpenloven	1
Pågripe etterlyst	1
Menneskehandel	2
Grov hallik virksomhet	1
Grov tollovertredelse	1
Spritsmugling	1
Totalt antall saker	124

3.3.3 a Hvor mange § 162, 2. og 3. ledds saker har dine informanter bidratt med det siste året?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ingen	15	25,0	25,0	25,0
1-2 saker	27	45,0	45,0	70,0
3-4 saker	9	15,0	15,0	85,0
5-6 saker	1	1,7	1,7	86,7
7-8 saker	1	1,7	1,7	88,3
9 saker eller fler	7	11,7	11,7	100,0
Total	60	100,0	100,0	

4 Ledelse / holdninger

4.1 Har du følt motstand (manglende forståelse) fra andre i forbindelse med informantarbeid?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ikke forekommet	5	8,3	8,3	8,3
sjelden	13	21,7	21,7	30,0
til en viss grad	29	48,3	48,3	78,3
i stor grad	11	18,3	18,3	96,7
i svært stor grad	2	3,3	3,3	100,0
Total	60	100,0	100,0	

4.1.1 Hvis dette har forekommet, fra hvem?

	Frekvens
Andre tjenestemenn	23
Ledere	37
Jurister	26
Totalt antall svar	86

4.2.1 Blir arbeid med informanter prioritert fra ledelsen (nærmeste ledelse) på ditt tjenestested?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	alltid	7	11,7	11,7	11,7
	i stor grad	21	35,0	35,0	46,7
	som regel	5	8,3	8,3	55,0
	av og til	11	18,3	18,3	73,3
	sjelden	12	20,0	20,0	93,3
	aldri	4	6,7	6,7	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

4.2.2 Har den nærmeste ledelse på ditt tjenestested nok kompetanse til å utnytte potensialet som ligger i bruken av informanter?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ja	28	46,7	46,7	46,7
	nei	26	43,3	43,3	90,0
	vet ikke	6	10,0	10,0	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

4.2.3 Har juristene på ditt tjenestested tilstrekkelig med kunnskap om informantarbeid (for å ivareta sikkerheten og juridiske problemstillinger som eventuelt dukker opp i forbindelse med straffesaker)?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ja	7	11,7	11,7	11,7
	nei	36	60,0	60,0	71,7
	varierer	15	25,0	25,0	96,7
	vet ikke	2	3,3	3,3	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

4.2.4 Har ledergruppa i ditt politidistrikt tilstrekkelig med kunnskap for å utnytte potensialet i etterretningsarbeid for strategisk bruk?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ja	2	3,3	3,3	3,3
	i stor grad	5	8,3	8,3	11,7
	til en viss grad	10	16,7	16,7	28,3
	i liten grad	22	36,7	36,7	65,0
	nei	12	20,0	20,0	85,0
	vet ikke	9	15,0	15,0	100,0
	Total	60	100,0	100,0	

5. Oppsummering

5.1 Hva er den ene ting som bør prioriteres for å gjøre informantbehandling mer effektivt?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid mer kunnskap/ utdanning	15	25,0	25,0	25,0
flinkere til å rekruttere	9	15,0	15,0	40,0
mer tid til informanter	21	35,0	35,0	75,0
prioritering av egne kildegrupper	4	6,7	6,7	81,7
mer kunnskap i ledelsen	3	5,0	5,0	86,7
bedre bruk av informasjonen	7	11,7	11,7	98,3
annet	1	1,7	1,7	100,0
Total	60	100,0	100,0	

Vedlegg B. Bakgrunn for saker med alvorlig narkotikakriminalitet

Prosentvis fordeling i utvalgte politidistrikter

	Bakgrunn for saken			Ukjent	Informanters betydning for saken				
	Proaktiv	Etterforsk.	Tilfeldig		Ingen	Liten	Middels	Stor	Avgjør.
Distrikt 1	54%	16%	29%	1%	29%	17%	4%	17%	31%
Distrikt 2	86%		14%		14%		68%	9%	9%
Distrikt 3	41%	7%	21%	31%	29%	2%	26%	7%	5%
Distrikt 4	76%	24%			18%		3%	54%	24%
Distrikt 5	65%	15%	14%	6%	47%	7%	27%		13%

Samlet oversikt antall saker

	Bakgrunn for saken			Ukjent	Informanters betydning for saken				
	Proaktiv	Etterforsk	Tilfeldig		Ingen	Liten	Middels	Stor	Avgjørende
Frekvens	211	50	60	23	119	28	71	41	62
Prosent	61%	15%	17%	7%	34%	8%	21%	12%	18%

N= 344

Ser man bort i fra de ukjente sakene har det vært informanter i 63 prosent av sakene (N=321). I halvparten av disse har informantene hatt en stor eller avgjørende betydning.

Samlet oversikt antall pågrepne

	Bakgrunn for saken			Ukjent	Informanters betydning for saken				
	Proaktiv	Etterforsk	Tilfeldig		Ingen	Liten	Middels	Stor	Avgjørende
Frekvens	152	49	50	14	101	22	47	37	44
Prosent	57%	19%	19%	5%	38%	8%	18%	14%	17%

N= 265

Ser man bort i fra de ukjente sakene har informanter vært involvert ved 60 prosent av alle pågrepne (N=251). I 32,2 prosent av alle pågrepne har informanter hatt en stor eller avgjørende betydning.

Vedlegg C. Tiltak for å effektivisere informantbehandlingen

Ved de fleste metoder som er effektive i form av å skape målbare resultater, vil det være konsekvenser som ikke er ønskelige. Mulige resultater vil blant annet ofte stå i et motsetningsforhold til personvern og rettssikkerhet. Resultatene som kan oppnås ved bruk av informanter må veies opp mot uønskede konsekvenser, og man må alltid spørre seg om det er nødvendig å benytte metoden. Kan man oppnå det samme på en annen måte, uten uforsvarlig bruk av ressurser? Hvor alvorlig er kriminaliteten man ønsker å avdekke?

Informanter er et nødvendig onde, og bruk av metoden betinger tiltak for å begrense skadevirkningene. Undersøkelsen har synliggjort en rekke forskjellige forhold som kan være med på å effektivisere informantbehandlingen. En del av disse forholdene kan den enkelte tjenestemann gjøre noe med selv (mikro), mens andre forhold vil være avhengig av at det enkelte politidistrikt eller politiet som etat iverksetter tiltak (meso). Forholdene som ikke politiet selv kan gjøre noe med, er det vanskeligste å endre, og disse er på et overordnet samfunnsnivå (makro). I tabellen nedenfor er det foretatt en systematisering av de forhold det kan gjøres noe med for å effektivisere informantbehandlingen:

Effektivisering av informantbehandling

Nivå	Tiltak
Mikro	Mer fokus på instruksjer og lovverk Mer fokus på etikk Flinkere til å dele informasjon Mer bevissthet på kjernemomenter (motivasjon, aksess, kontroll) Bedre notoritet Fokus på evaluering av informantene Sikkerhet og velferd for informanten i fokus Nye rekrutteringsarenaer
Meso	Opplæring av informantbehandlere og kontrollører (sertifisering) Instruks som er oppdatert og tilrettelagt System som ivaretar tilstrekkelig med kontroll av metoden Ledelse og jurister med tilstrekkelig kompetanse/ forståelse Tilstrekkelig skjerming av informantbehandlere Kompensasjon av belastning som følge av merarbeid med informanter Mer ressurser til å bearbeide (analysere) informasjonen Oppfordre flere kvinner til å interessere seg for metoden Nytt system for evaluering av informasjon
Makro	Lovverk som ivaretar sikkerheten (anonymisering) av informanten Lovverk som sikrer politiet troverdighet i samfunnet Flere virkemidler (belønning) å spille på for informantbehandlerne

Det er viktig å begrense de uønskede konsekvensene, og i dette vedlegget skal det ses nærmere på en del av tiltak som kan effektivisere bruken av informanter.

1. Bedre kontroll

Kontrollen med informantbehandlertjenesten varierer mellom distriktene, men generelt sett er kontrollen for dårlig. Kontroll er grunnleggende ved informantbehandling, og avgjørende for å kunne benytte informanter på en effektiv og etisk forsvarlig måte. Informantinstruksen blir i varierende grad fulgt, og å følge denne er et minstekrav for å kvalitetssikre metoden.

Det er behov for en konstant monitorering av informantarbeidet. De som har ansvaret for denne kontrollen, må ha evne til å kjenne igjen og forbedre praktiske problemer som eventuelt oppstår. For at kontrollen og effektiviteten skal være optimal er det med andre ord avhengig av at ledelsen er dyktig og sensitiv med tanke på hva som foregår (Maguire og John 1995: 46).

Informantbehandlerne er spurt om hvordan de synes kontrollen bør være for at den skal være mest mulig effektiv. Det som blir nevnt hyppigst er at det bør være aktive og opplærte kontrollører, som har ansvar for å følge opp informantbehandlerne. Videre nevnes det ofte at det må bli mer notoritet, og lages et opplæringsprogram som fungerer. Informantbehandling må bli et eget fag, og de forskjellige politidistrikt må sørge for å ha et system som fungerer. Ledelsen må ta et større ansvar, og tjenesten må i større grad prioriteres, slik at informantbehandlingen blir mer målrettet, noe følgende utsagn indikerer:

Det avgjørende er veileders oppfølging og kontroll av behandlerne, og at han er deltagende i planlegging, målrettet verving og styring av sak. Slik sett overfører man kunnskap til behandlerne og kontroll blir veiledning (Informantbehandler i 6 år).

Det er helt avgjørende å ha medarbeidere som arbeider med informanter på heltid. Dette for å ha full kontroll med virksomheten, samt følge opp alt man møter av problemstillinger. Slik vil også notoriteten bli sikret på best mulig måte (Informantbehandler i 7 år)

Det nasjonale register bør komme på plass for å motvirke at informanter prater med flere politifolk og at man får en oversikt over personer som er svartelistet. Ellers bør kontrollører få tilgang til alle notater fra informantmøtene for å kunne sammenholde opplysninger fra flere informanter (Informantbehandler i 5 år).

For at en informant skal være effektiv må vedkommende i tillegg til å kunne kontrolleres, ha aksess til interessant informasjon og være motivert til å formidle dette videre til politiet. Informantens motivasjon for å samarbeide er det sterkeste middelet tilgjengelig for kontroll og forebygging av mulige problemer. Avdekking av informantens aksess vil være viktig for å vurdere holdbarheten i informasjonen informanten kommer med. Selv om de fleste informantbehandlere opplyser at de er klar over viktigheten av å kjenne motivasjon og aksess,

varierer det stort om de faktisk gjør dette. Effektiviteten og kontrollen kan med andre ord forbedres om informantbehandlere i større grad er bevisst dette.

2. Opplæring

Informantbehandling er utvilsomt et krevende fagfelt og det er nødvendig med bedre opplæring for at effektiviteten skal bedres. Halvparten av informantbehandlerne i undersøkelsen føler at de ikke har tilstrekkelig med kompetanse til å behandle informanter. Det betyr at utdanning på arbeidsområdet må prioriteres.

Det bør tas et initiativ for å få fortlgang i utdanning av tjenestemenn til de forskjellige funksjoner involvert i informantbehandlingsprosessen, ikke minst i forhold til de etiske sidene ved metodebruken. For å sikre en mest mulig effektiv informantbehandling er tilstrekkelig opplæring nødvendig. Hva slags opplæring man har til å drive med informantbehandling avgjør i stor grad om informantbehandleren føler tilstrekkelig kompetanse til å behandle informanter, og det bør vurderes om informantbehandling bør bli en del av grunnutdanningen ved Politihøgskolen.

Det er innført krav om opplæring for å kunne drive med informanter, men en gradert sertifisering kunne gitt positive effekter. En sertifisering ville gitt bedre kontroll og metoden ville kunne få større anerkjennelse. Dessuten ville det være motiverende for tjenestemenn å vite at det finnes mer opplæring innenfor fagområdet etter at den grunnleggende opplæringen er gjennomført

Kunnskapen om informantbehandling er generelt dårlig i politiet, og sannsynligvis en av årsakene til at informantbehandlere har lite tillit til egen ledelse og påtalemyndighet. Halvparten av informantbehandlerne i undersøkelsen mener at den nærmeste ledelsen ikke har kompetanse til å utnytte potensialet ved informanter. Flertallet av juristene vurderes også til ikke å ha tilstrekkelig med kompetanse på området. Det at ledelse og jurister opplever å ikke ha tilstrekkelig med kompetanse, kan være medvirkende til at syv av ti informantbehandlere i varierende grad opplever motstand av andre ansatte i politiet i forbindelse med informantarbeidet. For å øke effektiviteten bør det derfor også foretas et sentralt opplæringsprogram av jurister og ledere, som er involvert i bruken av metoden.

Effektiv informantbehandlingen er ikke bare avhengig av informanten og informantbehandleren. Informasjonen skal evalueres og analyseres, før den eventuelt blir brukt i forbindelse med en straffesak. Kvaliteten på det arbeidet som gjøres på alle nivåer i etterretningsprosessen er avhengig av kvaliteten på personene som arbeider med etterretningen (Maguire og John 1995: 44). Det er derfor viktig at også de personer som ikke er direkte involvert i informantbehandlingen får tilstrekkelig opplæring, slik at informasjonen blir best mulig ivarettatt på alle nivåer i prosessen.

3. Informantveiledere

I tillegg til kompetente informantbehandlere er det av avgjørende å ha informantveiledere med tilstrekkelig kompetanse til å ivareta kontroll og veiledningsfunksjonen i politidistriktene. Ved spørsmål om hva som vil gjøre kontrollen av informanttjenesten mest mulig effektiv, mener 52% av informantbehandlerne at opplærte og aktive informantveiledere vil være det beste tiltaket. Informantveiledere nevnes mer enn fire ganger så hyppig som det neste ”kontrolltiltaket” som foreslås.

4. Nasjonalt informantregister

For å koordinere bruk av informanter, og kunne bruke dem på best mulig måte, er det nødvendig med et informantregister. Et nasjonalt informantregister har vært på trappene i lang tid, men er ennå ikke tatt i bruk. Inntil dette registeret er klart er det forskjellige løsninger som brukes ved politidistriktene. Rutinene for registrering av informanter er generelt dårlig, og de fleste distriktene jeg har vært i kontakt med, har systemer som ikke fungerer.

I følge instruksen for informantbehandling (Politidirektoratet 2003b: pkt 2.4), skal det utarbeides en profil på informantene. Dette fungerer ikke i dag, og 67% av informantbehandlerne opplyser at de aldri eller sjelden gjør dette. Kun 12% lager alltid eller i stor grad en profil på informantene sine. Det understreker øvrige funn, som tyder på at det internt i politidistriktene er lite kontroll med informantene.

5. Bedre virkemidler til rekruttering

Polititjenestemenn har få virkemidler å spille på under rekrutteringen av informanter. Det benyttes forskjellige former for bedrag, og hva som benyttes av teknikker avgjøres i stor grad av den enkelte informantbehandler. Det er viktig at alle som driver med informanter blir bevisste på de etiske problemstillingene rundt rekrutteringen. Det må gå en grense for hva som

kan aksepteres, og hva som må anses for ufrivillig samarbeid fra informantens side. Dersom det blir allment kjent at politietaten manipulerer, lyver og bedrar personer i sin varetekt for å få informasjon, kan dette føre til mindre legitimitet og legge ytterligere begrensninger på muligheten til å benytte seg av informanter. Dette vil føre til en mer omfattende jobb for politiet, og en må anta at effektiviteten og antallet saker som oppklares ved hjelp av informanter vil reduseres.

Resultatmessig vil ikke politiet være tjent med forbud mot å rekruttere informanter som er i politiets varetekt. Det er derfor viktig at politiet kommer eventuelle problemer i forkjøpet. Selv om flere retningslinjer vil kunne skape følelsen av begrensninger, er det avgjørende at metoden oppleves som ”stueren”, og at den enkelte informantbehandler får den nødvendige sikkerhet i det arbeidet som utføres.

Det bør også det understrekes at politiet i større grad bør tilstrebe og utvide arenaen for rekruttering. Fokuset bør i større grad være rettet mot personer som ikke er under kontroll av politiet. Politiet vil i de fleste tilfeller måtte tilby noe i retur for informasjonen, men spørsmålet om graden av frivillighet blir mindre vesentlig. Denne undersøkelsen viser også at over 50% av alle informanter i løpet av det første året slutter i rollen som informant. Kan det tenkes at dette tallet vil forbedres dersom de ikke ble utsatt for ”press” under rekrutteringen?

6. Bedre belønning til gode informanter

Ved å gi informanter goder i rettssystemet når de selv har gjort noe galt, vil kunne påvirke den alminnelige rettsfølelsen og skape reaksjoner fra publikum,. Det syntes derfor på mange måter mer ”redelig” å betale for den jobben informantene gjør i form av en kompensasjon der og da. Blir informantene deretter tatt for et straffbart forhold vil de ikke få noe hjelp, og må svare for dette på lik linje med alle andre. På den måten blir også sjansen for å bli avslørt i forbindelse med informantenes egne saker mindre, fordi informantbehandleren slipper å involvere andre i prosessen.

I Sverige benyttes økonomisk belønning i større grad enn i Norge. Belønningen som gis til informanter er knyttet opp mot en vurdering av informasjonens kvalitet og kvantitet, lovbruddets art og grovhet, informantens arbeidsinnsats og informantens risiko (NOU 1997: 15).

Det bør også i Norge vurderes hvorvidt politiet i større grad skal kunne betale penger til informantene, slik at tjenesten kommer mer på linje med samarbeidende land. I den forbindelse bør man også se nærmere på hva slags rolle informantene har, og hva de faktisk gjør for politiet (se punkt 15).

7. Bedre sikkerhet for informanter

En hovedutfordring blir å finne løsninger som sikrer informantenes anonymitet (sikkerhet), og som i tillegg ivaretar kontradiksjonsprinsippet. I oppgaven er det referert til Asbjørn Sandbakkens doktorgradsavhandling, og straffelovens § 242a som mulige løsninger. Problemstillingen vil imidlertid være aktuell inntil løsninger som ivaretar de forskjellige hensyn på en tilfredsstillende måte blir funnet.

8. Mer fokus på informantenes velferd

Det er bekymringsfullt at hele 60% av informantbehandlerne ikke føler plikt til å ivareta informantenes velferd. Informantene kan som følge av arbeidet for politiet, ikke bare utsettes for å bli avslørt av andre i miljøet, men også lide samvittighetskvaler og føle skyld for at de medvirker til at noen blir pågrepet av politiet. Det er derfor viktig at informantbehandlerne i større grad tar hensyn til informantenes velferd, og tar ansvar for det de utsetter dem for.

9. Bedre evaluering av innhentet informasjon

Mange informantbehandlere opplever at 4x4 systemet ikke er tilstrekkelig for å evaluere informasjonen de samler inn. En gjennomgang av måten man i Norge evaluerer informasjonen politiet innhenter bør derfor være et mål i nær fremtid, slik at vurderingskoden blir mer presis.

10. Rutiner for å evaluere informantene

I følge informantinstruksens punkt 8 (Politidirektoratet 2003b) skal det årlig, eller oftere ved behov, vurderes om samarbeidet med informanten skal fortsette. I følge undersøkelsen er det kun to informantbehandlere som opplyser at det foretas en regelmessig evaluering av informantene. For at politiet ikke skal bruke unødig tid på informanter som viser seg lite effektive, bør det innføres rutiner for hvordan denne evalueringen skal gjennomføres.

I den forbindelse bør det også vurderes retningslinjer for hvordan man skal gradere informantene i forhold til kildekoden. For det første bør det være en utenforstående person som ”godkjenner” evalueringen som er gjort av informantbehandleren, for å kvalitetssikre

vurderingen. Dessuten bør evalueringen gjøres mindre subjektiv, ved for eksempel at et visst antall kriterier summeres opp og gis en score som indikerer hvor på troverdighetskalaen informantene bør ligge. Dette vil til en viss grad også være en subjektiv vurdering, men uansett en bedre løsning en dagens (manglende) praksis.

11. Bedre bruk av Indicia

Informantbehandlerne i undersøkelsen opplyser at de skriver i gjennomsnitt 3,2 hendelser i Indicia hver måned, noe som tilsvarer antall møter som blir gjennomført med informanter. Umiddelbart ser det da ut som om informantbehandlerne produserer tilnærmet likt antall hendelser tilsvarende antall ganger de er i kontakt med informantene sine. Dette kan for så vidt være tilfellet dersom det bare blir produsert informasjon etter fysisk kontakt, men enkelte møter produserer flere hendelser, og telefonkontakten er mer enn fire ganger hyppigere enn møteaktiviteten. Det er derfor klart at mye kontakt foregår uten at det blir videreformidlet noe informasjon. Om dette skyldes at det ikke fremkommer rapporterbar informasjon, eller er andre årsaker, er usikkert. 15% av informantbehandlerne opplyser imidlertid at de sjelden rapporterer informasjonen videre, noe som understreker at det er mye informasjon som ikke rapporteres videre.

Indicia har i løpet av den korte tiden det har vært i bruk gitt politiet en fordel i kriminalitetsbekjempelsen, men det vil alltid foreligge et forbedringspotensial. Etter at Indicia ble innført er informasjonsflyten blitt bedre, men fortsatt er det en del informasjon som ikke blir rapportert i dette systemet. Dette skyldes i hovedsak mangel på tillit innad i politiet. Det etterlyses også mer presisjon på det som skrives, slik at viktig informasjon ikke "forsvinner" i mengden av alt annet.

Selv om Indicia er et stort fremskritt for politiet, er systemet likevel avhengig av at den enkelte polititjenestemann setter sammen og tar ut den informasjon som han finner interessant. Datasystemer som i større grad kan analysere dataene som er lagt inn finnes, og således er Indicia et lite avansert system.

12. Analyse må prioriteres

Det er avgjørende å styrke analysefunksjonen ved politidistriktene for å effektivisere kriminalitetsbekjempelsen. Analyse er et området som ifølge forskere og politidirektoratet må prioriteres, noe som ikke blir gjort i dag. Mye kan skyldes manglende kunnskap om analyse

blant politiledere, og flertallet i undersøkelsen mener de forskjellige politidistrikters ledergrupper ikke har tilstrekkelig med kompetanse på området.

Mangel på analyse fører også til at politiet i stor grad arbeider reaktiv. Strategiske kriminalanalyser er satt på sidelinjen når det gjelder prioriteringer av saker (Gundhus 2006: 161). Mange politiledere anser strategiske analyser som et lite viktig beslutningsgrunnlag (Gundhus 2006: 148), noe som antagelig er medvirkende til at analysekapasiteten ikke blir prioritert.

13. Økt profesjonalisering

En av årsakene til at samarbeid med informanter opphører, er at de ikke blir fulgt opp på en tilfredsstillende måte. For de fleste informantbehandlere er arbeidet med informanter en av mange andre oppgaver, og de føler derfor at de ikke klarer å følge opp informantene så godt som de burde. Politidistriktene bør derfor ha tjenestemenn som skjerms fra annen virksomhet, og har fokus på arbeid knyttet opp mot informanter. Dette bør ikke utelukke andre fra å ha informanter, men at ethvert politidistrikt har spisskompetanse bør være en målsetting. I den forbindelse må kvinner også stimuleres til økt interesse for informantarbeid, da denne gruppen er sterkt underrepresentert.

Bruk av spesialister i informantbehandlingen er en økende trend. Dette blir sett på som en måte å forsikre seg om at riktige prosedyrer blir fulgt mer konsekvent, samtidig som det muligens vil komme mer informasjon fra hver informant på grunn av behandlernes ferdigheter, rapporteringsrutiner og mer strategiske tilnærming. Motforestillingen er at hvis færre tjenestemenn får anledning til å ha informanter, kan det føre til mangel på informantbehandlere (Maguire og John 1995: 29). Selv om effektiviteten vil forbedres ved bruk av spesialavdelinger, er faren at en konsentrasjon av ekspertise og makt til et relativt fåtall personer, vil fjerne det kritiske, som ofte er tilfelle ved overlappende operative operasjoner og etterfølgende etterforskning (Greer og South 1998: 42).

Informantbehandlerne i undersøkelsen er blitt spurt om hva de syntes om at kun et fåtall spesialister på hvert tjenestested skal få lov til å føre informanter. Det var forholdsvis lik oppfatning av at dette ikke vil være bra (40 %) og de som syntes det vil være en god ide (37 %). De resterende 23% har ikke noen formening om spørsmålet, eller svarer at det viktigste er at de som har informanter får opplæring og blir gitt tid til å drive med det.

14. Kompensasjon for merarbeid

De mest aktive informantbehandlerne bruker mye av fritiden på informanter. Enkelte politidistrikter kompenserer dette ved å gi et lønnsmessig tillegg for ekstrabelastningen. De politidistrikter som ikke kompenserer dette merarbeidet, vil kunne få frustrerte informantbehandlere som mister motivasjonen. Det er uheldig at politidistriktene har forskjellig praksis for hvordan merarbeidet kompenseres, og på de tjenestesteder som ikke kompenserer, kan det føre til at tjenestemenn føler arbeidet sitt lite verdsatt. Politidistriktene bør derfor forsøke å finne løsninger som kompenserer belastningen ved blant annet å alltid være tilgjengelig.

15. Gjennomgang av begreper og definisjoner

Som det har blitt påpekt i diskusjonskapittelet er det en grense mellom informantbehandling og agentvirksomhet, som ikke i noen særlig grad har vært diskutert i politiet. Dette kan umiddelbart se ut som et definisjonsspørsmål, men det er det faktiske innholdet i begrepene som bør bli gjenstand for granskning. Politidirektoratet omfatter den *aktive innhenting av opplysninger* i informant begrepet, mens det i NOU 2004:6 påpekes at en informant *kun gir politiet opplysninger*.

Et forhold som det sannsynligvis ikke er uenighet om, er at *personer som infiltrerer kriminelle miljøer vil betegnes som agenter*. Diskusjonen blir altså når grensen for infiltrasjon er overtrådt? Er grensen mellom det å være informant og infiltratør i det vedkommende blir bedt om å fremskaffe opplysninger om et bestemt miljø, eller må vedkommende ha vært i miljøet over en lenger periode?

For å belyse infiltrasjonsbegrepet ytterligere, kan det være hensiktsmessig å se hva som står i NOU 2004:6 om det som kjennetegner metoden:

Metoden kjennetegnes ved at politiet eller en som opptrer på vegne av politiet uten å gi seg til kjenne, går målbevisst inn i et miljø for å få tak i opplysninger. Spaning og sporing er observerende metoder. Det samme gjelder for infiltrasjon. Men infiltrasjon skiller seg fra de andre observerende metoder ved at politiet benytter seg av manipulasjon for å få tak i opplysningene. Personen eller gruppen infiltrasjonen retter seg mot tror han samhandler med en for ham fortrolig, mens han i realiteten samhandler med politiet.

For at spaningen skal gå over i infiltrasjon kreves at politimannen eller agenten "holder kontakt" med en person eller persongruppe målrettet for å samle inn informasjon. Grensen mellom kildekontakt og spaning, og infiltrasjon beror på en mer sammensatt vurdering.

Sentralt i vurderingen er formålet til polititjenestemannen, lengden på kontakten og stedet for kontakten. Dersom infiltratøren oppnår å være tilstede på en lukket "sammenkomst", vil det på grunn av stedet og formålet være infiltrasjon. Helt kortvarig samhandling i form av noen samtaler i det offentlige rom, faller på den andre siden utenfor infiltrasjon slik flertallet bruker det.

Vanskelige grensespørsmål oppstår når politiet får informasjon fra en privat som utgjør en del av et miljø eller går inn i et miljø som politiet jobber opp mot. Spørsmålet er når sivile personer skal identifiseres med politiet. Forslaget i utkastet er at politiet identifiseres med den private personen når personen opererer "på vegne av" politiet i miljøet målrettet for å få ut informasjon. Identifikasjon skal skje når politiet i forkant styrer den private personen enten inn i eller inne i miljøet politiet er interessert i opplysninger om (NOU 2004: 6, pkt. 10.7.4).

I NOU 2004:6 blir "infiltrasjon" brukt på en måte som tilsier at slik politiet i mange tilfeller bruker informanter, bør omfattes av infiltrasjonsbegrepet. Begrepene som brukes i politiet er unøyaktige, og informanter opererer i mange tilfeller (alt etter hvilken definisjon som benyttes) som agenter. Det bør være en gjennomgang av måten informanter blir brukt, og dersom det viser seg at informanter i stor grad kan karakteriseres som infiltratører, vil det si at informanten er i nærheten av et "ansatt lignende forhold". Dette vil igjen kunne utløse visse rettigheter til informantene, og en mer formalisert informantbehandlertjeneste. I mange andre land er samarbeid med informanter formalisert gjennom kontrakter, noe som i tillegg til å gi visse rettigheter til informantene, stiller krav som informanten må rette seg etter.

I tillegg til at det er forskjeller i hvordan informantbegrepet defineres, synes definisjonen politiet bruker å være noe mangelfull. Etter min mening vil en bedre definisjon av informant være: *en person som har forbindelser til et kriminelt miljø, og som under instruksjon frivillig gir informasjon til politiet under forutsetning av en viss grad av konfidensialitet.*

Denne definisjonen skiller seg fra politiets på flere områder. For det første knytter den informanter til et kriminelt miljø. Det at begrepet informanter knyttes til et kriminelt miljø kan diskuteres, men kan være en god måte å skille mellom informanter og kilder⁶³, noe som det for øvrig også gjøres i NOU 2004: 6.

For det andre er *konfidensialitet* tatt med i definisjonen. Selv om informantinstruksen ikke kan garantere anonymitet (Politidirektoratet 2003b: pkt 6.4), tilsier all praktisk erfaring at

⁶³ Steven Greer (1995) lager et skille mellom "inside" og "outside" informanter. "The inside" informanten er selv involvert i det kriminelle miljøet, mens "The outside" informanter er utenfor det kriminelle miljøet. Denne skillelinjen synes også god med tanke på kilder og informanter i en norsk kontekst. Det må for øvrig ikke glemmes at en informant egentlig bare er en spesiell type kilde (Sætre 2007: 54).

informantbehandling er preget av mye konfidensialitet, noe det forøvrig er tatt høyde for i definisjonen fra Europol (2005: 7).

For det tredje skiller definisjonen seg fra politiets ved at den utelater *innhenter informasjon*. Når det er snakk om at informanten innhenter informasjon vil det, som nevnt over, på et stadium passeres en grense som vil definere vedkommende som en politiagent. Ved å fastsette at informanter skal *innhente* informasjon for politiet, innebærer det derfor noe mer enn kun å videreformidle informasjon.

16. Lovregulering

Kriminelle miljøer blir stadig mer profesjonelle og skaper i økende grad utrygghet i samfunnet. Mange av disse miljøene er lukkede og vanskelige å gjøre noe med dersom man ikke får informasjon fra innsiden. Informanter er ofte avgjørende i dette arbeidet, og det er ikke noe som tyder på at behovet vil være mindre i tiden fremover.

I en demokratisk rettsstat må imidlertid behovet for informanter foregå innenfor visse grenser, og EMK art. 8 krever at befolkningen gjennom lovgivning gis en mulighet for å forutberegne om de kan bli gjenstand for hemmelig overvåking, og at det etableres kontrollordninger som sikrer at politiet følger de lovbestemte rammer (Myhrer 2003: 175).

En eventuell lovregulering av informantbehandling blir av de fleste informantbehandlere sett på som en begrensning og dermed vanskeliggjøring av arbeidet. Myhrer (2003) konkluderer imidlertid med at en lovregulering vil ha positive virkning, ved at det gir forutberegnelighet og kontroll. Dette vil føre til at informantbruk blir mer "stuerent", og at tilliten til samfunnet for øvrig opprettholdes. I tillegg vil det kunne motvirke usikkerhet som den enkelte polititjenestemann eventuelt føler i utførelsen av arbeidet.

I diskusjonen om eventuelt å lovfeste metoden, kan det være av interesse å se på hvordan dette er gjort i land vi kan sammenligne oss med. Av naturlige land å sammenligne oss med er England det eneste landet som har lovregulert bruk av kilder.

Bruk av infiltrasjon og kilder har tradisjonelt ikke vært lovregulert i engelsk rett. Virksomheten ble styrt av interne retningslinjer, og det var først i 2000 at metoden ble lovregulert. Bakgrunnen var frykt for at de interne retningslinjer ikke ville oppfylle kravet om i "law" i EMK art 8 (2). RIPA regulerer bruk av "covert human intelligence sources". Loven betrakter

slik virksomhet som en form for "covert surveillance" der informasjonen oppnås ved personlig kontakt, og den som etablerer kontakten holder sitt formål skjult. Det omfatter de tilfeller hvor politimannen har innrettet seg slik at han må regne med at personene som kontaktes ikke forstår politimannens egentlige formål. Videre omfattes det at en privat person (informer) kommer til politiet med opplysninger han har fått ved en slik fremgangsmåte.

Vilkårene for å benytte metodene er (a) in the interest of national security, (b) for purpose of preventing or detecting crime or of preventing disorder, (c) in the interest of the economic well-being of the United Kingdom eller (d) in the interest of public health. I tillegg er det visse krav til forsvarlighet (overordnet ledelse og notoritet) og nødvendighet i forbindelse med selve gjennomføringen av infiltrasjonen. Det kreves en relativt høy grad av sannsynlighet for at metoden skal være nødvendig av hensyn til interessene. Rene antagelser er ikke tilstrekkelig. Det gjelder også et proporsjonalitetskrav. Metoden skal ikke anvendes med mindre det konkrete inngrepet står i et rimelig forhold til hva som søkes oppnådd (NOU 2004:6, pkt. 8.5.5).

I Nederlandsk og finsk rett er infiltrasjon lovregulert. I Finland er det kun infiltrasjon ved at politiet benytter seg av falsk identifikasjon eller uriktige opplysninger som er lovregulert. Annen form for infiltrasjon trenger ikke lovhjemmel, og informanter som brukes til infiltrasjon er dermed, på lik linje med de andre nordiske land, ikke lovregulert. I Nederland derimot er infiltrasjonen ved bruk av informanter lovregulert.

I Nederland er infiltrasjon aktiv deltagelse i en organisasjon eller gruppe som mistenkes for å planlegge kriminell aktivitet. Metoden krever mistanke om en straffbar handling som kan føre til varetektsarrest eller planlegging av en alvorlig kriminell handling innenfor organisert kriminelt miljø, og at den straffbare handling kan medføre alvorlige samfunnskonsekvenser.

For å iverksette infiltrasjon må politiet ha tillatelse fra påtalemyndigheten. Men påtalemyndigheten kan bare gi tillatelse etter godkjenning av "the board of procurators general". Infiltratøren kan bare ta aktivt del i straffbare handling dersom det foreligger uttrykkelig tillatelse til dette.

Politiet kan også benytte sivile personer som infiltratører. Ikke forhåndsavtalt bruk av personer som kilder, er tillatt i medhold av alminnelig handlefrihet. For å kunne benytte forhåndsavtalt sivil infiltratør, er de materielle vilkårene de samme som for infiltrasjon utført av polititjenestemann. Det er de personelle og prosessuelle vilkårene som er strengere. Tillatelsen blir gitt av påtalemyndigheten. Før tillatelse kan gis, må påtalemyndigheten innhente tillatelse fra "the board of procurators general". "The board of procurators general" må forelegge saken for "the Central Methodology Review Committee". "The Central Methodology Review Committee" må igjen legge det frem for justisministeren som tar den endelige beslutningen.

Infiltratøren må ikke gå lenger enn det tillatelsen åpner for. Han kan heller ikke selv være aktiv i det samme miljøet eller aktiv i samme typen kriminelle aktivitet eller selv ha en kriminell bakgrunn som er relevant for saken. Kildeinformasjon er svært viktig for politiets arbeid i Nederland. Infiltrasjon gjennomført av sivil person er mindre vanlig. Kildene betales for sin informasjon og etter norske forhold er summene svært høye (NOU 2004:6, pkt. 8.4.7).

Lovregulering av informantbehandling og infiltrasjon varierer altså fra land til land, og i de land dette er innført blir det påpekt at det sikrer klare grenser og rutiner for selve gjennomføringen av metoden. En lovregulering av metoden vil ikke føre til flere ønskede konsekvenser (resultater), men det vil antagelig bli færre uønskede konsekvenser. Totalt sett vil man altså kunne si at effekten (etter hvordan effektivitet er definert i denne oppgaven), vil kunne øke dersom informantbehandling blir lovregulert.

Oppsummering

Undersøkelsen har påpekt en rekke forskjellige forhold som kan være med på å effektivisere informantbehandlingen. I dette vedlegget har en rekke av disse forholdene blitt gjennomgått ytterligere. Bruk av informanter må aksepteres av samfunnet, og det er da viktig at de ønskede konsekvensene overgår de uønskede konsekvensene.

Reduksjon av uønskede konsekvenser kan gjøres på forskjellige nivåer, og dette har jeg omtalt som mikro, meso og makro. På mikronivå kan den enkelte tjenestemann bidra til å øke effektiviteten ved å være bevisst på gjeldende regelverk og tilstrebe en utførelse av tjenesten som har høy grad av etisk standard. Velferden til informantene må i større grad bli satt i fokus, og for å kunne utøve tilstrekkelig kontroll må også motivasjon og aksess i større grad avdekkes. Systematisk evaluering av informantene er noe som i liten grad gjennomføres. Informantevaluering må prioriteres for i større grad kunne se hvilke informanter det er verd å satse på, blant annet ved vurderinger om hvem som skaper flere uønskede enn ønskede konsekvenser.

På mesonivå må politidistriktene og politiet generelt legge til rette for at informantbehandlere, informantveiledere, politiledere og politijurister får tilstrekkelig opplæring for å kunne ivareta de forskjellige aspekter ved bruk av informanter. Dersom informantopplysninger skal kunne brukes mer effektivt, må også andre funksjoner i politiet styrkes. Analyse blir i liten grad prioritert, og er avgjørende for at etterretningen skal bli mer effektiv. Informantbehandlere må til en viss grad skjermes fra andre arbeidsoppgaver for at de skal ha mulighet til å følge opp og kontrollere informantene. Kontroll er imidlertid nøkkelordet på meso nivået. Politidistriktene må ha systemer som i tilstrekkelig grad klarer å ivareta kontrollen med informantbehandlertjenesten.

For å øke effektiviteten med tiltak på makronivå må det gjøres endringer på politisk nivå. Mulighet for å ivareta sikkerheten til informantene, uten at det går på bekostning av rettssikkerheten, er det viktigste. Dessuten må det være et lovverk som sikrer at politiets bruk av informanter har tillit i samfunnet.

Hvor langt samfunnet er villig til å belønne informanter for å oppklare alvorlig kriminalitet, er også noe som til sist må avgjøres på makronivå. I oppgavens innledning har det blitt vist til en canadier som valgte å bli informant etter å ha tilstått 42 drap. Han bidro til oppklaringen av noen uløste drap, og belønningen var prøveløslatelse etter 7 år. Vil dette noen gang kunne aksepteres i Norge? Hvor går grensen for hva vi kan akseptere av belønning til en informant dersom man har mulighet til å få tatt de tyngste kriminelle? At samfunnet i større grad må innstille seg på å innrømme fordeler til informanter, for å få tatt de som står bak den mest alvorlige kriminaliteten, er imidlertid noe som trolig i økende grad vil være gjenstand for samfunnsmessig debatt. Hvor langt man i Norge vil være villig til å gå, vil bare tiden vise.

Vedlegg E.

Rundskriv nr. 2/2000: Vederlag til politiets kilder og provokasjon som etterforskningsmetode

DATO:26.04.2000

VÅR REF.:Ra 00-25
635.0

I. INNLEDNING

Ved lov av 3. desember 1999 nr. 82 ble det fastsatt nye regler om adgangen til å gjennomføre kommunikasjonskontroll, utsette underretning om ransaking, beslag og utleveringspålegg, og til å foreta teknisk sporing av personer og gods. Forarbeidene til lovendringene er NOU 1997:15 "Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet", Ot.prp. nr. 64 (1998-99) og Innst. O. nr. 3 (1999-2000).

Også etterforskningsmetodene "vederlag til kilder" og "provokasjon" er omhandlet i forarbeidene og ble berørt under Stortingets behandling. Vilkårene for å bruke disse metodene er ikke lovfestet. På anmodning fra Justiskomiteen redegjorde riksadvokaten nærmere for adgangen til å yte kilder vederlag for opplysninger og å bruke provokasjon som etterforskningsmiddel. Redegjørelsene var i det vesentlige basert på tidligere retningslinjer og praksis. De synes å ha fått alminnelig tilslutning ved behandlingen i Justiskomiteen og i Odelstinget og gjengis her i bearbeidet form.

II. VEDERLAG TIL POLITIETS KILDER

1. Grunnkrav

Å gi kilder vederlag for opplysninger er en lovlig etterforskningsmetode som har vært brukt i mange år. Metoden reiser særlige rettssikkerhetsproblemer. Ønsket om å oppnå vederlag kan ikke bare påvirke viljen til å gi politiet opplysninger, men også sannhetsgehalten. Politiet og påtalemyndigheten må derfor grundig og kritisk vurdere både kildens motiv for å gi informasjon og innholdet i opplysningene. Det er også maktpåliggende at de tjenestemenn som har kontakt med kilder, opptrer slik at det ikke kan stilles spørsmål ved deres integritet.

De nærmere retningslinjene kan hensiktsmessig deles i tre: Ved hvilken kriminalitet kan metoden benyttes, hva kan vederlaget bestå i, og hvilke prosedyreregler skal følges?

1. Bruksområde

Med de rettssikkerhetsmessige betenkeligheter som er knyttet til metoden, kan vederlag til kilder bare tillates brukt når det fremstår som åpenbart at nødvendige opplysninger ikke kan fremskaffes på ordinær måte, og hvor bruk av metoden fremstår som forholdsmessig vurdert mot det samfunnsøkonomiske den aktuelle kriminalitet representerer. Som ved provokasjon (se nedenfor), er det ikke hensiktsmessig å instruksfeste i detalj ved hvilke konkrete typer straffbar virksomhet det er adgang til å gi vederlag for opplysninger. Bedømmes kriminaliteten som et alvorlig samfunnsøkonomisk problem, på grunn av

omfang eller karakter, kan metoden benyttes, forutsatt at vederlaget holdes innenfor de rammer som er angitt nedenfor i pkt. 3, og de prosessuelle vilkår beskrevet i pkt. 4 er oppfylt.

1. Vederlag

Straffbare forhold skal ikke henlegges eller nedsubsummeres som vederlag for informasjon. Den ordinære strafferettslige belønningsform er å påstå redusert straff begrunnet i at siktede har gitt viktig bistand under etterforskingen. Er kildens eget straffbare forhold mindre alvorlig, kan det også være aktuelt med et bøteforelegg istedenfor tiltale. Bagatellmessige forhold kan med den samme begrunnelse avgjøres med påtaleunnlattelse.

Løslatelse fra varetekt eller opphevelse av restriksjoner kan ikke benyttes som vederlag for opplysninger.

Inndragning av førerkort har sin begrunnelse i trafikksikkerhet. Unnlatt iverksettelse av slikt tiltak kan følgelig ikke benyttes som vederlag for opplysninger.

Det kan som tidligere foretas utbetalinger for å dekke tap eller utgifter kilden har hatt som følge av bistanden til politiet uten at det er nødvendig å kreve nøyaktig dokumentasjon for utgiftene. I ekstraordinære tilfeller - både hva sakens karakter og opplysningens viktighet angår - aksepteres også at det betales for informasjonen med beløp som ikke skal overstige 15 000 kroner.

1. Prosessuelle vilkår

Det er en samfunnsplikt å bidra med opplysninger av betydning for etterforskingen av straffesaker. Bli bebudede forslag om adgang til anonym vitneførsel - herunder anonyme kilder - vedtatt, er forholdene lagt til rette for at den enkelte i visse situasjoner kan oppfylle denne plikt uten urimelige personlige belastninger. At politiet betaler for informasjon skal fortsatt være et ekstraordinært etterforskningsmiddel som man skal være tilbakeholden med å benytte.

Avgjørelsen av om politiet skal motta informasjon fra kilder på det vilkår at det ytes vederlag utover dekning av tap og utgifter skal som hovedregel treffes av politimester. Beslutningskompetansen kan legges på lavere nivå innen påtalemyndigheten i politiet ved særskilt instruks fra politimesteren. Det understrekes at avgjørelsen ikke skal treffes av den polititjenestemann som har den direkte kontakt med kilden. I tilfeller hvor vederlaget vil bestå i påstand om en mildere reaksjon, må samtykke innhentes fra statsadvokaten dersom saken skal aktoreres av ham.

Det må sørges for god notoritet om politiets kontakt med kilden, slik at det i ettertid som et minimum kan dokumenteres hvem som har hatt kontakt med kilden, hvordan og på hvilket grunnlag politiet har vurdert kildens troverdighet og motiv for å gi opplysninger (generelt og i den konkrete sak), hvilket vederlag kilden er gitt eller lovet og hvilke opplysninger som er mottatt.

Politimestrene bør vurdere å gi en alminnelig instruks for behandling av kilder.

III. Provokasjon

1. Utgangspunkter

Provokasjon kan sies å foreligge når politiet ved infiltrasjon eller bruk av personer påvirker straffbare handlinger som andre foretar, for å bedre sin kunnskap om eller kontroll med et hendelsesforløp. Dersom hendelsesforløpet ikke påvirkes, men politiet samler informasjon ved å være til stede uten å gi seg til kjenne, foreligger infiltrasjon. Yttergrensene for politiets adgang til infiltrasjon er vesentlig videre enn for provokasjon, jf. bl.a. avgjørelsen i Rt 1994 side 319. (Det tilføyes at riksadvokaten i samråd med politiet senere vil vurdere å utgi et gradert internt rundskriv om polititjenestemenns opptreden under infiltrasjon.)

En provokasjon kan ha flere siktemål: Det kan være å fremskaffe bevis til bruk i en straffeforfølgning (etterforskningsmiddel), forebygge eller avverge straffbare handlinger, eller skaffe politiet kontroll over stjålne gjenstander ("redningsaksjon"). Vilkårene for å bruke provokasjon som politimetode er ikke de samme ved forskjellige formål. De strengeste vilkår gjelder hvor provokasjon brukes som etterforskningsmiddel for å avklare mulig straffeskyld, jf. straffeprosessloven § 226. Fremstillingen nedenfor konsentreres om disse tilfeller.

2. Provokasjon som etterforskningsmiddel

2.1. Innledning

Gjennom rettspraksis de siste 15 år er det fastsatt flere vilkår som må være oppfylt for at provokasjon skal være et lovlig etterforskningsmiddel. Vilkårene er i stor grad utledet av de alminnelige prosessuelle grunnkrav. Prosessreglene skal være utformet slik at de fremmer rettssikkerhet, dvs. at riktige avgjørelser treffes. Videre må prosessen være hensynsfull overfor de involverte og tillitvekkende, også i forhold til allmennheten. I dette ligger i tillegg et krav om forholdsmessighet mellom de midler som anvendes og det som kan oppnås. De krav som stilles til bruk av provokasjon, kan deles i tre. Det første vilkår - som nå gjerne benevnes som "grunnvilkåret" - går i hovedtrekk ut på at politiet gjennom provokasjonshandlingen ikke må gi foranledning til en straffbar handling som ellers ikke ville blitt begått. I tillegg kan provokasjon bare benyttes ved alvorlige straffbare handlinger og nærmere angitte prosessuelle vilkår som må være oppfylt.

2.2. Grunnvilkåret

Grunnvilkåret ble formulert av Høyesterett i avgjørelsen inntatt i Rt 1984 side 1076. Det fastsettes her at det ikke kan "aksepteres at politiet fremkaller en straffbar handling som ellers ikke ville ha blitt begått". På den annen side er det godtatt at politiet forårsaker visse endringer i tid, sted og utførelse. Den nærmere grense er vanskelig å trekke på generelt grunnlag, men to forhold er av sentral betydning:

- *Hvem tar initiativet* til handlingen? Er det politiet som (direkte eller indirekte) tar initiativet til handlingen, taler det mot at grunnkravet er oppfylt, jf. avgjørelsen i Rt 1993 side 473.
- Det må eksistere "*et marked*" for den straffbare handling, for eksempel omsetning av tyvegods, salg av narkotika eller omsetning av barnepornografi. Dette krav er

særlig kommet til uttrykk i avgjørelsen i Rt 1998 side 407. Selv om initiativet til helerihandlingen kom fra tiltalte, var det politiets inntreden som skapte den eneste aktuelle avsetningsmulighet for tyvegodsset (Munchs maleri "Skrik"). Tenkte en seg politiets aksjon borte, gav Høyesterett uttrykk for at det var "helt uklart når og hvorledes en tilbakelevering mot en løsesum i tilfelle kunne vært gjennomført" og anså derfor provokasjonen for å være i strid med grunnkravet.

Grunnkravet kan oppsummeres slik: Skal det være tillatt for politiet og påtalemyndigheten å påvirke gjennomføringen av en straffbar handling, må initiativet til handlingen tas av siktede, og politiet kan bare tre inn hvor det allerede eksisterer "et marked" for den aktuelle type straffbar virksomhet. Tilfredsstilles ikke disse vilkår, skal det ikke reises tiltale. Reises tiltale likevel, må tiltalte frifinnes, jf. Rt 1992 side 1088 og Rt 1998 side 407. En ser det da slik at påtalemyndighetens provokasjon fratrar handlingen dens rettsstridige karakter slik at straff ikke kan anvendes.

Grunnvilkåret vil regelmessig være oppfylt hvor provokasjonshandlingen bare tar sikte på å fremskaffe bevis for *allerede begåtte handlinger*. Dette kalles gjerne "bevisprovokasjon". Det skaffes for eksempel bevis for at vedkommende er i besittelse av narkotika eller ulovlig skytevåpen. Men heller ikke i slike tilfeller er vilkåret om at politiet ikke må gi foranledning til en straffbar handling som ellers ikke ville blitt begått, uten betydning. Problemstillingen vil særlig være aktuell dersom det går lang tid mellom provokasjonshandlingen og fremskaffelsen av beviset. Den som utsettes for provokasjonen stjeler for eksempel våpnene som en følge av politiets bevisprovokasjon, og tyveriet er dermed foranlediget av tyvens tro på at han har en kjøper. Hvis politiet ikke har tilstrekkelig kontroll over begivenhetene til at en slik utvikling kan utelukkes, skal bevisprovokasjon ikke gjennomføres.

2.3. Bruksområdet

Provokasjon betegnes som et ekstraordinært etterforskningsmiddel bl.a. fordi politi og påtalemyndighet i strid med ordinær fremgangsmåte unnlater å stanse en straffbar virksomhet de kjenner til. I stedet søker man å påvirke det videre hendelsesforløp for å få tilgang til ytterligere informasjon om virksomheten. Selv om grunnkravet søkes etterlevd er det alltid en generell risiko for at dette ikke lykkes. Midlet tillates derfor bare benyttet hvor det fremstår som forholdsmessig, vurdert mot det samfunnsøkonomiske den aktuelle kriminalitet representerer.

Allerede i den grunnleggende avgjørelsen i Rt 1984 side 1076 anføres at etterforskningsmetoden bare kan "aksepteres ved alvorligere lovovertrædelser". I Rt 1993 side 473 utvikles dette ytterligere. Høyesterett uttaler her at ved vurderingen av om "etterforskningsmetoder av denne art kan aksepteres, bør man nok ikke bare se på strafferammen, men også ta hensyn til den samfunnsmessige betydning av å bekjempe nettopp denne form for kriminalitet".

Metoden har særlig vært benyttet i alvorlige narkotikasaker, slik tilfellet var i avgjørelsene i Rt 1984 side 1076 og Rt 1992 side 1088. Det følger imidlertid av avgjørelsen i den såkalte "Skrik-saken" (Rt 1998 side 407) at Høyesterett ikke hadde innvendinger til at metoden også ble benyttet i saker om alvorlig vinningskriminalitet. Om vinningskriminalitet karakteriseres som alvorlig avhenger særlig av omfang, organisering og verdi. Det må også være forenlig med Høyesteretts retningslinjer å

benytte provokasjon som etterforskningsmetode for å avsløre seksuelle overgrep mot barn. Dette er en aktuell problemstilling ved provokasjon på Internett. Ut fra samfunnsskadeligheten må provokasjon også kunne benyttes overfor spredning av barnepornografi. Selv om strafferammen for sistnevnte type forbrytelser er forholdsvis lav, er det særlig viktig med aktiv bekjempelse, fordi det både før og etter selve spredningen kan foreligge alvorlige overgrep mot barn. (Riksadvokaten har trukket opp detaljerte interne retningslinjer for denne form for etterforskning på Internett i forbindelse med et prøveprosjekt i regi av ØKOKRIM, hvor også Kriminalpolitisen deltar.)

Etter riksadvokatens oppfatning er det ikke hensiktsmessig å instruksfeste i detalj ved hvilke typer straffbar virksomhet provokasjon kan benyttes. Bedømmes kriminaliteten som et alvorlig samfunnsprobleme på grunn av omfang eller karakter, bør metoden kunne brukes, forutsatt at de prosessuelle vilkår angitt nedenfor i pkt. 2.4 er oppfylt.

2.4. Prosessuelle vilkår

De prosessuelle begrensninger knyttet til provokasjon som etterforskningsmetode kan deles i tre hovedgrupper: Provokasjon skal i utgangspunktet være et sekundært etterforskningsmiddel, metoden må ikke være uforenlig med prosessuelle grunnprinsipper eller regler, og bruk av metoden må besluttes på kompetent nivå og gjennomføres under nødvendig kontroll.

I de nevnte avgjørelsene fra 1984 og 1993 fremholder Høyesterett at provokasjon som etterforskningsmiddel bare kan aksepteres når andre - tradisjonelle - etterforskningsmetoder er utilstrekkelige. Dette innebærer ikke nødvendigvis at politiet i den konkrete sak må ha forsøkt å nå frem på tradisjonelt vis. I noen tilfeller - for eksempel ved spredning av barnepornografi på Internett - vil det allerede fra starten av være klart at tradisjonell etterforskning ikke kan gi resultater.

Vilkåret om at provokasjon som etterforskningsmiddel ikke må stride mot prosessuelle bestemmelser eller grunnprinsipper var sentralt i Høyesteretts kjennelse inntatt i Rt 1999 side 1269. Her hadde politiet benyttet provokasjon som metode under etterforskningen av en allerede begått forbrytelse, men på en slik måte at det var i strid med retten til taushet. Politiet tok i realiteten et skjult avhør av den siktede, og dette var vanskelig å forene med bestemmelsene i straffeprosessloven § 232 og påtaleinstruksens § 8-1. Avgjørelsen kan ikke forstås som noe generelt forbud mot at politiet ved infiltrasjon, enten ved egne tjenestemenn eller i forståelse med kilder, benytter skjult lydopptak som middel til å sikre bevis og/eller føre kontroll med kilder. Dette kan for eksempel være aktuelt i forbindelse med overlevering av tyvegods eller narkotika, eller ved pågrep, jf. nå også den nye bestemmelse i § 216 l i straffeprosessloven kap. 16b som vil tre i kraft i løpet av året.

Det siste prosessuelle vilkår som må tilfredsstilles for at provokasjon skal tillates som etterforskningsmiddel, er knyttet til beslutningsnivå. Beslutningen skal treffes av statsadvokaten i distriktet. Politimester eller visepolitimester tar stilling til om statsadvokatens tillatelse til å benytte provokasjon som etterforskningsmiddel skal søkes innhentet. I politimesterens fravær kan slik anmodning fremsettes av hans eller hennes faste stedfortreder. Politimesteren kan, med skriftlig samtykke fra førstestatsadvokaten, bestemme at også andre av påtalemyndighetens tjenestemenn kan fremme slik anmodning. Samtykke fra riksadvokaten kreves ikke lenger i noe tilfelle. Kontrollen herfra vil være etterfølgende ved eventuelle klager, avgjørelse av tiltalespørsmål osv.

Forut for politimesterens anmodning, og overordnet påtalemyndighets avgjørelse, må det alltid være utarbeidet en plan for hvordan provokasjonshandlingen skal utføres. Provokasjonen må gjennomføres slik at politiet har kontroll med og kan dokumentere hva som skjer. I kravet om kontroll ligger også at det ikke kan gjennomføres provokasjonstiltak hvor de involvertes sikkerhet ikke er ivaretatt.

3. Provokasjon som forebyggende eller reddende middel

Når provokasjonstiltaket ikke skal benyttes som bevis i en straffesak, men bare skal tjene som middel til å forebygge en farlig eller straffbar virksomhet, eller har til formål å bringe stjålet gods tilbake, er begrensningene vesentlig færre. Dette er direkte uttalt i Rt 1998 side 407: "Som redningsaksjon var politiets handlemåte vellykket, og jeg ser ikke noe ulovlig eller urettmessig ved den som redningsaksjon betraktet".

Provokasjon med slikt forebyggende eller reddende formål må tilfredsstille to vilkår: Den må ikke innebære at politiet gir foranledning til en ny eller annen straffbar handling, og virksomheten må være under slik kontroll at den ivaretar de involvertes sikkerhet.

Tor-Aksel Busch

Tor-Geir Myhrer

førstestatsadvokat

Oppgaven er på 120 sider og består av 40.409 ord.